

CeLISR

CENTRAL EUROPEAN LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE REVIEW
KÖZÉP-EURÓPAI KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNYI SZEMLE

2025/2

AI in a globalised world

A vision for the future of
standardization in Bulgarian
libraries

The role of reflective
techniques in professional
development of teachers in a
fiction-based course

Napjaink OSINT-ja a
szakirodalom nyomdokain

Az MNMCK Országos Széchényi Könyvtár
és a Budapesti Műszaki Egyetem
Országos Műszaki Információs Központ
és Könyvtár online, tudományos
folyóirata

ISSN 3004-1651 (Online)

Megjelenik negyedévente
journals.oszk.hu, journals.bme.hu

FELELŐS KIADÓ:

Rózsa Dávid főigazgató, MNMCK OSZK
Marton József Ernő főigazgató,
BME OMIKK

FŐSZERKESZTŐ:

Dancs Szabolcs, MNMCK OSZK

SZERKESZTŐ:

Ézsias Anikó, Molnár Anita, BME OMIKK

KIVITELEZÉS:

Horváth Barnabás, MNMCK OSZK
Bányai Boglárka, BME OMIKK

TÉMAFELELŐS:

Bilicsi Erika, Bodnár Róbert,
Hubay Miklós, Kalcsó Gyula, Radó Rita,
Tegdes Egyházi Dóra, Verók Attila

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Egervári Dóra, Ézsias Anikó,
Gerencsér Judit, Kiszl Péter,
Kovács Béla Lóránt,
Kovácsné Koreny Ágnes, Lencsés Ákos,
Lengyelne Molnár Tünde, Mészáros Tamás,
Némethi-Takács Margit,
Palkó Gábor, Sipos Anna Magdolna,
Szüts Etele, Z. Karvalics László

NEMZETKÖZI TANÁCSADÓ TESTÜLET:

Sabina Aneva, Zuzana Bolerazká, Nicoleta-
Roxana Dinu, Zorica Jakovleska Spirovska,
Alenka Kavčič Čolić, Tomasz Makowski,
Alisa Martek, Silvia Stasselová

LAPTERV:

Kóbor Szilvia, MNMCK OSZK

BORÍTÓTERV:

Molnár Anita, BME OMIKK

ILLUSZTRÁCIÓ:

MNMCK OSZK Archív, freepik

...

1014 Budapest, Szent György tér 4–5–6.
+36 1 224 3700 | cerlisr@oszk.hu

A főszerkesztő levele

Jelen számunkban három angol nyelvű tanulmányt is közlünk. *Szűts Zoltán* és *Beták Norbert* írása azt vizsgálja, hogy miként van jelen a kulturális és nyelvi elfogultság a mesterséges intelligencián alapuló generatív eszközökben, mindenekelőtt a nagy nyelvi modellekben. *Milena Milanova* cikke a bulgáriai könyvtári szabványosításról nyújt körképet, amely kísértetiesen emlékeztet a hazai helyzetre, és ehhez mérten megfelelő tanulságokkal is szolgálhat számunkra. A harmadik angol nyelvű cikk *Dobrova Zita* és *Lénárd Sándor* tollából származik, címe önmagáért beszél, magyarul így hangzik: „Reflektív technikák szerepe a tanárok szakmai fejlődésében egy szépirodalmi művekre épülő kurzuson”.

Tampu Ferenc magyar nyelvű tanulmánya a nyílt forrású hírszerzés (Open Source Intelligence, OSINT) világába nyújt betekintést. *Kerékgyártó Ágnes* és *Kocsis Dániel* hasonlóképpen egyedi témát boncolgatnak kitűnő írásukban, amelyben egy, a fiatal romák könyvtárhasználatával kapcsolatos felmérés eredményeit ismertetik. Ezt követi *Görög Dánielnek* a nemzeti könyvtár digitális megőrzési gyakorlatát bemutató cikke, majd *Tóthné Marek Eszter* és *Homor Péter* közös beszámolója a Széchényi István Egyetemen megtartott „Digitális transzformáció közgyűjteményekben” konferenciáról.

Az előzőekben soroltak után három szakirodalmi ismertetés következik. Az első *Bubnó Katalin* készítette, tárgya az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet „Útmutató könyvtáralapításhoz 3.” című kiadványa. *Nicholas Mazza* „Irodalomterápia” című könyvének magyar nyelvű kiadásáról szól *Major Ágnes* recenziója. *Sirató Ildikó* ismertetőjét („Száz műretek a Francia Nemzeti Könyvtárból”) két interjú követi. A 2025. március 15-e alkalmából kitüntetett két könyvtáros szakember közül *Gerencsér Judittal*, az MNMCK OSZK általános főigazgató-helyettesével *Kóródy Judit*, míg *Zichy Mihály* nyugalmazott tudományos kutatóval *Földesi Ferenc* beszélgetett. (Következő számunkban további interjúk is várhatók.)

E lapszámunkban újraélesztjük az elődfolyóiratok (*Könyvtári Figyelő* és *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*) referáló rovatait. Nyolc, külföldi szaklapban megjelent írásról közlünk rövid cikkismertetőt.

Dancs Szabolcs
főszerkesztő

Tartalom

AI in a globalised world.....	147
The educational context of cultural and linguistic biases	
A vision for the future of standardization in Bulgarian libraries.....	157
National Cataloguing Rules	
The role of reflective techniques in professional development of teachers in a fiction-based course.....	168
Napjaink OSINT-ja a szakirodalom nyomdokain.....	179
Today's OSINT: A literature review	
Roma fiatalok és a könyvtár – egy ösztöndíjprogram kutatási beszámolója.....	192
Roma youth and the library – a research report from a scholarship programme	
Megőrzés és szolgáltatás a nemzeti könyvtár digitális megőrzési gyakorlatában.....	206
Preservation and service in the digital preservation practice of the Hungarian national library	
Digitális transzformáció közgyűjteményekben konferencia a Széchenyi István Egyetemen.....	220
Digital transformation in public collections conference at Széchenyi István University	
Változó könyvtárak, változó feladatok: Az „Útmutató könyvtáralapításhoz 3.” ismertetése.....	229
Changing libraries, changing task: Review of the "Guide to starting a library 3."	
Nicholas Mazza Irodalomterápia című könyvének magyar nyelvű kiadásáról – recenzió.....	236
Száz műremek a Francia Nemzeti Könyvtárból.....	241
Interjú Gerencsér Judit általános főigazgató-helyettes asszonnyal, aki 2025 márciusában Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült.....	244
Interjú Zichy Mihály tudományos kutatóval, aki 2025 márciusában Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült.....	252
Külföldi könyvtár- és információtudományi folyóiratokból (referátumok).....	255

AI in a globalised world: The educational context of cultural and linguistic biases

Zoltán Szűts

szuts.zoltan@uni-eszterhazy.hu
Eszterházy Károly Catholic University
university full professor, dean, head of
department

Norbert Beták

betak.norbert@avkf.hu
Apor Vilmos Catholic College
associate professor

Received: 2025.05.21.

Accepted: 2025.06.08.

Published: 2025.06.20.

Generative AI tools, including large language models (LLMs), have witnessed increased popularity and have predominantly been trained using human-generated inputs. Nevertheless, as these AI models continue to expand across the Internet, there is a possibility that computer-generated content may be employed to train other AI models – or themselves – in a recursive loop. In this context, the issue of globalisation and its effect on AI-generated content appears to be a matter of increasing urgency. This paper explores how artificial intelligence is taught, used, and perceived in different cultural and educational contexts. It also examines the implications of cultural biases embedded in large language models, the challenges of diversifying training data, and the ethical responsibility of AI deployment in global education systems.

generative AI, large language models (LLMs), cultural bias, AI in education

1. Introduction

The development of Artificial Intelligence (AI) is leading to the creation of a fascinating and dynamic environment in various fields. In the contemporary era of accelerated progress in digital technologies and machine learning, novel prospects are emerging for integrating artificial intelligence. Education is becoming an area of significant focus for applying artificial intelligence. Nonetheless, numerous issues must be addressed in the context of educational applications of artificial intelligence, whether by teaching professionals or learners.

Integrating artificial intelligence into education necessitates a comprehensive understanding of cultural contexts, impacting the adoption rates and the perception and utilisation of AI-driven tools (Ożegalska-Łukasik, Łukasik, 2023). Cultural nuances play a pivotal role in shaping individual attitudes toward technology, influencing the acceptance and integration of AI in classrooms globally. Therefore, educational strategies must be adapted to resonate with diverse cultural values and norms to ensure effective AI implementation (Gentile et al., 2023). Educational policies should integrate a careful understanding of cultural values and identify contexts where interventions are necessary, as AI integration raises questions about teachers' roles and the ethical implications of data collection. In order to guarantee that Artificial Intelligence is employed in pedagogically rich and ethically challenging ways, it is crucial that specific

Cite as: Szűts, Z., Beták, N. (2025) AI in a globalised word: The educational context of cultural and linguistic biases, Central European Library and Information Science Review (CELISR), 2(2), p. 147–156.
<https://doi.org/10.3311/celistr.41090>

ethical, pedagogical, digital and technical competencies are cultivated among educators (Kalniņa et al., 2024). It is vital to foster critical reflection and cultivate human intelligence alongside artificial intelligence (Ma et al., 2024).

The development and training of language models, a cornerstone of AI applications in education, are intrinsically linked to the cultural data they are trained on, where the data sets used to train these models often reflect the cultural biases and perspectives of their creators, potentially leading to skewed or irrelevant outputs in different cultural settings (Roshanaei et al., 2023). This can inadvertently perpetuate stereotypes or exclude certain cultural narratives, highlighting the need for diverse and representative datasets in AI training (Adams et al., 2023). It is important to note that there is a tendency to either understate, or indeed to overlook entirely, the complexities and potential issues that arise from the integration of AI within educational settings (Al-Zahrani, 2024). The ambition of creating personalised learning experiences through AI, although carrying considerable promise, could inadvertently marginalise educators' crucial role in students' holistic development (Bulathwela et al., 2024). As Paliszkievicz and Gołuchowski (2024) describe, *"the outcomes delivered by AI depend on its design and the data used. Both the design and data can be biased, either intentionally or unintentionally"*. It is therefore imperative to emphasise the increasing significance of critical thinking in the context of information literacy, and the crucial role it must play in the educational process.

"It is therefore imperative to emphasise the increasing significance of critical thinking in the context of information literacy, and the crucial role it must play in the educational process."

2. The learning process of the AI

The issue of the origin of the input sources applied by the AI to produce the results is crucial. As Kumar (2019) states, artificial intelligence learns through a multifaceted process involving algorithms, data, and computational power, enabling systems to mimic cognitive functions. This learning is primarily achieved through machine learning, a subset of AI that allows systems to improve from experience without explicit programming.

It is widely acknowledged that *"machine learning algorithms can be broadly classified into four categories: supervised learning, unsupervised learning, semi-supervised learning, and reinforcement learning"* (Pugliese et al., 2021, p. 20) (Fig. 1).

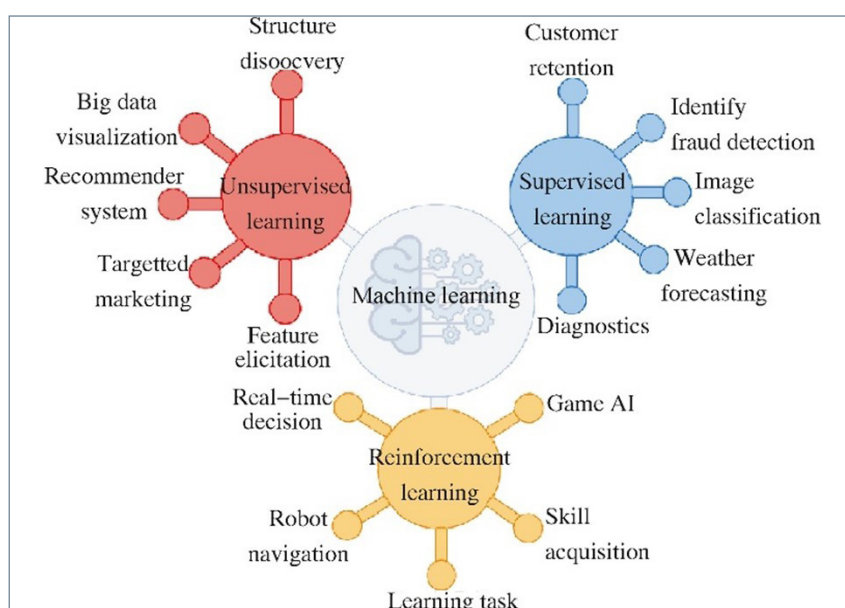

Fig. 1: Machine learning algorithms classification (Pugliese et al., 2021)

Supervised learning is a process whereby artificial intelligence (AI) models are trained on labelled datasets. These datasets contain both the input and the desired output, thus enabling the model to learn the mapping function (AlTwijr, Alghizzi, 2024). The algorithm is designed to identify patterns and relationships within the data set. It then uses the established model to predict outcomes for new, previously unseen data (Liao, 2023). In contrast, the process of *unsupervised learning* involves the training of models on unlabelled data. In this scenario, the algorithm is required to discern latent patterns or structures without the provision of explicit guidance (Owoc et al., 2021). Standard unsupervised learning techniques encompass clustering, dimensionality reduction and association rule learning (Yim, Wegerif, 2024). *Reinforcement learning* trains agents to maximise reward signals in an environment through trial and error, receiving feedback in the form of rewards or penalties for their actions. Agents learn through trial and error, with feedback serving as a reward (Gillani et al., 2023). According to Choudhary et al. (2022), "*deep learning (DL) is one of the fastest-growing topics in materials data science, with rapidly emerging applications spanning atomistic, image-based, spectral, and textual data modalities. DL allows analysis of unstructured data and automated identification of features*". Inspiration for these networks is taken from the structure and function of the human brain, and these networks have the capacity to learn intricate features and representations automatically from primary data (Gillani et al., 2023; Zawacki-Richter et al., 2019).

The core principle of AI lies in the idea that intelligence is a computational process that can be replicated by machines, leading to the creation of diverse approaches like symbolic AI, which uses logic and knowledge representation for reasoning, and connectionist AI, which uses neural networks to learn from data (Rani, 2020). As Michaeli et al. (2023) notes, the knowledge that has been acquired is organized within a model and can be utilized in different contexts or with new data. The efficiency of AI learning relies heavily on the availability and quality of data, with more extensive and more diverse datasets generally leading to better performance (Rani, 2020; Wang et al., 2023). Furthermore, the choice of learning algorithm and the architecture of the AI model significantly impact the learning process and the resulting performance (Azuaje, 2019; Harkut, Kasat, 2019; Khanam et al., 2024; Lv et al., 2024).

"Artificial Intelligence (AI), especially language models like ChatGPT, is reshaping how we access knowledge, learn, and communicate."

3. Cultural and linguistic biases in AI systems

Artificial Intelligence (AI), especially language models like ChatGPT, is reshaping how we access knowledge, learn, and communicate. Over the past two decades, globalisation has increasingly homogenised the world economically, culturally, and linguistically. As a result, AI systems often produce standardised, "*plastic*" responses that lack depth and cultural specificity, alienating users from diverse national and linguistic backgrounds.

A core issue is that most AI models are trained primarily on English-language datasets, often heavily influenced by American culture. Consequently, when these models interact with users from different linguistic and cultural contexts, their responses can seem foreign, superficial, or irrelevant. If students increasingly rely on AI for learning, they risk building their knowledge on answers disconnected from their cultural heritage and traditions. This could accelerate the erosion of national identities and contribute to the rise of a shallow, globalised culture.

Concrete examples highlight this concern. Imagine a student in Hungary asking an AI model about traditional holiday customs. Suppose the AI has only been trained on English-language, American-centric datasets. In that case, it might discuss Thanksgiving traditions or suggest Halloween activities – both culturally irrelevant in a Hungarian context. Similarly, when asked about national cuisine, the model might recommend "burgers and fries" instead of traditional dishes like "gulyás or töltött káposzta" (goulash or stuffed cabbage). In educational settings, such misalignments could gradually replace native cultural references with imported, generic content.

A fitting analogy can be drawn from gastronomy: the global spread of McDonald's represents a homogenisation of food culture. In countless countries, McDonald's has replaced local flavours with standardised menus designed for mass appeal but lacking national cuisines' richness, tradition, and depth. Similarly, if AI is not taught using national languages and cultural contexts, it risks becoming a fast-food version of knowledge – convenient, consistent, but ultimately detached from meaningful local heritage.

To prevent this, training AI systems in national languages with strong incorporation of local cultural content is vital. National libraries, cultural institutions, and educational organisations must collaborate with AI developers to create authentic language and culture-specific datasets. National libraries, as custodians of a country's linguistic and cultural heritage, can provide invaluable resources, ranging from literary works and historical documents to folklore and oral traditions, allowing AI to understand better and respect local contexts.

This effort is not merely technical but fundamentally cultural. Without it, uniformity in this context – carried by technology – might lead to impoverished global culture. Stronger cooperation between national institutions and AI developers would advance technological innovation and ensure the survival and flourishing of diverse cultural identities in the digital age.

The consequence of the scenarios mentioned above could be the phenomenon of "model collapse", which is currently occupying many researchers (Shumailov et al., 2024; Bohacek Farid, 2025; Gerstgrasser et al., 2024; Peterson, 2024; Seddik et al., 2024). Shumailov et al. (2024) define model collapse as "a degenerative process affecting generations of learned generative models, in which the data they generate end up polluting the training set of the next generation. Being trained on polluted data, they then mis-perceive reality". Moreover, Shumailov et al. (2024) contend that in this scenario, the models do not simply overlook previously acquired data; rather, they initiate a process of misinterpretation, perceiving what they assume to be accurate through the consolidation of their existing convictions.

The potential applications of AI in educational settings include students using artificial intelligence to complete their homework assignments. Evidently, in this instance, the formulation of appropriate prompts is crucial. However, it is essential to emphasise that the interpretation and utilisation of AI output necessitates a critical approach. As demonstrated in Fig. 2, the issue of model collapse can be illustrated by presenting a potential sequence of steps for resolving and managing homework assignments with the assistance of artificial intelligence.

"Similarly, if AI is not taught using national languages and cultural contexts, it risks becoming a fast-food version of knowledge – convenient, consistent, but ultimately detached from meaningful local heritage."

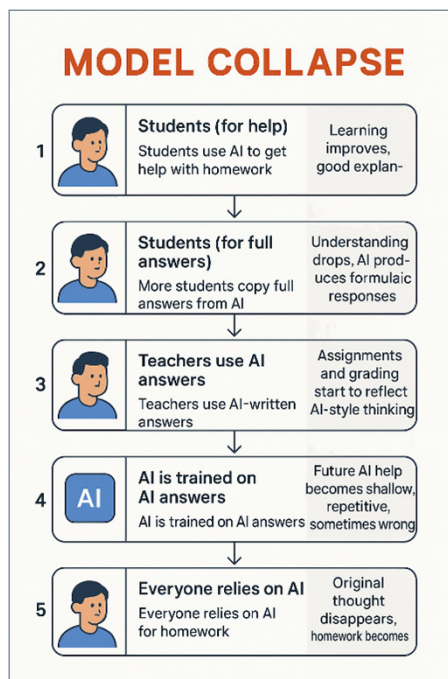

Fig. 2: Illustration of Model Collapse in Educational Context (Open AI, 2025)

Considering the increasing prevalence of AI in content creation and publication, Carl Franzen, digital media strategist, poses the following obvious question: "What happens as AI-generated content proliferates around the internet, and AI models begin to train on it, instead of on primarily human-generated content?" (Franzen, 2023, para. 3). The origin of data for machine learning has become a particularly relevant topic in recent times, as machines can now access a vast array of data sets originating from artificial intelligence itself, which were not available to them in the past. This development represents a significant shift from the traditional human-created data sources, such as books, studies and photographs, which were previously the primary sources for machine learning. It is important to note that this could lead to a feedback loop characterised by the neglect of diversity and cultural pluralism, or even the rise of prejudice and the dissemination of information from irrelevant, unfounded sources. In this instance, the "globalised and uniformed" responses question is highly significant, as the feedback loop process can contribute to this phenomenon.

According to the European Union Agency for Fundamental Rights (FRA, 2022), a feedback loop occurs when predictions made by a system influence the data used to update the same system, meaning algorithms can influence each other by shaping the reality they later analyse. As demonstrated in Fig. 3, a simplified outline of the feedback loop, it is evident that the influence is two-way, with both the real world and AI impacting each other.

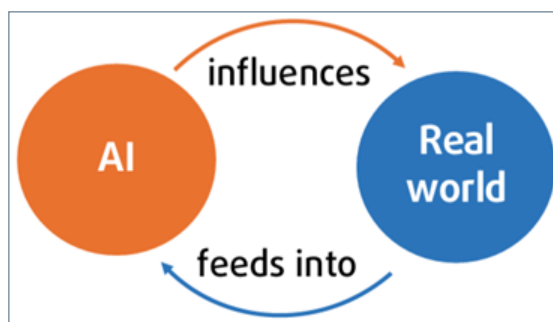

Fig. 3: Simplistic illustration of a feedback loop (FRA, 2022)

"The origin of data for machine learning has become a particularly relevant topic in recent times, ..."

3.1 The educational context of the problem

The pervasive influence of globalisation on information access necessitates a critical examination of cultural and linguistic biases embedded within artificial intelligence systems, particularly those employed in educational contexts (Rusmiyanto et al., 2023). The ability of students to access information from around the globe with little difficulty is having a significant impact on learning approaches. However, this increased access is not without its challenges, primarily when it is mediated by artificial intelligence (Yusuf et al., 2024). AI algorithms, designed to curate and deliver information, are often trained on datasets that reflect their creators' cultural and linguistic norms, typically originating from Western, educated, industrialised, rich, and democratic societies (Samuel et al., 2023). The report by the AI Now Institute (Kak, Myers West, 2023) highlighted the concentration of AI development and power in Western nations, particularly the United States and Europe, where major tech companies dominate the field. Similarly, the 2023 AI Index Report by Stanford University highlights the significant contributions of these regions to global AI research and development, reflecting a clear Western dominance in datasets and innovation.¹

This inherent bias has the potential to inadvertently skew the information presented to students, potentially marginalising perspectives from non-Western cultures and reinforcing existing imbalances (Darwin et al., 2023).

In integrating artificial intelligence technology into education, it is essential to consider the cultural context, including the local and regional dimensions and linguistic preferences. AI literacy could play a significant role in the mentioned process. AI literacy emphasizes the need of applying a critical mindset to the information gathered while providing educators and students with the skills they need to use AI tools efficiently. Černý (2024) identifies five major approaches to AI literacy in academic literature:

- "AI literacy as a competence for everyday life;"
- "AI literacy as a prerequisite for future success in the labour market;"
- "AI literacy as part of the competence structure;"
- "AI literacy as a composite structure;"
- "AI literacy is a form of technical knowledge and skills."

As Turós, Nagy, and Szűts (2025) argue, using artificial intelligence consciously is one of the most important skills required in the twenty-first century. There are three primary components to the debate over the conscious application of artificial intelligence:

- "Understanding the basic concepts and operating principles of artificial intelligence: students should be able to understand machine learning, natural language processing, and various applications of artificial intelligence."
- "Knowledge of ethical and legal aspects of artificial intelligence: students should be able to assess the potential moral and legal risks of artificial intelligence and consider these when designing and using systems."
- "Critical evaluation of artificial intelligence-based systems, so that students can recognise potential errors and limitations of the systems." (Turós, Nagy, Szűts, 2025, p. 9).

The AI Index 2025 Annual Report (Maslej et al., 2025) differentiates between AI in education, AI literacy, and AI education. "AI in education is the usage of AI tools in the teaching and learning process, while AI literacy refers to the foundational

"In integrating artificial intelligence technology into education, it is essential to consider the cultural context, including the local and regional dimensions and linguistic preferences."

¹ <https://www.unite.ai/western-bias-in-ai-why-global-perspectives-are-missing/> (Accessed: 2025.05.19.)

understanding of AI—how it works, how to use it, and the risk of using it. AI education encompasses AI literacy plus students' proficiency in the technical skills required to build AI (data analyses undergirding AI technologies, identifying and mitigating data biases, etc.)" (Maslej et al., 2025, p. 368). Furthermore, the report indicates that a 2024 survey of 364 computer science teachers revealed that 88% of respondents identified a need for augmented resources to facilitate professional development in AI, with a particular emphasis on AI literacy (i.e. the functionality of AI, its utilisation, and the ethical dimension of AI).

In the context of the use of AI in education, Kočková et al. (2024) states that *"there is a foundational understanding of AI among educators, there is a pressing need for targeted professional development to deepen their knowledge and confidence in advanced AI concepts. Addressing technical barriers and providing adequate training and support are essential steps towards successful AI integration."*

The quality of the output of any generative model is contingent upon the quality of the data on which it is trained; if the training data contains biases, then there is a strong probability that the model will exhibit similar biases. To illustrate this point, consider a model trained on a set of essays written predominantly by students from a specific demographic group. Such a model might not accurately evaluate essays written by students from other demographic groups. (Baidoo-Anu, 2023)

The impact of globalization on AI-generated content is a significant area of concern, as AI systems are heavily influenced by sources belonging to the *"majority culture."* This may result in the characteristics of other nations and minority groups being marginalised or overlooked. In this context, it is essential to address the issues of model collapse and feedback loops, as the increasing utilisation of AI results in a growing volume of AI-generated content, which, in turn, shapes new content in a cyclical manner.

4. Conclusion

In an increasingly globalised digital environment, where AI systems shape and mediate educational experiences, safeguarding cultural and linguistic diversity has become a strategic imperative. While generative AI offers promising opportunities for personalized and scalable education, its widespread reliance on Anglo-American datasets risks marginalising national traditions, languages, and epistemologies. This risk is not merely theoretical: when students engage with AI tools that fail to reflect their cultural heritage, the very foundation of identity-based learning is eroded, contributing to a homogenised, *"fast-food"* knowledge culture.

To counteract this trend, national libraries must be positioned as strategic allies in AI development. As custodians of a nation's textual memory, national libraries are uniquely equipped to supply curated, context-rich datasets that reflect the nuances of local languages, histories, and worldviews. From digitised folklore and literary canons to academic publications and archival records, these institutions hold the raw materials necessary to train culturally sensitive AI systems. Their collaboration with researchers, AI developers, and educational policymakers is vital for ensuring that artificial intelligence does not overwrite but rather amplifies cultural plurality.

Moreover, national libraries can play an active role in promoting AI literacy by offering open-access tools, educational resources, and critical frameworks that empower educators and learners alike. Through exhibitions, data donation programmes, and partnerships with educational institutions, they can democ-

ratise AI access while anchoring it in cultural authenticity. In doing so, they not only preserve national heritage but actively contribute to a more equitable digital future – one where AI supports, rather than supplants, the diverse intelligences of our world.

Sources/Literature

Adams, C., Pente, P., Lemermeier, G., Rockwell, G. (2023) *Ethical principles for artificial intelligence in K-12 education*, Computers and Education Artificial Intelligence, 4, 100131. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2023.100131>

AlTwijri, L., Alghizzi, T. M. (2024) *Investigating the integration of artificial intelligence in English as foreign language classes for enhancing learners' affective factors: A systematic review*, Heliyon, 10(10), e31053. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e31053>

Al-Zahrani, A. M. (2024) *Unveiling the shadows: Beyond the hype of AI in education*, Heliyon, 10(9), e30696. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e30696>

Azuaje, F. (2019) *Artificial intelligence for precision oncology: beyond patient stratification*, npj Precision Oncology, 3(1), 6. Nature Portfolio. <https://doi.org/10.1038/s41698-019-0078-1>

Baidoo-Anu, D., Owusu Ansah, L. (2023) *Education in the Era of Generative Artificial Intelligence (AI): Understanding the Potential Benefits of ChatGPT in Promoting Teaching and Learning*, Journal of AI, 7(1), p. 52–62. <https://doi.org/10.61969/jai.1337500>

Bohacek, M., Farid, H. (2023) *Nepotistically trained Generative-AI models collapse*, arXiv. <https://doi.org/10.48550/arxiv.2311.12202>

Bulathwela, S., Pérez-Ortiz, M., Holloway, C., Cukurova, M., Shawe-Taylor, J. (2024) *Artificial Intelligence Alone Will Not Democratise Education: On Educational Inequality, Techno-Solutionism and Inclusive Tools*, Sustainability, 16(2), 781. <https://doi.org/10.3390/su16020781>

Černý, M. (2024) *University Students' Conceptualisation of AI Literacy: Theory and Empirical Evidence*, Social Sciences, 13(3), 129. <https://doi.org/10.3390/socsci13030129>

Choudhary, K., DeCost, B., Chen, C. et. al. (2022) *Recent advances and applications of deep learning methods in materials science*, npj Computational Materials, 8(1), 59. <https://doi.org/10.1038/s41524-022-00734-6>

Darwin, Rusdin, D., Mukminatien, N., Suryati, N., Laksmi, E. D., Marzuki (2023) *Critical thinking in the AI era: An exploration of EFL students' perceptions, benefits, and limitations*, Cogent Education, 11(1), 2290342. <https://doi.org/10.1080/2331186X.2023.2290342>

FRA (2022) *Bias in algorithms – Artificial intelligence and discrimination*, December 8. Available at: <http://fra.europa.eu/en/publication/2022/bias-algorithm> (Accessed: 19.05.2025)

Franzen, C. (2023). *The AI feedback loop: Researchers warn of 'model collapse' as AI trains on AI-generated content*, June 12. VentureBeat. Available at: <https://venturebeat.com/ai/the-ai-feedback-loop-researchers-warn-of-model-collapse-as-ai-trains-on-ai-generated-content/> (Accessed: 19.05.2025)

Gentile, M., Città, G., Perna, S., Allegra, M. (2023) *Do we still need teachers? Navigating the paradigm shift of the teacher's role in the AI era*, Frontiers in Education, 8, 1161777. <https://doi.org/10.3389/educ.2023.1161777>

Gerstgrasser, M., Schaeffer, R., Dey, A., et. al. (2024) *Is model collapse inevitable? breaking the curse of recursion by accumulating real and synthetic data*. arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2404.01413>

Gillani, N., Eynon, R., Chiabaut, C., Finkel, K. A. (2023) *Unpacking the "Black Box" of AI in Education*, arXiv. <https://doi.org/10.48550/arxiv.2301.01602>

- Harkut, D. G., Kasat, K. (2019) *Introductory Chapter: Artificial Intelligence - Challenges and Applications* [online]. In: Harkut, D. G. (ed.) *Artificial Intelligence - Scope and Limitations*, IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/intechopen.84624>
- Kalniņa, D., Nīmante, D., Baranova, S. (2024) *Artificial intelligence for higher education: benefits and challenges for pre-service teachers*, *Frontiers in Education*, 9. <https://doi.org/10.3389/educ.2024.1501819>
- Kak, A., Myers West, S. (2023) *AI Now 2023 Landscape: Confronting Tech Power*, AI Now Institute. <https://ainowinstitute.org/2023-landscape>
- Khalid, U., Naeem, M., Stasolla, F., Syed, M., Abbas, M., Coronato, A. (2024) *Impact of AI-Powered Solutions in Rehabilitation Process: Recent Improvements and Future Trends*. *International Journal of General Medicine*, 2024(17), p. 943–969. <https://doi.org/10.2147/ijgm.s453903>
- Khanam, M., Akther, S., Mizan, I., Islam, F., Chowdhury et. al. (2024) *The Potential of Artificial Intelligence in Unveiling Health-care's Future*. *Cureus*, 16(10), e71625. <https://doi.org/10.7759/cureus.71625>
- Kočková, P., Kilianová, K., Slepánková, M., Schmid, A., Kostolányová, K. (2024) *AI literacy in teacher education in the Czech Republic*, *Proceedings of the European Conference on e-Learning (ECEL)*, 23(1), p. 178–186. <https://papers.academic-conferences.org/index.php/ecel/article/view/2753>
- Kumar, N. M. S. (2019) *Implementation Of Artificial Intelligence In Imparting Education And Evaluating Student Performance*, *Journal of Artificial Intelligence and Capsule Networks*, 1(1), p. 1–9. <https://doi.org/10.36548/jaicn.2019.1.001>
- Liao, S. M. (2023) *Ethics of AI and Health Care: Towards a Substantive Human Rights Framework*, *Topoi*, 42(3), p. 857–866. <https://doi.org/10.1007/s11245-023-09911-8>
- Lv, C., Guo, W., Yin, X., Liu, L., Huang, X., Li, S., Zhang, L. (2024) *Innovative applications of artificial intelligence during the COVID-19 pandemic*. *Infectious Medicine*, 3(1), 100095. <https://doi.org/10.1016/j.imj.2024.100095>
- Ma, K., Zhang, Y., Hui, B.-H. (2024) *How Does AI Affect College? The Impact of AI Usage in College Teaching on Students' Innovative Behavior and Well-Being*, *Behavioral Sciences*, 14(12), 1223. <https://doi.org/10.3390/bs14121223>
- Michaeli, T., Romeike, R., Seegerer, S. (2023) *What Students Can Learn About Artificial Intelligence – Recommendations for K-12 Computing Education*. In: Keane, T., Lewin, C., Brinda, T., Bottino, R. (eds.) *Towards a Collaborative Society Through Creative Learning, WCCE 2022, IFIP Advances in Information and Communication Technology*, 685, Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-43393-1_19
- Gil, Y., Perrault, R. (eds.) (2025) *Artificial Intelligence Index Report 2025*, [online], Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence, Stanford. <https://hai.stanford.edu/ai-index/2025-ai-index-report>
- Owoc, M. L., Sawicka, A., Weichbroth, P. (2021) *Artificial Intelligence Technologies in Education: Benefits, Challenges and Strategies of Implementation*. In: M. L. Owoc, M. Pondel (eds.) *IFIP advances in information and communication technology*, [e-book]. p. 37–58. Springer International Publishing, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-85001-2_4
- Ożegalska-Łukasik, N., Łukasik, S. (2023) *Culturally Responsive Artificial Intelligence - Problems, Challenges and Solutions*, arXiv. <https://doi.org/10.48550/arxiv.2312.08467>
- Paliszkievicz, J., Gołuchowski, J. (eds.) (2024) *Trust and Artificial Intelligence: Development and Application of AI Technology*, Routledge, New York. <https://doi.org/10.4324/9781032627236>
- Peterson, A. J. (2025) *AI and the problem of knowledge collapse*, *AI & Society*, <https://doi.org/10.1007/s00146-024-02173-x>
- Pugliese, R., Regondi, S., Marini, R. (2021) *Machine learning-based approach: Global trends, research directions, and regulatory standpoints*, *Data Science and Management*, 4, p. 19–29. <https://doi.org/10.1016/j.dsm.2021.12.002>
- Rani, P. (2020) *A Comprehensive Survey of Artificial Intelligence (AI): Principles, Techniques, and Applications*, *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 11(3), p. 1990–2000. <https://doi.org/10.17762/turcomat.v11i3.13596>
- Roshanaei, M., Olivares, H., Lopez, R. R. (2023) *Harnessing AI to Foster Equity in Education: Opportunities, Challenges, and*

Emerging Strategies, Journal of Intelligent Learning Systems and Applications, 15(4), p. 123–143. <https://doi.org/10.4236/jilsa.2023.154009>

Rusmiyanto, R., Huriati, N., Fitriani, N., Tyas, N. K., Rofi'i, A., Sari, M. N. (2023) *The Role Of Artificial Intelligence (AI) In Developing English Language Learner's Communication Skills*, Journal on Education, 6(1), p. 750–757. <https://doi.org/10.31004/joe.v6i1.2990>

Samuel, Y., Brennan-Tonetta, M., Samuel, J., et. al. (2023) *Cultivation of human centered artificial intelligence: culturally adaptive thinking in education (CATE) for AI*, Frontiers in Artificial Intelligence. 6. <https://doi.org/10.3389/frai.2023.1198180>

Seddik, M. A., Chen, S-W., Hayou, S., Youssef, P., Debbah, A. M. (2024) *How bad is training on synthetic data? A statistical analysis of language model collapse*, arXiv. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2404.05090>

Shumailov, I., Shumaylov, Z., Zhao, Y. et al. (2024) *AI models collapse when trained on recursively generated data*, Nature 631, p. 755–759. <https://doi.org/10.1038/s41586-024-07566-y>

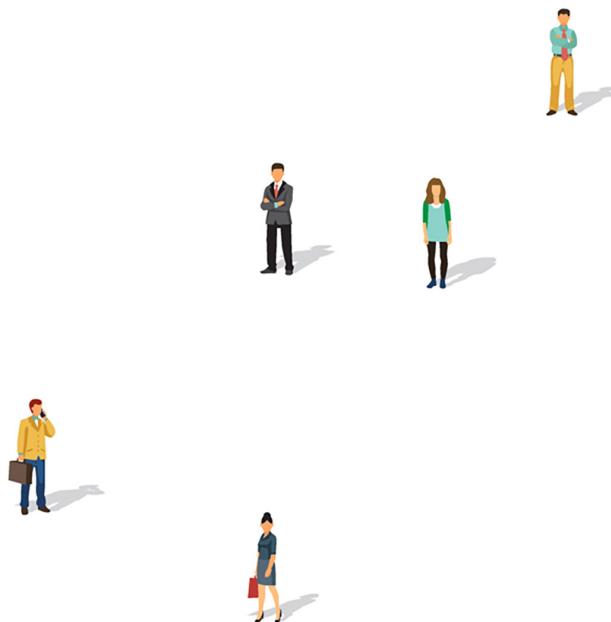
Turós, M., Nagy, R., Szűts, Z. (2025) *What percentage of secondary school students do their homework with the help of artificial intelligence? - A survey of attitudes towards artificial intelligence*, Computers and Education: Artificial Intelligence, 8, 100394. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2025.100394>

Wang, T., Lund, B., Marengo, A., et. al.(2023) *Exploring the Potential Impact of Artificial Intelligence (AI) on International Students in Higher Education: Generative AI, Chatbots, Analytics, and International Student Success*, Applied Sciences, 13(11), 6716. <https://doi.org/10.3390/app13116716>

Yim, I. H. Y., Wegerif, R. (2024) *Teachers' perceptions, attitudes, and acceptance of artificial intelligence (AI) educational learning tools: An exploratory study on AI literacy for young students*, Future in Educational Research. <https://doi.org/10.1002/fer3.65>

Yusuf, A., Pervin, N., González, M. R. (2024) *Generative AI and the future of higher education: a threat to academic integrity or reformation? Evidence from multicultural perspectives*, International Journal of Educational Technology in Higher Education, 21(1), p. 318–345. <https://doi.org/10.1186/s41239-024-00453-6>

Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., Gouverneur, F. (2019) *Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – where are the educators?*, International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16(1), 39. <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0>

A vision for the future of standardization in Bulgarian libraries National Cataloguing Rules

Milena Milanova
mmilanovam@phls.uni-sofia.bg
Sofia University "St. Kliment Ohridski",
Faculty of Philosophy, Sofia, Bulgaria
associate professor

Received: 2025.05.07.
Accepted: 2025.05.22.
Published: 2025.06.20.

The article¹ aims to present the ongoing processes in Bulgarian libraries regarding the applied standards related to library technology and the processes of its digital transformation. The focus is on the efforts being made to develop national cataloguing rules through the prism of the significant changes accompanying the development of the Bulgarian library infrastructure. Standardization is one of the main activities that ensures operational compatibility at the level of information exchange and retrieval and is recognized as essential for building library catalogs. Specialists in Bulgarian libraries have always followed the requirements and best practices in creating ILS. They need a new vision for building and developing OPACs in a way that allows the creation of vibrant and useful databases with easy and quality access to bibliographic information.
standardization, digital transformation, Bulgarian libraries, OPAC, national cataloguing rules

1. Introduction

The structure of the library system in Bulgaria consists of the following types of libraries: public libraries, university libraries, special libraries, and school libraries. Observations on the dynamics of its development indicate that around 70% are chitalishte libraries², 21% are school libraries, and all others make up the remaining 9% (Harizanova, 2007). Providing current data on the exact number of libraries in Bulgaria is difficult due to the methodology³ used by the National Statistical Institute (NSI) of Bulgaria⁴ for collecting library statistics. According to data from 2013, the total number of libraries in the country is 3,938 for an area of 111 thousand square kilometers and a population of 7,245,677 (Doncheva, 2019). A characteristic feature of the Bulgarian library system is the well-developed network of public libraries, which are distributed as follows: one national library, 27 regional libraries, 16 municipal libraries, and 2,216 chitalishte libraries (Bulgaria. Ministry of Culture, 2025). The Minister of Culture has the authority to implement state policy regarding public libraries (Zakon za obshtestvenite biblioteki, 2023). Regional and municipal libraries are jointly administered by the Ministry of Culture of the Republic of Bulgaria and local government authorities. Chitalishte libraries operate within the institution People's Chitalishte (Community Cultural Centre), defined as a non-governmental organization (Zakon za narodnite chita-

Cite as: Milanova, M. (2025) A vision for the future of standardization in Bulgarian libraries: National Cataloguing Rules, Central European Library and Information Science Review (CELISR), 2(2), p. 157–167.
<https://doi.org/10.3311/celistr.40955>

lishta, 2023) under the relevant legislation and are managed by the community center board. Legislation regulates the National Network of Public Libraries, with the Minister of Culture having coordinating, controlling, and methodological roles. Special attention is given to the participation of public libraries in automated library networks (Zakon za obshtestvenite biblioteki, 2023; Doncheva, 2019).

According to data from 2013, there are 66 university libraries and 1065 school libraries. Their activities are regulated within the framework of the structure, organization, and strategy for the development of the respective educational institution. Reforms in higher education, accreditation procedures for scientific fields, and academic staff development procedures influence the development of university libraries. University libraries establish their own networks, regulations, enrich their collections, and implement modern integrated library systems (ILS). According to the national register (NACID, 2025), there are 52 accredited higher education institutions in Bulgaria, implying that each maintains a library. However, national statistics cover only 13 libraries at institutions of higher education (National Statistical Institute, 2025).

Similar processes affect the development of school libraries, reflecting changes in secondary education. Legislation guarantees library and information services for students, indirectly suggesting the presence of a school library (Doncheva, 2019). Comprehensive data and research findings on the status of school libraries in Bulgaria are not available. National statistics do not reflect the activities of school libraries. If we assume that every school provides some form of library and information services, then the school library network would be the second largest in the country^{5,6}.

Special libraries in Bulgaria are of particular interest. Data from 2013 includes only four such libraries (compared to 381 in 2000), while in 2024, five special libraries are included in national statistics. It can be argued that current data on the number and activities of special libraries are not available. Libraries in enterprises and institutions remain outside the statistics (Doncheva, 2019).

The development of modern library infrastructure in Bulgaria goes through various stages. Its uneven development is strongly influenced by social and political events. Until 1989, in the country, a Unified Library System was settled, characterized by a centralized structure and a national scientific-methodological center at the National Library, supporting the development of libraries nationwide (Doncheva, 2019). In 1990, the professional organization of specialists in libraries and information centers was established in Bulgaria – the Bulgarian Library and Information Association (BLIA 2025)⁷, which took on the role of supporting Bulgarian libraries. Various substructures operate within the professional organization, created on thematic or territorial principles (BLIA, 2025).

The transition from a highly centralized to a fully decentralized structure and activities still affects the Bulgarian library system. This is reflected in the uneven development of libraries by type and territory, the lack of complete and regular statistical data, disruptions in methodological activities across all libraries, delays in timely reporting, implementation, and updating of standards, rules, and principles in various library activities and processes. Results from legislative, educational, and scientific projects implemented over the years partially help overcome the negative consequences of the transformation of the Bulgarian library system. Nevertheless, the need for a national strategy, a vision for building and sustainably developing the toolkit for constructing library and information systems in Bulgaria, including rules, standards, and guidelines, becomes increasingly apparent.

"The transition from a highly centralized to a fully decentralized structure and activities still affects the Bulgarian library system."

"The Bulgarian Institute for Standardization (BIS) through TC 16 works on developing and adopting standards in archival, library, and information activities."

2. Historical and Standardization Developments in Bulgarian

Library Cataloging

Bulgarian libraries have their own guides for catalog construction dating back to the late 19th and early 20th centuries (Yavrukova, 2022), compiled by individual prominent figures⁸. Gradually, this activity became institutionalized and centralized. Rules and guidelines for describing various types of documents were developed for different types of libraries. In 1989, the "Guide for Alphabetical Catalogs of Books" (Rakovodstvo za azbuchni katalozi na knigi, 1989) was published, which essentially represents the current cataloging rules used by Bulgarian libraries. Up until 1989, centralized methodological guidance was provided for cataloging processes in libraries, which was gradually discontinued.

The beginning of publishing standards for bibliographic description in Bulgaria dates back to 1972 when the first Bulgarian state standard for describing printed works (BDS 9735:1972) was published. Over time, a series of standards were created, initially coordinated by the Standards Committee at the National Library (1971–1975), followed by the Coordination Commission on Standardization (1980–1989) and the Technical Committee 16 (TC 16) established in 1992 at the Bulgarian Institute for Standardization (BIS) (Yavrukova, 2022; Bulgarian Institute for Standardization, 2025). By 1989, necessary standards for bibliographic description, abbreviations, catalog layout, arrangement, and bibliographic data in various editions were developed (Yavrukova, 2022). All these standards were approved as Bulgarian State Standards (BSS) with mandatory applicability. These standards followed the philosophy of the Universal Bibliographic Control (UBC) Program and fully reflected the international community's efforts to harmonize and unify cataloging activities. After 1989, two more national standards were developed – for analytical bibliographic description and selected divisions of the Universal Decimal Classification (UDC). The Bulgarian Institute for Standardization (BIS) through TC 16 works on developing and adopting standards in archival, library, and information activities. The primary activity involves developing national standards and introducing European and certain international standards, as well as regularly reviewing BSS every five years. Sectoral standards are considered significant for specific professional communities and are not part of BIS's program. Therefore, BIS does not engage in developing national standards for bibliographic description. Their main activity remains the regular review of existing standards and their gradual phasing out⁹, which is currently the case – the BSSs for bibliographic description have been repealed. This raises a fundamental question for Bulgarian specialists: what is the primary tool for creating bibliographic records and library catalogs? Nonetheless, the need to update the tools available to library professionals in Bulgaria is recognized. Over the years, several translations of international standards and guidelines have been realized. Unfortunately, this activity can be described as sporadic, driven by the need to preserve traditions and achievements and to continue following established principles. It is primarily due to the voluntary efforts of leading Bulgarian specialists supporting the Bulgarian library community. Over the years, ISBD (G) (2004); ISBD (ER); ISBD (NBM); ISBD (Serials) (2002); ICP (2009), (2016); FRBR (2009); FRAD (2009); ISBD, Consolidated ed. (2011, 2021)¹⁰ have been translated into Bulgarian. It can be argued that the Bulgarian library community has the entire set of standards, and terminological changes resulting from research on the functionality of bibliographic records have been incorporated into International Cataloging Principles and consolidated editions of ISBD. These changes are also included in educational programs for LIS¹¹ in Bulgaria.

3. The State of Bibliographic Standards in Bulgaria

The centralized development of the Bulgarian library system has a long-term impact on the catalogs and bibliographic databases created in libraries. The National Library has the methodological obligation to support all types and kinds of libraries. A system for central cataloging has been developed¹², and standards and rules for bibliographic description are composed in close cooperation between major Bulgarian public, university, and academic libraries and are easily disseminated through the centralized structure of the library system. At the same time, the educational system implies unified training of personnel in the country, especially in the field of cataloging. During this period, the bibliographic BSSs were also developed. All this leads to a relatively high degree of unification and standardization in the construction of library catalogs.

As an initial date for the introduction of ICT in Bulgarian libraries we can point to 1992, when the foundation was laid for the creation of the national bibliography of Bulgaria using ILS. During this period, the National Library still had the leading role in library processes. The expectations of the Bulgarian library community were to maintain the well-functioning structure while gradually transitioning towards automating various types of libraries until they were integrated into a nationwide network¹³. There was an agreement within the library community regarding the application of BSS for bibliographic description, the use of a unified classification scheme – UDC, as well as the use of a national subject heading maintained by the National Library. Unfortunately, it can be said that a very critical moment for the development of libraries in Bulgaria was missed. The project for a National Automated Library Network (NALIN) did not receive support and was not implemented. Processes began for the independent development of libraries, strongly influenced by institutional, financial, and organizational affiliations. Research on the development of the library system shows alarming results concerning the lack of library catalogs and the implementation of ILS. According to data from 2017, 70% of public libraries do not maintain any catalog, 13% have an electronic catalog, and 5% provide online access to it¹⁴ (Global Libraries – Bulgaria Foundation, 2018). Since public libraries hold the largest share in the country, their uneven development is alarming, including in terms of their catalogs. Recent research on the digitization of activities in regional libraries in Bulgaria found that library specialists self-assess the level of digital transformation in libraries as very high, particularly in terms of building electronic catalogs. An analysis of the data and observations of their websites confirms the presence of technology belonging to an older generation¹⁵. According to the study, only 4% of websites belong to the Web 2.0 generation (Harizanova, O. et al., 2023).

Observations on the implementation and use of ILS in the work of all libraries in the country repeat the observations and conclusions from studies focusing solely on public libraries (Fig. 1). Available data on the availability of OPAC¹⁶ in Bulgarian libraries show that 154 libraries of all types have an electronic catalog, which is about 4% of libraries. It is characteristic that bibliographic records are created in different software environments, which greatly affects their quality. Of these libraries, 137 primarily use two software products specifically developed for Bulgarian libraries and reflecting national practices and peculiarities. These products do not offer record creation in MARC format but only outputs. Implementation is modular, which also applies to catalog records, affecting the structure of the databases and searching within them. It should be noted that searching in union catalogs of individual libraries using the same software is

"It is characteristic that bibliographic records are created in different software environments, which greatly affects their quality."

"The NALIS union catalog unites resources from 40 Bulgarian libraries of various types based on an agreement to provide bibliographic records for inclusion in the union catalog."

possible, united on different principles: territorial, by type of library, or by type of documents (Table 1).

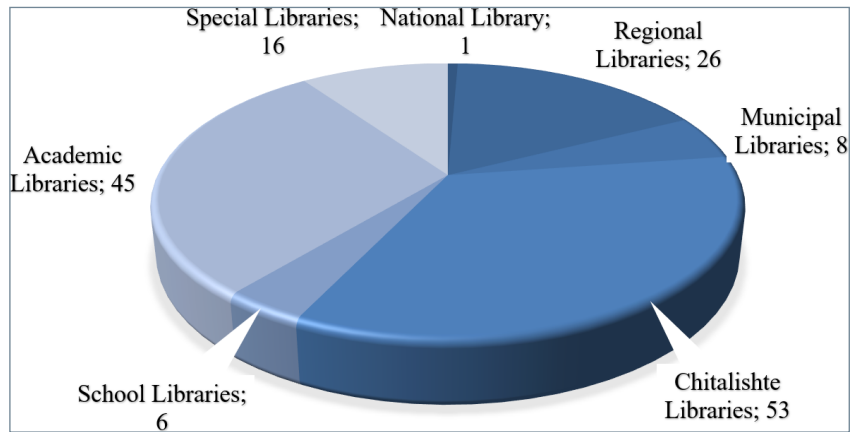

Fig. 1: Libraries by type with OPAC

An additional 17 libraries maintain electronic catalogs through the implementation of other software products: Aleph500, EOS.Web, COBISS, VTLS, home systems, and Koha. Simultaneously, there is maintenance of union catalogs by type and region, which include resources from another 18 community center libraries (2 union catalogs) and 71 school libraries (Table 1). The NALIS¹⁷ union catalog unites resources from 40 Bulgarian libraries of various types based on an agreement to provide bibliographic records for inclusion in the union catalog. Searching in it is possible through open-source software for finding information resources called VuFind. In practice, it provides the ability to simultaneously search the resources provided by all participants in the union catalog, regardless of the software product used to build the electronic catalog (NALIS Foundation, 2025).

Table 1: Integrated Library Systems and OPAC

Integrated Library Systems (ILS)	National Library	Regional Libraries	Municipal Libraries	Chitalishte Libraries	School Libraries	Academic Libraries	Special Libraries	Union Catalogs	
								Union Catalogs	Count
COBISS.bg https://bg.cobiss.net/	1	-	-	1	-	-	1	COBISS.bg	3
Library software "Automated Library" (AB) https://www.pc-tm.eu/	-	12	6	30	4	36	9	Union University Library Catalog (ULC)	15
								Union catalog of libraries working with AB	5
								Union catalog of libraries at universities - Northeastern Bulgaria - NORTHEAST	6
Library systems e-Lib Prima/i-Lib Prima https://softlib.bg/	-	10	2	22	1	3	2	REGINA books. Union catalog of Regional libraries	5

Integrated Library Systems (ILS)	National Library	Regional Libraries	Municipal Libraries	Chitalishte Libraries	School Libraries	Academic Libraries	Special Libraries	Union Catalogs	
Library systems e-Lib Prima/i-Lib Prima https://softlib.bg/	-	10	2	22	1	3	2	REGINA PI. Union catalog of Bulgarian periodicals. Digital collection until 1944.	4
								REGINA articles. Union catalog for articles from periodicals after 1996	7
								National United Catalogue of Old Printed, Rare and Valuable Editions	4
								Unified electronic catalog of books in libraries of the Panagyurishte municipality	7
								Unified electronic catalog of books in libraries in Ruse and the region	11
Aleph 500 ExLibris https://exlibrisgroup.com/products/aleph-integrated-library-system/	-	-	-	-	-	2	-	-	-
EOS.Web https://www.sirsidynix.com/eos-web/	-	-	-	-	-	2	-	-	-
VTLS Innovative Interfaces, Inc https://www.iii.com/news/innovative-announces-vega-discover-release/	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Koha Library Software https://koha-community.org/	-	3	-	-	1	1	4	NALIS Union Catalogue https://unicat.nalis.bg/?lng=en	40
Home systems	-	1	-	-	-	-	-	Electronic catalog Media libraries at school https://www.libonline-bg.com/	71

From the review conducted, it becomes evident that Bulgarian library specialists have always aimed to build standardized and harmonized library systems. The establishment of OPAC is based on a secure and well-organized foundation, where all conditions are present for implementing the universal bibliographic control program. The lack of a unified state policy, as well as low levels of funding, gradually puts specialists in a position where they cannot widely and timely reflect the changes occurring in cataloging processes. The level of ILS implementation remains low and fragmented. The absence of a centralized unit to perform corrective functions regarding decision-making and achieving a high level of standardization gradually affects the quality of bibliographic records in the electronic catalogs of libraries. This is particularly visible in the construction of union catalogs, which combine bibliographic records created through different ILSs. Critical differences exist in controlled access points, creating multilevel bibliographic records, and the low level of FRBRization of Bulgarian OPAC catalogs.

The publication of IFLA's International Cataloguing Principles in 2009 changed the understanding of the functions of library catalogs and their role in information access. The main changes in bibliographic description standards reflected in the consolidated edition of International Standards Bibliographic Description (ISBD, 2011) became available to Bulgarian catalogers with the translation of the standard in 2012. Its use in libraries in Bulgaria began hesitantly and only in some libraries. There was resistance among specialists. For example, during the implementation of the COBISS.bg system at the National Library, bibliographic records began to be compiled based on ISBD, Consolidated ed., 2012. In the curriculum on cataloging at Sofia University, FRBR and ISBD, Consolidated ed., 2012, also began to be taught. During the same period, discussions also began about reviewing and repealing the BSSs for bibliographic description, which would lead to the adoption of the consolidated edition of the ISBD. The Section on Cataloging formed within BLIA plays a significant role, organizing periodic round tables (2016, 2023), where steps for developing Bulgarian catalogs and updating them are discussed.

The main challenges facing Bulgarian specialists are related to rethinking the functions of library catalogs, placing the user at the center, and increasing search and access capabilities to information with a special emphasis on controlling access points.

When created, BSS fully reflects ISBD in its structure, adding elements from bibliographic records that are not subject to standardization but rather guidelines and rules. For example, BSS addresses the issue of the title proper and contains rules for its determination and composition. They contain precise and unambiguous rules for multilevel bibliographic description, reflecting the specifics of different types of resources. They include instructions and schemes for arranging bibliographic information in the form of a catalog card in two variants: a detailed scheme and a simplified description scheme with simplified punctuation for elements. A special standard for analytical description of composite parts has been developed. They are consistent with compiling bibliographic editions (Sbornik balgarski darzhavni standarti, 1990). Of course, all these standards are intended for traditional catalogs and publications, working with well-established and familiar terminology and to some extent managing to replace the lack of national cataloging rules. These circumstances make BSS a convenient tool for work and application. Here, we must also note another fact related to Bulgarian ILS, which fully comply with and reflect the characteristics of catalogs created through the application of BSS.

"The publication of IFLA's International Cataloguing Principles in 2009 changed the understanding of the functions of library catalogs and their role in information access."

4. Activity of standardizations

As mentioned earlier, the establishment of the Section of Cataloging within BLIA is expected to lead to change and gradual modernization of cataloging processes in the country. The main activity involves drafting National Cataloging Rules that will reflect:

- The structure of ISBD.

The development of rules intended for the description of all types of resources will be adopted, following the approach established in the ISBD. A general introductory section will include basic guidelines for compiling bibliographic descriptions, followed by rules, instructions, and examples related to the different types of documents.

- The terminology of LRM.

The terminology adopted in IFLA's library conceptual model will be reflected through translations, guidelines, and clarifications, which will help specialists understand and work freely with the concepts and terms of the model.

- The determination of access points.

Rules and guidelines will be provided to support the determination of primary and additional access points, along with recommendations and examples for their representation in library catalogs, based on national practices and ILS in use.

- Control of access points.

Rules will be developed for the creation of Authorized Access Point for Person, Family, Corporate Body.

- Establishing various search options.

Search requirements will be included, following the example of the ICP.

- Visualization possibilities.

The possibilities for displaying information will be outlined, based on different practices, purposes, and uses of bibliographic records – for example, for users, bibliographic systems, and citations.

- Composing multilevel records.

Rules will be developed for the creation of multilevel records, including options for selecting appropriate solutions and reflecting national practices.

- Placing different types of users at the center of cataloging activities.

The developed rules will take into account the presence of different users and purposes for using bibliographic information, which will be reflected in the examples, display options, record completeness levels, the determination of access points, and the search criteria in library catalogs.

5. Conclusion

Applying and using standards for bibliographic description is a voluntary act. Catalogers in Bulgarian libraries are familiar with the principles of the UBC Program and follow general guidelines that allow for complete harmonization and standardization of library catalogs. In modern conditions, there is a growing need to determine a natural center that, on a voluntary basis, will be accepted as the main one regarding the strategy for developing the toolkit for building Bulgarian library information systems. The beginning has been set with the first translations of the ICP and the ISBD, research on the functionality of bibliographic and control data. The Cataloging Section within BLIA proposed and developed a plan for drafting National Cataloging Rules. To achieve this, an agreement was made to support the development of these rules, ensuring that the realized rules will be adopted in the work of participating libraries. Work on the National Rules is

carried out voluntarily by representatives of the National Library, the Library of Sofia University, the Library of the Bulgarian Academy of Sciences, the Regional Library in Plovdiv, and representatives of the two main educational institutions in the field of LIS in the country – The Sofia University "St. Kliment Ohridski" and The University of Library Studies and Information Technologies (ULSIT). The goal is to involve representatives of different types and sizes of libraries, as well as academics in the field of library cataloging, in the development of the new national rules. External experts with previous and/or specific experience in various cataloging processes, as well as in methodological, research, and scientific activities, will also participate in the process. It is planned that the work on the rules will proceed in stages, starting with the development of general rules. After each stage, a national discussion is planned in two phases – among members of the Cataloging Section and participating libraries, followed by a nationwide discussion before the final adoption of the rules. Work on the rules is in its initial stage of developing general provisions and requirements for cataloging rules.

The Bulgarian library community is ready to support and actively participate in the gradual development of a modern national cataloging toolkit. It is expected that the activity will continue and develop constantly through voluntary association and work on various aspects of building ILS in Bulgarian libraries, which will bring library systems to a contemporary level and influence the overall level of digital transformation of the library infrastructure in Bulgaria.

Footnote

¹ This study is financed by the European Union-NextGenerationEU, through the National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, project SUMMIT BG-RRP-2.004-0008-C01

² Type of public libraries part of the structure of Bulgarian Chitalishte (Bulgarian Community Cultural Centre. Available at: <https://bulgarianculturalcenter.org/our-vision/>. Accessed: 2025.05.20.).

³ <https://nsi.bg/en/content/766/statistical-data>

⁴ Since 2000, data has been collected only for libraries with a collection of over 200,000 library items, or this amounts to just 49 libraries by 2024. In 2000, there were 6,942 libraries in Bulgaria.

⁵ According to data from 2007, school libraries account for approximately 21% of the library network in the country (Harizanova, 2007).

⁶ In Bulgaria, there are currently 2352 schools operating (Ministry of Education and Science, 2025).

⁷ Until 2008, the name of the association was the Union of Library and Information Workers.

⁸ Acad. Stoyan Arghirov (1869–1939) was a philologist, historian, translator, and the founder of library science in Bulgaria. He published a guide for establishing libraries in 1898. Petar Nenkov was the first paid librarian, appointed at the library of the "Saglasie" community center in Pleven, Bulgaria. In 1908, he created a guide for describing, classifying, and arranging books.

⁹ The Bulgarian state standards for bibliographic description were abolished in 2024.

¹⁰ Translations of MARC 21 Lite Bibliographic Format (2005), MARC 21 Format for Bibliographic Data (2010), and UNIMARC Manual: bibliographic format (2002) are available in Bulgarian. A translation of an abridged edition of UDC was also realized in 2017. Despite multiple discussions, a well-recognized professional interest, and an acknowledged necessity, translations of FRISAD and RDA into Bulgarian have not yet been implemented.

¹¹ In 1970, a Decree by the Council of Ministers was adopted for the organization of a Unified Library System in Bulgaria, including central cataloging.

¹² In 1970, a Decree by the Council of Ministers was adopted for the organization of a Unified Library System in Bulgaria, including central cataloging.

¹³ In 1993, the NALIN project was developed. (Izgrazhdane i razvitie na Natsionalna avtomatizirana bibliotечно-informatsionna mrežha, 1993).

¹⁴ The study was conducted in 2017 among 842 public libraries out of a total of 2,114.

¹⁵ The research projects include Accessibility of Information Electronic Services of Regional Libraries, No. 80-10-60/10.5.2022; and Digital Maturity of Public Libraries in Bulgaria, No. 70-123-473/27.6.2023.

¹⁶ The data was extracted through information searches on google.com, websites of ILS providers in Bulgaria, as well as library websites. Only data that objectively showed the presence of OPAC in libraries was used for the analysis.

¹⁷ NALIS Foundation has been adapted VuFind for searching specifically catalogue records, digital objects, repositories, bibliographies, and other collections and sources. (NALIS Foundation, 2025)

Sources/Literature

BDS 9735:1972 (1972) *Opisanie na pečatnite proizvedenia za bibliografski informatsionni izdania i za bibliotечni katalozi*, Sofia (Bulgarian language only)

Bulgaria. Ministry of Culture (2025) *Obshtestveni biblioteki*. Available at: <https://bibliobg.com/> (Accessed: 2025.03.20.) (Bulgarian language only)

Bulgarian Institute for Standardization (2025) *TK-16 Archive, librarianship and information activity*. Available at: <https://bds-bg.org/bg/committee/show/9053> (Accessed: 2025.03.20.)

Bulgarian Library and Information Association (BLIA) (2025) Available at: <https://www.lib.bg/en/> (Accessed: 2025.03.20.)

Doncheva, A. (2019) *Razvitie na bibliotечnata infrastruktura v Bulgaria*, Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski“, Sofia. ISBN: 978-954-07-4577-0 (Bulgarian language only)

Global Libraries – Bulgaria Foundation (2018) *Na badeshteto ili na minaloto shte prinadlezhat balgarskite obshtestveni biblioteki?, Zaklyuchiteln doklad kam „Prouchvane na sastoyaniето na obshtestvenite biblioteki v stranata“ na fondatsia „Globalni biblioteki – Bulgaria“* (2017), FGGB, Sofia (Bulgarian language only)

Harizanova, O. (2007) *Balgarskite biblioteki i informatsionното obshtestvo. Gotovnost za integrirane v obshtestvoto na znaniето*, Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski“, Sofia. ISBN: 978-954-07-2661-8 (Bulgarian language only)

Harizanova, O., Pancheva, T., Belcheva-Lozanova, E., Popova, E. (2023) *Accessibility of Information Electronic Services of Regional Libraries*, University Press St. Kliment Ohridski, Sofia. ISBN: 978-954-07-5870-1

Izgrazhdane i razvitie na Natsionalna avtomatizirana bibliotечно-informatsionna mrežha (NABIM), Projekt (1993), Fondatsia „Otvoreno obshtestvo“, Sofia (Bulgarian language only)

Ministry of Education and Science (2025) *Registar na institutsiite v sistemata na preduchilishtното i uchilishtното obrazovanie*. Available at: <https://ri.mon.bg/home> (Accessed: 2025. 04. 05.) (Bulgarian language only)

NACID (2025) *Register of Higher Education Institutions*. Available at: <https://rvu.nacid.bg/home> (Accessed: 2025. 04. 05.)

NALIS Foundation (2025) *Projects*. Available at: <http://www.nalis.bg/projects-1> (Accessed: 2025. 05. 06.)

National Statistical Institute (2025) *Libraries by type*, 23.05.2024. Available at: <https://nsi.bg/en/content/3607/libraries-type> (Accessed: 2025. 04. 04.)

Sbornik balgarski darzhavni standarti (1990) *Bibliotечно дело. Po sastoyanie kam 01.07.1990, Standartizatsia*, Sofia (Bulgarian language only)

Rakovodstvo za azbuchni katalozi na knigi (1989) *Nats. bibl. Sv. sv. Kiril i Metodiy*, Sofia (Bulgarian language only)

Yavrukova, B. (2022) *Razvitie na balgarskia instrumentarium za izgrazhdane na bibliotечно-informatsionna sistema*, Univ. izd. „Sv. Kliment Ohridski“, Sofia. ISBN: 978-954-07-5417-8 (Bulgarian language only)

Zakon za narodnite chitalishta (2023) *obn. DV. br.89 ot 22 Oktomvri 1996 g., posl. izm. DV. br.84 ot 6 Oktomvri 2023 g.* Available at: <https://lex.bg/laws/ldoc/2133897729> (Accessed: 2025.03.28.) (Bulgarian language only)

Zakon za obshtestvenite biblioteki (2023) *V sila ot 06.07.2009 g. Obn. DV br.42 ot 5 Yuni 2009 g., posl. izm. DV. br.56 ot 30 Yuni 2023 g.* Available at: <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2135636021> (Accessed: 2025.03.29.) (Bulgarian language only)

The role of reflective techniques in professional development of teachers in a fiction-based course

Zita Dobrova
dobrova.zita@gmail.com
Doctoral School of Education, ELTE
Eötvös Loránd University, Budapest,
Hungary
doctorand

Sándor Lénárd
lenard.sandor@ppk.elte.hu
Institute of Education, ELTE Eötvös
Loránd University, Budapest, Hungary
associate professor

Received: 2025.03.18.
Accepted: 2025.05.27.
Published: 2025.06.20.

Cite as: Dobrova, Z., Lénárd, S. (2025)
The role of reflective techniques in
professional development of teach-
ers in a fiction-based course, Central
European Library and Information Sci-
ence Review (CELISR), 2(2), p. 168–178.
<https://doi.org/10.3311/celistr.40472>

Our study presents the partial results of a survey of teachers and pre-service teachers between 2023 and 2024. The research framework was an online course combining reflective and narrative techniques based on reading works of fiction, using methodological elements of professional book clubs. In the present research we focus on the role of reflective techniques and practices in the professional development of the teacher participants in this complex process. This topic is presented through a quantitative and qualitative analysis of 50 teachers' responses to a questionnaire survey. The analysis of the data shows that reflective techniques were appropriate tools to support teachers' professional development and learning: in varying proportions, but they played a role in exploring their individual pedagogical beliefs, identifying feelings related to their career and work, and in the construction or development of their professional identity.

teachers' professional development, professional book club, reflective techniques

1. Introduction

The research detailed in our study seeks to answer the question of how reflective techniques embedded in a complex methodology contributed to the professional development and learning of participants in a teacher training course following the structure of professional book clubs.

Talking about our reading experiences is a natural part of our everyday conversations (Oatley, 2011), but many people also seek opportunities to exchange ideas through guided, facilitated conversation (Gilbert, 2016). In Hungary, the history of communities formed to share reading experiences can be traced from the 18th century onwards (Maróti, 2013). Today we are living in an era when book clubs – or other similar small communities – are becoming increasingly popular. This interest multiplies the possibilities for libraries in terms of their mission in the field of reading promotion or literacy development, or even lifelong learning (Béres, 2017. p. 15). The same also leads to an increasing number of book clubs in different areas of everyday life, but also in different branches of science, and these clubs are increasingly becoming the subject of scientific research (Álvarez, Pascual-Díez, 2024).

The theoretical background for our research is provided by a narrower field of the broad world of reading communities: we focus on professional book clubs that can support the professional development and learning of in-service teachers. But before we describe their characteristics, in exploring the theoretical background, two themes are briefly touched upon. The first is our model of teachers' continuous professional development and learning, the second is the role of reflective thinking in professional development and learning.

"The theoretical background for our research is provided by a narrower field of the broad world of reading communities..."

2. Theoretical background

2.1. The professional development and learning model in our research

In our research, we considered the continuous professional development and learning of teachers as a complex process with specific patterns (Rapos, Lénárd, 2024) that can be interpreted throughout the whole career, which not only takes place at the cognitive level, but also includes internal contents such as beliefs (Pajares, 1992) and emotions (Bandura, 1993), and which is closely related to the development and formation of professional identity (Beijaard et al., 2004). Our starting point was that these elements interact with each other in the course of teaching (Kelchtermans, 2005), and also interact dynamically with plans, expectations and possible outcomes of professional development and learning, both in preparation for and later in a teacher's career (Van Huizen et al., 2005, Gracia et al., 2022).

2.2. Reflective thinking

To define reflective thinking, we use the definition by Taggart and Wilson (2005). "Reflective thinking is the process of making informed and logical decisions on pedagogical matters, then assessing the consequences of these decisions." Reflective thinking can play an important role in the exploration of pedagogical beliefs (Korthagen, 2005), it can include or be linked to affective elements (Arefian, 2022), and it can also play a role in the development of professional identity (Graham, Phelps, 2023).

By reflective techniques, we refer to practices and methods that can support or enhance the reflective thinking and reflexivity, for our course we selected from the collection by Judit Szivák (2014).

We also emphasize the importance of collective forms of reflexivity (Collin, Karsenti, 2011).

2.3. Teacher's professional book clubs

Professional book clubs largely follow a similar script: individual reading and writing exercises before the session, small group sharing and whole group discussions. Kooy (2006) considers social construction, narrativity and dialogicity as the pillars of the method, and communal story-sharing as its strength.

Perhaps the most obvious way to support teacher's professional development in book clubs is to read academic literature, but there are also examples of fiction as a starting point (Janzen, 2016; Harlin et al., 2014).

There is still little academic research on learning outcomes in book clubs with teachers, but even an overview of these would go beyond the scope of this paper. We refer only to some of the results that suggest that participation in book clubs can support teachers' professional development and learning in the areas highlighted earlier.

The sharing of professional experiences provides an opportunity to explore and identify beliefs (Flood et al., 1994; Harlin et al., 2014), sometimes they can change as a result of the texts read and the discourse with peers (Mayer White, 2016). The recognition of emotions (Janzen, 2016), their increasingly bold expression (Harlin et al., 2014) or a change in pedagogical practice after identifying emotions (Mayer White, 2016) can also result of book club activities. Finally, participation in these communities can contribute to the formation and development of professional identity (Janzen, 2016). In some of the book clubs with teachers, reflection and self-reflection were emphasised (Brock, Pennington, 2014; Janzen, 2016; Mayer White, 2016). The reflective technique most often used was debate, but reflective journals also appeared (Flood et al., 1994).

Several studies have shown that book clubs in an online format have also supported the professional development and learning of teachers (Brock, Pennington, 2014; Reilly, 2008).

3. The research

Our overall research is descriptive and comparative. We follow a convergent design based on mixed methods (Creswell, Plano Clark, 2007). The placebo effect can be minimised by the methodological triangulation used (data examined by several quantitative and qualitative methods point to the same phenomenon) and the presentation of results that also addresses problems and contradictions. Our work aims to gain a deeper understanding of the participation of a small sample in a given situation, and not to generalise the results presented. However, we are confident that our results will contribute both to the promotion of professional book clubs and to the body of knowledge accumulated in the field of teacher's professional development and learning.

3.1. Research questions

Our broader research focuses on the question of how participation in a reflective-collaborative programme based on works of fiction contributes to the professional development of student teachers and in-service teachers. In this paper, we seek answer one more general and three specific research questions:

1. What was the role of reflective techniques and practices in the professional development of the participants of the courses with teachers?
2. What role did reflective techniques play in helping participants to explore and identify their pedagogical beliefs?
3. What was the role of reflective techniques in helping participants to identify their feelings and emotions related to their work as teachers?
4. What role did the reflective techniques play in developing and strengthening the participants' ideas about their role as teachers and their professional identity?

3.2. The context of the research: the Echo programme

The structure of the course, entitled *Echo – a narrative-reflective programme based on the reading of works of fiction with pedagogical relevance*, which is the context of our research, is partly based on the theoretical and methodological foundations presented in the previous chapter. The participants met ten times in an online space, and short stories or novel extracts provided the basis for the discussions. The theme of this was related to everyday life and to some competences of teach-

"The placebo effect can be minimised by the methodological triangulation used (data examined by several quantitative and qualitative methods point to the same phenomenon) and the presentation of results that also addresses problems and contradictions."

ers (e.g. the role of the teacher, punishment and reward, discipline, performance, judgements of teacher effectiveness). We used narrative, reflective techniques or creative writing, small group and whole group discussions. Teachers also wrote a reflective journal during the training.

3.3. The sample

The sample of the survey was access-based, the respondents were Hungarian teachers who volunteered to attend the accredited training.

The study involved 50 teachers in six courses. The first groups started in April 2023 and the last group finished at the end of November 2023.

Two demographic characteristics of the participants (gender, age) are presented in Table 1 (n=50).

Table 1: Distribution of participants by gender and age

Women	Men	20-29 years	30-39 years	40-49 years	50-59 years	Over 60
48 people (96%)	2 people (4%)	1 person (2%)	4 people (8%)	13 people (26%)	28 people (56%)	4 people (8%)

The sample consisted of two kindergarten teachers, one day care teacher, one development teacher, one special needs teacher, two primary school teachers – the others were secondary school teachers. The majority of the latter (39, 78%) taught Hungarian language and literature as one or only of their specialisations.

We can also characterise teacher participants by the length of time in the profession: the lowest numbers of teacher with 0–10 years in the profession (6 in total), 17 with 21–30, and roughly similar numbers (14, 13) of teachers with 11–20 and 31–40 years in the profession.

As our overall research is descriptive and comparative in nature, we did not organise a control group, so comparisons are made between subgroups of teacher participants and teacher students, but in this study we report only the results of teacher participants.

3.4. Measuring instruments and methodology

In this paper, we analyse some of the responses to questionnaires. Participants completed an input questionnaire before entering the programme, after the programme, an exit questionnaire was used. A follow-up questionnaire was also carried out six months after the programme. Every effort was made to ensure that all participants filled in the latter, but only 37 teachers responded. Although we cannot draw any generalisable conclusions from these, we believe that they provide valuable data to complement our findings on the course. The implementation of the data collection is presented in Table 2.

For some of the questions, participants could only give numerical answers, while in other cases they could express their opinion on Likert scales or their yes–no answers in text. The text responses were processed using inductive content analysis, the quantifiable responses were subjected to statistical analyses. The small sample size would make it problematic to present statistically significant relationships, so we retained descriptive statistical procedures. Data were checked by intra-coding (Sántha, 2012).

"We used narrative, reflective techniques or creative writing, small group and whole group discussions."

Table 2: Data collection and number of respondents for the six courses

Dates of courses	Number of participants	Input questionnaire	Outcome questionnaire	Follow-up (six months after closure)
		Number of respondents	Number of respondents	Number of respondents
2024. 04. 03. - 06. 06.	11	11	11	7
2024. 04. 13. - 06. 15.	8	8	8	6
2024. 04. 18. - 06. 27.	7	7	7	6
2024. 06. 26. - 08. 28.	6	6	6	6
2024. 09. 18. - 11. 27.	10	10	9	7
2024. 09. 20. - 11. 29.	8	8	7	5
Total	50	50	48	37

4. Results

The presentation of the results is grouped around the themes of our research questions.

4.1. The role of reflective techniques in teachers' professional development and learning throughout the programme

4.1.1. Outcome questionnaire

In the outcome questionnaire teachers were asked to indicate on a Likert scale (1–5) how much they agreed that participation in the course had supported their professional development. The question received 43 responses, 10 (23.25%) with a score of 4, 33 (76.74%) with a score of 5 and no lower (mean: 4.76).

The next question was designed to explore how participants saw the role of different elements of the methodology, among which they had to allocate 100 points according to the role they attributed to each. Three teachers misunderstood the instructions, their responses are not included in the analysis. The results are presented in a bar chart (Fig. 1).

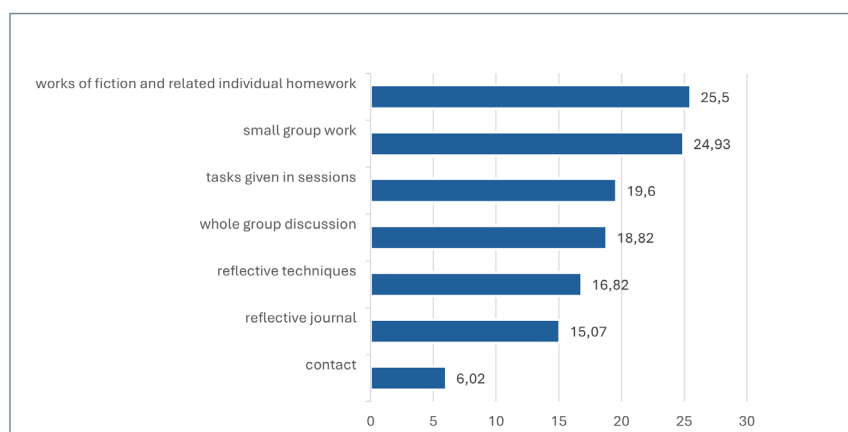

Fig. 1: Teachers' perception of the impact of methodological elements in supporting their professional development (n=42)

The two highest scores, very close to each other, were given to the combination of fiction and related individual homework assignments (average 25.5 points) and small group sharing (24.93 points). Participants attributed an average of 18.82 points to whole group sharing, and those who were in contact with each other outside the course attributed 6.02 points to this contact. During

the sessions, a wide variety of exercises and practices were carried out. Among these, a distinction was made between reflective techniques and other tasks and exercises. The impact of the latter was rated by the teachers with 19.6 points, and the learning and use of reflective techniques with 16.82 points. Analysis of other questionnaire responses showed that participants did not always make a clear distinction between the two types of tasks or exercises, which may have had an impact on the scores reported here. We included the reflective journal as a separate methodological element in the question. The impact of reflective journaling was rated by teachers with an average score of 15.07.

A yes–no question asked whether teachers thought the course would have an impact on their professional development in the future. Two did not answer, two answered no, and 44 answered yes (95.6%). 41 of them also provided an explanation of their decision. Content analysis of the responses shows that reflectivity is the one to which the greatest expected impact was attributed (27 coded units related to this), e.g. *"Reflectivity has been quite absent in my career, I hope it will be more conscious and systematic now"*. Of these, reflective thinking was highlighted most often (21), five mentioned reflective techniques in general, and one teacher mentioned reflective journaling. This was followed in expected impact by methodology (12 coded units), and in third place was fiction (6). Reflection (4) and community (3) were also referred.

4.1.2. Follow-up

The follow-up questionnaire also shows whether the participants still felt the impact of the course on their professional development and learning. Firstly, they marked this on a Likert scale (1–5), the average was 4.64, 25 marked a 5, 11 marked a 4, and the lowest was a 3, this occurred in one case (n=37). Next, teachers were asked to provide a textual explanation (n=33). The content analysis revealed that the impact of reflexivity and reflective thinking was the most commonly referred to (10 coded units), with 5 teachers highlighting a change of perspective as something in which they had developed (e.g. *"I can think with other people's minds, understand and accept other people's points of view: double monologue technique. I have a more refined sense of the other person's reality"*), 3 mentions of reflective techniques in general, and the Futures Wheel was specifically mentioned by one teacher. In terms of other impacts, 7 coded units referred to the impact on methodology, 5 referred to a strengthening of the professional identity of the participant, 4 referred to the impact of works of fiction, one of the community experience, and 2 mentioned a change in their teaching in general. One participant has included attending the course in her Master Teacher application, and one had passed on the methods to her colleagues.

4.2. The role of reflective techniques and exercises in exploring and identifying beliefs

As one item on the *Outcome Questionnaire*, teachers were asked to indicate their agreement on a Likert scale (1–5) with the following statement: *"The course provided an opportunity to explore and interpret my individual pedagogical beliefs"*. The mean of the responses was 4.86 (n=44). 31 teachers also provided textual justification. Content analysis revealed that thinking and discussion played the largest role in exploring beliefs according to the teachers: 12 and 12 coded units (23.53%) referred to this. Of the mentions of the discussions seven were for small group

"Analysis of other questionnaire responses showed that participants did not always make a clear distinction between the two types of tasks or exercises, which may have had an impact on the scores reported here."

and five for whole group discussions (e.g. *"Through the discussion of each topic, it allowed me to examine how I relate to them: e.g. performance, teacher-student relationship, etc."*).

11 mentions (21.56%) related to reflectivity, 6 to reflective thinking and five to the use of reflective techniques: 3 to the reflective journals and 2 to the Repertory Grid. 10 coded units (19.6%) indicated that fiction also played a significant role in exploring and interpreting beliefs, and 6 (11.76%) linked other tasks to this. Those terms that did not clearly refer to a reflective technique were included in the general 'task' category in this and subsequent analyses.

Our findings on the role of sharing experiences in exploring beliefs are in line with the literature on book clubs (Brock, Pennington, 2014; Mayer White, 2016), and those showing the role of reflectivity are consistent with results in the broader field of teacher professional development (Szivák, 2014; Korthagen, 2005).

4.3. The role of reflective techniques and practices in identifying emotions related to the teaching profession and work

As for the identification of emotions, this statement was included in the *Outcome Questionnaire*: *"The course gave me the opportunity to identify my feelings and emotions related to my career and work as a teacher"*. The mean score of agreement with this statement was 4.86 on a five-point Likert scale (n=44). Based on the textual reasons of 32 participants, it was found that works of fiction played the greatest role in this area for teachers, with 13 coded units identified for this in the content analysis – the international literature also counts on this power of works of fiction (Janzen, 2016; Mayer White, 2016). This was followed by reflection (10 coded units), discussions (7) and other tasks (6). The role of reflective thinking was mentioned by only one teacher, two of the reflective techniques mentioned were reflective journals and one mentioned concept maps: *"The creation of a concept map and the selection of readings to be interpreted were very helpful in identifying my feelings about my teaching career."*

4.4. The role of reflective techniques and practices in strengthening professional identity

Respondents (n=44) indicated their agreement with the statement *"The course gave me the opportunity to develop and strengthen my ideas about my role as a teacher and my professional identity"* with a mean of 4.75 on a five-point Likert scale. A content analysis of the 27 textual justifications showed that the mention of conversations was the most frequent in this theme with 13 coded units (*"The experiences of my group mates and colleagues, our joint discussions, have greatly contributed to the fact that I can clarify and confirm my ideas about my identity while sharing them."*). 10 coded units referred to reflection and 8 to reflective thinking. The role of the fiction was mentioned by 7 coded units and other tasks and techniques by 2. Among reflective techniques, this questionnaire justification included a reference to the debate.

To summarise and illustrate the previous three themes, a diagram was created (Fig. 2).

The chart shows, that the different methodological elements of the course had the most developmental role in different areas: thinking was most important in exploring beliefs, discussion and reflection were most important in building professional identity, and works of fiction were most important in explor-

ing emotions. Reflective techniques (and other tasks) were less important than those mentioned earlier, according to teachers, except in the area of exploring and identifying emotions, where they were ahead of reflective thinking.

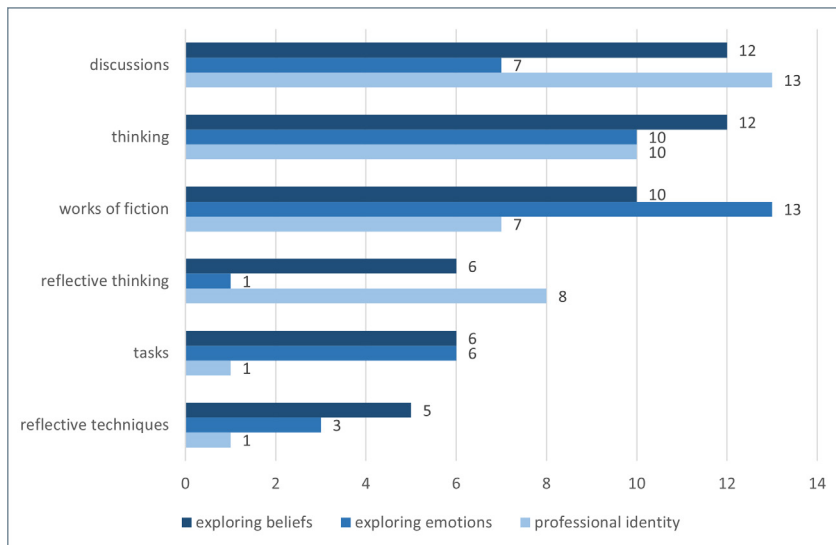

Fig. 2: The role of the main methodological elements of the Echo course in exploring beliefs, identifying feelings related to career and work, and in creating and strengthening professional identity according to teachers – the number of content items for each aspect in the participants' written responses

"Reflective thinking and the use or intention to use certain reflective techniques in the future were not only reinforced during the course, but also left their mark on the teachers' daily practice."

5. Discussion

In our research, we sought to answer the question of the role of reflective techniques and practices in the professional development and learning of teachers in a reflective-narrative course based on reading short stories or novel extracts evoking teacher figures and pedagogical situations. In line with our model of teachers' continuous professional development and learning, in addition to a more general examination of the issue, we focused in particular on how reflective techniques served to explore individual pedagogical beliefs, identify emotions related to the pedagogical career and pedagogical situations, and shape professional identity.

5.1. Answering our research questions

5.1.1. What role did reflective techniques and practices play in the professional development of the participants of the courses with teachers?

The questionnaires showed that the course supported the professional development and learning of the teachers who took part. Reflective practice, including the use of reflective techniques, was identified as a significant factor. Reflective thinking and the use or intention to use certain reflective techniques in the future were not only reinforced during the course, but also left their mark on the teachers' daily practice. Six months after the course, some of the participants reported that they were more aware of their pedagogical decisions, that they were able to put themselves in other people's shoes more easily, and that they solved daily pedagogical problems more easily or in a different way.

5.1.2. What role did reflective techniques play in helping participants to explore and identify their pedagogical beliefs?

The complementary impact of reflective thinking and reflective techniques has been significant in the area of exploring beliefs. The course was an appropriate medium, according to the teachers, to analyse and become aware of their pedagogical activities, free from the daily routine and time constraints.

5.1.3. What was the role of reflective techniques in helping participants to identify their feelings and emotions related to their work as teachers?

The complex structure of the Echo course helped teachers to identify their emotions related to their work, but less emphasis was placed on reflective thinking or reflective techniques. Among reflective techniques, the usefulness of the reflective journal and the concept map were highlighted.

5.1.4. What role did the reflective techniques play in developing and strengthening the participants' ideas about their role as teachers and their professional identity?

Teachers recognised the importance of reflective thinking for building their professional identity, and one participant highlighted the role of debate in this. Many of them also mentioned that their professional self-awareness and self-image had developed and how the process started here could be the starting point for their future development.

5.2. The importance of methodological diversity

In the final analysis we focused on the role of the reflective techniques. But the results showed that methodological complexity was important to make our course effective in all three priority areas. It was useful to design the programme on the basis of the lessons learned from the documented book clubs: to build on the power of the literary texts themselves to engage and mobilise emotions (Janzen, 2016), its self-references, its links to experiences in practice (Harlin et al., 2014), on individual reflection, task solving, small group and whole group discussions (Mayer White, 2016), and to enrich all of this with reflective techniques.

6. Summary

The results of our research confirm that the narrative-reflective course we designed supported the professional development and learning of the teachers in the areas of exploring beliefs and emotions and developing their professional identity. Elements that reinforced reflectivity played a significant role in this.

As a continuation of our research, we will refine and clarify the results on reflective techniques by analysing other data sources (reflective journals) and we compare data collected from the teachers and student teachers who participated in the courses.

Acknowledgements

We thank the teachers for their participation in the research.

Sources/Literature

- Álvarez-Álvarez, C., Pascual-Díez, J. (2024) *Clubes de lectura: una revisión sistemática internacional de estudios (2010–2022)*, *Literatura: teoría, historia, crítica*, 26(1), p. 312–347. <https://doi.org/10.15446/lthc.v26n1.107317>
- Arefian, M. H. (2022) *Reflections facilitate emotions and emotions filter reflections': beginning teachers' perceptions of affective reflective practices*, *Reflective Practice*, 24(1), p. 59–70. <https://doi.org/10.1080/14623943.2022.2136647>
- Bandura, A. (1993) *Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning*, *Educational Psychologist*, 28, p. 117–148. https://doi.org/10.1207/s15326985ep2802_3
- Beijaard, D., Meijer, P. C., Verloop, N. (2004) *Reconsidering research in teachers' professional identity*, *Teaching and Teacher Education*, 20(2), p. 107–128. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2003.07.001>
- Béres, J. (2017) "Azért olvasok, hogy éljek". *Az olvasásnépszerűsítéstől az irodalomterápiáig*. Kronosz Kiadó, Pécs. ISBN 978-615-6027-04-7
- Brock, C. H., Pennington, J. L. (2014) *Exploring three White American teachers' dispositional stances towards learning about racial, cultural, and linguistic diversity*, *Pedagogies: An International Journal*, 9(4), p. 322–342. <http://dx.doi.org/10.1080/1554480X.2014.955497>
- Collin, S., Karsenti, T. (2011) *The collective dimension of reflective practice: the how and why*, *Reflective Practice*, 12(4), p. 569–581. <https://doi.org/10.1080/14623943.2011.590346>
- Creswell, J., Plano Clark, V. (2007) *Designing and Conducting Mixed Methods Research*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Flood, J., Lapp, D., Alvarez, D., Romero, et.al. (1994) *Teacher Book Clubs: A Study of Teachers' and Student Teachers' Participation in Contemporary Multicultural Fiction Literature Discussion Groups*, *Reading Research Project*, 22. Available at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED379597.pdf> (Accessed: 2025.02.15.)
- Gracia, E. P., Rodríguez, R. S., Pedrajas, A. P. (2022) *Construcción De La Identidad Profesional Docente: Una Revisión De La Literatura*, *Profesorado: Revista de Currículum y Formación Del Profesorado*, 26(1), p. 371–393. <https://doi.org/10.30827/profesorado.v26i1.13211>
- Graham, A., Phelps, R. (2003) *'Being a Teacher': Developing Teacher Identity and Enhancing Practice Through Metacognitive and Reflective Learning Processes*, *Australian Journal of Teacher Education*, 27(2). <https://doi.org/10.14221/ajte.2002v27n2.2>
- Harlin R., Murray R., Shea, M. (2007) *Broadening Teachers' Views of Diversity through Multicultural Book Discussions*, *Childhood Education*, 83(5), p. 299–303. <https://doi.org/10.1080/00094056.2007.10522936>
- Janzen, M. D. (2015) *(Re)searching methods: reading fiction in literary response groups*, *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 28(8), p. 989–1004. <http://dx.doi.org/10.1080/09518398.2014.940412>
- Kelchtermans, G. (2005) *Teachers' emotions in educational reforms: Self-understanding, vulnerable commitment and micropolitical literacy*, *Teaching and teacher education*, 21(8), p. 995–1006. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2005.06.009>
- Kooy, M. (2006) *Telling Stories in Book Clubs: Women Teachers and Professional Development*, Springer, New York. <https://doi.org/10.1007/0-387-33927-2>
- Korthagen, F., Vasalos, A. (2005) *Levels in reflection: core reflection as a means to enhance professional growth*, *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 11(1), p. 47–71. <https://doi.org/10.1080/1354060042000337093>
- Maróti, A. (2013) *Kultúráközvetítés vagy közösségi művelődés?*, *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 22(10) p. 3–10.
- Mayer White, K. (2016) *Professional development that promotes powerful interactions: using teacher book clubs to reflect on quality in teacher-child relationships*, *Dimensions of Early Childhood*, 44(3), p. 28–34. Available at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1150893.pdf> (Accessed: 2025.01.03.)

Oatley, K. (2011) *Such Stuff as Dreams. The Psychology of Fiction*, Chichester: Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781119970910>

Pajares, F. (1992) *Teachers' beliefs and educational research: Cleaning up a messy construct*, *Review of Educational Research*, 62, p. 307–332. <https://doi.org/10.3102/00346543062003307>

Rapos, N., Lénárd, S. (eds.) (2024) *Pedagógusok tanulásának útjai szakmai közösségekben*, Akadémiai Kiadó, Budapest. <https://doi.org/10.1556/9789636640071>

Reilly, M. A. (2008) *Occasioning possibilities, not certainties: professional learning and peerled book clubs*, *Teacher Development*, 12(3), p. 211–221. <https://doi.org/10.1080/13664530802259230>

Sántha, K. (2012) *Numerikus problémák a kvalitatív megbízhatósági mutatók meghatározásánál*, *Iskolakultúra*, 3, p. 64–73. Available at: <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/21248/21038> (Accessed: 2025.01.13.)

Szivák, J. (2014) *Reflektív elméletek, reflektív gyakorlatok*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. Available at: <https://www.eltereader.hu/kiadvanyok/reflektiv-elveletek-reflektiv-gyakorlatok/> (Accessed: 2025.01.15.)

Taggart, G. L., Wilson, A. P. (2005) *Promoting Reflective Thinking in Teachers*, Thousand Oak, CA: Corwin Press. ISBN: 978-0-8039-6713-7

V. Gilbert, E. (2016) *Biblioterápia mint alkalmazott irodalomtudomány és oktatási modell*, *Helikon*, 62(2), p. 239–248.

Van Huizen, P., Van Oers, B., Wubbels, Th. (2005) *A Vygotskian perspective on teacher education*, *Journal of Curriculum Studies*, 37(3), p. 267–290. <https://doi.org/10.1080/0022027042000328468>

Napjaink OSINT-ja a szakirodalom nyomdokain

Today's OSINT A literature review

Tampu Ferenc
fryczi@gmail.com
Semmelweis Egyetem
Egészségtudományi Kar Könyvtár
módszertani könyvtáros

Beérkezett: 2025.02.03.
Elfogadva: 2025.05.22.
Publikálva: 2025.06.20.

A tanulmányban mozaikszerű betekintést kívánok adni a szakirodalom nyomán a nyílt forrású hírszerzés (Open Source Intelligence, OSINT)¹ világába. Fontossága túlmutat a mindennapi használaton, aminek bizonyítéka, hogy napjainkig kormányzervektől kezdve a civil szférán át a marketing-szakterületig mindenhol használják. Az OSINT előnyeit és hátrányait egyaránt számba veszem, miközben a jogi, etikai kérdésekre is reflektálok a jogszabályi háttérismeretet biztosítva.

információ, OSINT, nyílt forrású hírszerzés, média, információkutatás

In this paper, I aim to provide a mosaic-like insight into OSINT, following the literature. Its importance extends beyond its everyday use, as evidenced by the fact that it is still used today by governmental bodies, from the civil sector to the marketing sector. I will consider both the advantages and disadvantages of OSINT and reflect on legal and ethical issues, providing a background knowledge of the law.

information, OSINT, open source intelligence, media, information research

1. Bevezetés

Az emberiség számára az információ kezdetektől lételem volt, hiszen a tudást és általa a hatalmat jelentette. II. Ramszesz egyiptomi fáraó híres kádesi csatájának² csúfos végkimenetele bizonyítja, hogy nemcsak az információ, de a dezinformáció is meghatározó annak, aki jól használja (Dezső, 2019). A középkortól az állami intézmények nélkülözhetetlen eszköze lett hadászati és döntéshozatali szinten egyaránt. A szabadon elérhető információk az egyik legfőbb forrásai ekkor még a könyvtárak voltak. Az írás megjelenése, a nyomtatott sajtó, a könyv elterjedése könnyebbé tette az információk összegyűjtését, tárolását, kategorizálását, és ami lényegesebb, jelentős forrásanyaghoz juttatta a „hír- és információbúvárokat”. A huszadik század információtechnikai fejlődése a nyílt forrású hírszerzés (OSINT) szélesebb körű elterjedését eredményezte, mivel költségghatékony, mindenki számára hozzáférhető, legálisan megszerezhető, és felhasználása bizonyos keretek között etikus. Az OSINT-módszer számára az igazi fordulatot az internet berobbanása hozta, amikor mennyiségében és gyors megszerzésében addig elképzelhetetlen mértékben fejlődött. Elmondhatjuk, hogy napjaink legaktuálisabb és egyik leggyorsabban növekvő tudományterületévé vált, amit valamennyi más szakterület használ, az állami hírszerző szervezetektől a civil szférán át a vállalati,

Cite as / Így hivatkozd: Tampu, F. (2025) Napjaink OSINT-ja a szakirodalom nyomdokain / Today's OSINT: A literature review, Central European Library and Information Science Review (CELISR), 2(2), p. 179–191.
<https://doi.org/10.3311/celisr.40058>

kereskedelmi szektorig. A kérdés, hogy előnyei és hátrányai, veszélyei ellenére a mindennapokban mennyire öntudatosan alkalmazzuk, illetve mennyire igaz az az általános vélekedés, miszerint a könyvtárnak mint információszolgáltató intézménynek a szerepét teljes mértékben átvette a világháló. Tanulmányom célja megvizsgálni, elemzés segítségével megvilágítani a nyílt forrású információszerzés különböző korokban való használatát, alakulását és fejlődését.

2. Információ

Az OSINT lényege maga az információ. Bár első hallásra egy egyszerű fogalomról van szó,³ ha mélyebbre ásunk, mégis kibogozhatatlan értelmezési dzsungelben találjuk magunkat. Ahogy a tudományterületek az idő előrehaladtával szétváltak, úgy az információtudományt⁴ a különféle tudományterületek különféle aspektusai más és más megvilágításba helyezték (Fülöp, 1996). Napjainkra könyvtárnyi irodalom és definíciók tömkelege született arról, mi az információ (Vakkari, Cronin, 1992). Létrejött a matematikai információelmélet, a társadalomtudományi elmélete, de a gazdasági és a filozófiai megközelítése is jól ismert (Capurro, 1992).

Távol a teljesség igényétől, hadd álljon itt néhány olyan alapvető definíció az információról, amely alátámasztja annak jelentőségét: „Információ bizonyos tényekről, tárgyakról vagy jelenségekről hozzáférhető formában megadott megfigyelés, tapasztalat vagy ismeret ... Az információ fogalma szorosan kapcsolódik az adat és tudás fogalmához ... Az információ értelmezett adat, tehát az adat szubjektív jelentéstartalma egy személy vagy szervezet számára ... A digitális korban az információ előállítása, használata, kezelése és terjesztése kiemelt szerepet kapott ... Az információ speciális erőforrás” (Közszolgálati Online Lexikon, n. d.).

Az elméleti megközelítéseken túllépve tudjuk, hogy az információ a történelem során megkerülhetetlen gyakorlati jelentőséggel bírt, legyen szó háborús vagy békés időkről. Az információ a hatalom, a haszon, a fejlődés, az előrehaladás záloga. Elsőként tudni valamit egy kereskedő vagy gyártó leghatásosabb fegyvere a versenytársakkal szemben. Így máris eljutottunk az információ egyik legfontosabb tulajdonságához: az időtényezőhöz. Az információt nem elég megszerezni, időbe kell hozzájutni, valamint megfelelő alkalomkor és módon felhasználni. Ugyanis a nyilvánosságra kerülés pillanatában, a birtokosai számára emelkedésével exponenciálisan csökken az értéke. Közhelyesnek hangzik, de akkor is igaz az állítás, hogy egy információ addig a legértékesebb, amíg nem kerül nyilvánosságra. Jelen elemzés fő sarokpontja a nyílt forrásból származó információ, vagyis a mindenki számára szabadon elérhető nyílt információ. Az OSINT fontosságát és aktualitását mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az állami szervek a világon mindenhol – így Magyarországon is – egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a nyílt forrású információk megszerzésére. Mindez abban testesül meg, hogy az erre a célra létrehozott különböző testületek foglalkoznak a nyílt forrású hírszerzéssel évtizedek óta. Csak az elmúlt negyed évszázadra visszatekintve ezt a feladatot Magyarországon 2001–2016 között a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központ (SZEBEKK) látta el, amelyet a 2000. évi CXXVI. törvénnyel hoztak létre (*2000. évi CXXVI. törvény a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról*, 2000). Jogutódjaként működött a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ (TIBEK) az 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.) alapján (*1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról*, 1995) 2016 július 17-től, amit 2022-ben felváltott a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok koordinálását egységesítve megalakult Nemzeti Információs Központ (NIK) (*Nemzeti Információs Központ*, 2022).

„Az információt
nem elég
megszerezni,
időbe kell
hozzájutni,
valamint
megfelelő
alkalomkor
és módon
felhasználni.”

3. Az OSINT fogalma

Az információhoz hasonlóan a nyílt forrású hírszerzés sem írható le egy fix definícióval. Fogalmát különböző formákban már számos nemzetközi és hazai szerző megvilágította. A NATO kézikönyvben tisztázta lényegét és eszközrendszerét: „az OSINT olyan információ, melyet tudatosan megszerzettek, kiválasztottak, kivonatoltak és felterjesztettek egy kiválasztott felhasználó körnek, általában a parancsnok és közvetlen beosztottja számára speciális kérdések megvizsgálása szempontjából” (North Atlantic Treaty Organization, 2001). Az Egyesült Államokban (USA) 2006-ban született Nemzeti biztonsági felhatalmazási törvény OSINT-meghatározása: „A nyílt forrású hírszerzés (OSINT) olyan hírszerzési információ, amelyet nyilvánosan elérhető információkból állítanak elő és gyűjtenek össze, hasznosítanak és terjesztenek időben a megfelelő célközönség körében egy adott hírszerzési igény kielégítésének a céljából⁵ (*National Defense Authorization Act. for Fiscal Year 2006, Sec. 931, p. 3411*).

Az OSINT definícióját számos magyar szerző is megfogalmazta. Az egyik talán legáltalánosabb Bányász Péter tollából származik: „A nyílt forrású információszerzés ... olyan információgyűjtő eljárás, melynek során a nyilvánosan elérhető forrásokból az információkat felkutatják, elemzik, értékelik és felhasználják egy adott cél érdekében” (Bányász, 2015, p. 23). Lévy Gábor kutató szerint „A katonai feldeírítés és hírszerzés rendszerén kívül létező, a publikum (tehát minden egyén) számára nyilvánosan, legális eszközökkel megszerzhető, vagy korlátozott körökben terjesztett, de nem minősített adatok szakmai szempontok alapján történő felkutatását, gyűjtését, szelektálását, elemzését, értékelését és felhasználását jelenti” (Lévy, 2006, p. 6). Míg Vida Csaba kutató a következőképpen fogalmazta meg a fogalom lényegét: „az OSINT-tevékenység: az önálló nyílt adatszerző tevékenység valamely személy vagy szervezet által közzétett, nyilvánosan, legális eszközökkel megszerzhető vagy korlátozott körben terjesztett, de nem minősített adatoknak a hírszerzési igények kielégítésére, speciális módszertan alapján történő felkutatását, gyűjtését, szelektálását, értékelését és felhasználását jelenti” (Vida, 2013).

A legegyszerűbb megfogalmazás szerint OSINT-ről akkor beszélünk, amikor az információk bárki számára elérhetőek, nyilvános és legális eszközökkel megszerzhetőek, még a korlátozott körben terjesztett információk is – gondolunk itt a regisztrációhoz vagy előfizetéshez kötött információkra. Függetlenül attól, hogy milyen típusú OSINT-ről beszélünk (akár polgári, katonai vagy üzleti hírszerzés az), mindennapi életünk része lett, mindenki saját igénye és szükséglete szerint gyűjti és hasznosítja őket (Solti, 2019). Az ismertetett meghatározások közötti lényeges különbség, hogy míg az USA-ban kiadott dokumentumok a hírszerzések tárgyaként a nyílt forrású információt nevezik meg, addig a magyar kutatók nemcsak a forrás nyilvános minőségét, hanem magát az információ nyílt jellegét is hangsúlyozzák. Ebből következik, hogy az ilyen típusú információ nem lehet minősített. Az egysége – és leginkább fontossága – ott mutatkozik meg a leginkább, hogy mindenhol, szinte minden vezetési szinten bizonyos eljárások esetén nélkülözhetetlen, a döntéshozatalban pedig megkerülhetetlen (Szabó, 2019).

Tisztáznunk kell, hogy az OSINT nem egyenlő az internetezéssel vagy a pusztán közösségi médiából szerzett információgyűjtéssel. Ez egy olyan eljárás, amely az információ bizonyos szempontok szerinti gyűjtését, feldolgozását, értelmezését-értékelését és felhasználását jelenti egy adott, előre meghatározott cél érdekében. Az így nyert információkból megfelelő szakemberek elemzésével-értékelésével, valamint más (akár minősített) információkkal való összehasonlításával akár minősített információk is létrehozhatók.

„A legegyszerűbb megfogalmazás szerint OSINT-ről akkor beszélünk, amikor az információk bárki számára elérhetőek, nyilvános és legális eszközökkel megszerzhetőek, ...”

Az OSINT fő elemei:

- adatszerzés, amely magában foglalja a nyílt információk összegyűjtését,
- az információ feldolgozása (validálás),
- az információ értékelése, elemzése, használhatóságának megállapítása,
- jelentés összeállítása, továbbítása a célközönség vagy megrendelő számára (Kis-Benedek, 2020).

Az OSINT fogalmi rendszerében megkülönböztethetünk:

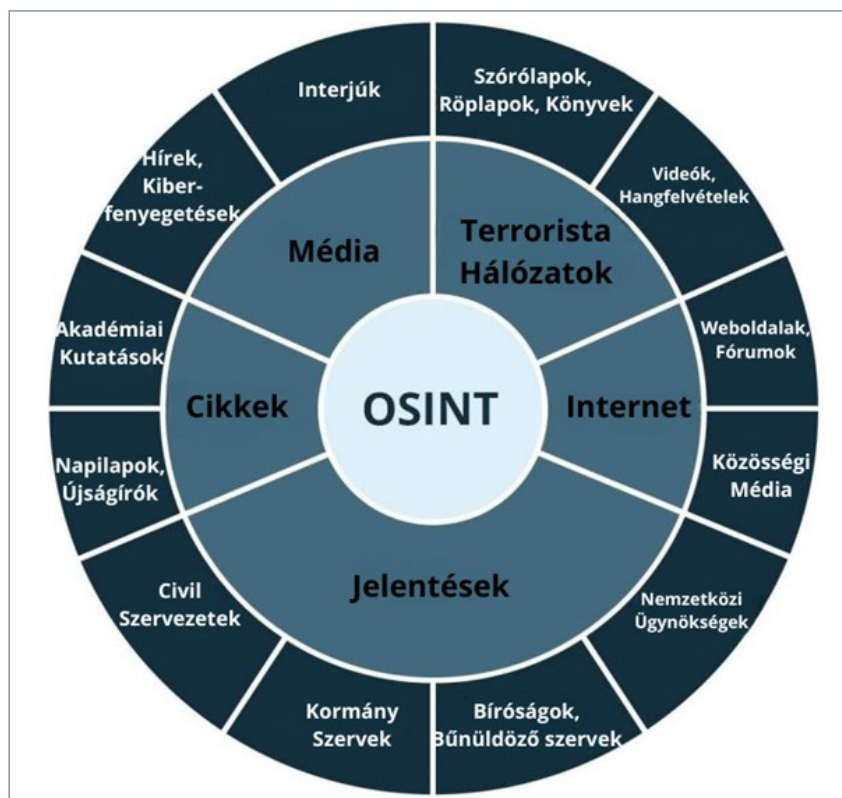
- OSINT-tevékenység: a nyilvánosan közzétett, nem minősített információk legális eszközökkel való felkutatása és megszerzése, rendszerezése,
- OSINT-adat: mások által még nem közölt, fel nem dolgozott adat, ami lehet fotó, videófelvétel, levél, nyilatkozat stb.,
- OSINT-információ: már bizonyos szempontok alapján kiválogatott, nyílt forrásokból összeszedett információ, mint például könyvek, újságok, napi jelentések stb.,
- hitelesített OSINT-információ: már szakértők, elemzők által más – akár minősített, hitelesített forrásokból származó – információkkal, tényekkel való összevetése, ellenőrzése, ezek alapján megbízható információvá nyilvánítása (Szabadföldi, 2022).

Ma, az internet világában hajlamosak vagyunk arra, hogy a világhálót tekintsük az OSINT forrásának vagy legalábbis elsődleges forrásának. Igaz ugyan, hogy a világháló megjelenésével egy napról napra bővülő, kimeríthetetlen információ-mennyiség áll rendelkezésünkre, mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a hagyományos források változatlanul használhatóak. A NATO-kézikönyv (NATO, 2001) ennek megfelelően az alábbi forrásokat határozza meg elsődlegesen az OSINT kapcsán:

- hagyományos médiaforrások (ide tartozik a nyomtatott és az elektronikus sajtó),
- kereskedelmi online források (internet),
- a kereskedelmi online információ egyéb forrásai,
- „szürke irodalom” (grey literature, nem nyilvános),
- nyílt humán szakértők és megfigyelők,
- kereskedelmi célú képanyagok,
- kereskedelmi kamerák,
- nem kormányzati szervezetek,
- vallási szervezetek.

A magyar kutatók további forrásokkal is kiegészítik a listát, mint például: oktatási intézmények, kutatóintézetek és könyvtáraik, újságírók, nyelvviskolák, az üzleti élet, nemzetközi szervezetek (pl. Nemzetközi Vöröskereszt, ENSZ), a nem kormányzati szervezetek tájékoztatói (meghallgatások, törvényhozói viták, sajtótájékoztatók, illetve maga a költségvetés is), az interneten elérhető közösségi oldalak és minden olyan felület, esetleg egyén (például információbrókerek), amely/aki nyilvánosságnak szánt információt létrehoz, szolgáltat vagy tartalmaz (Kis-Benedek, 2020) (1. ábra).

„A nyílt forrású hozzáférés többretű használatára jó példák a térképek, amelyek bár a civil szféra számára készültek, mégis hadműveletek nélkülözhetetlen segédeszközei is voltak.”

1. ábra: OSINT és forrásai⁶

4. OSINT – egy kis múlt

Az útleírások, élménybeszámolók, krónikák, háborús visszaemlékezések tekinthetők az első OSINT-forrásoknak. Politikai szempontból különösen a nyomtatott média nyomon követése (a kurrens híreket közlő napilapok, szakmai folyóiratok) bírt kiemelkedő jelentőséggel. Ezt talán legjobban az a XIX. századi mondás szimbolizálja, amit Lord Palmerston⁷ angol miniszterelnöknek tulajdonítanak: „Nincs szükségünk kémekre, olvassuk a Timest” (Regényi Kund, 2019, p. 33).

A nyílt forrású hozzáférés többretű használatára jó példák a térképek, amelyek bár a civil szféra számára készültek, mégis hadműveletek nélkülözhetetlen segédeszközei is voltak. Például a Michelin cég autóstérképei a második világháborúban a csapatok mozgását segítették úgy Észak-Afrikában, mint az itáliai vagy a franciaországi előrenyomulások során. Az útikönyvek, különféle tájékoztatók, mint OSINT-források szintén nagy segítséget jelentettek a diplomatáknak, idegen országba átcsoportosított katonáknak, titkos ügynököknek. Az OSINT-források köre a technika fejlődésével folyamatosan bővül. A távközlés, rádiósugárzás használatára remek példa a normandiai partraszállás, amikor nagyon hasznosnak bizonyult a francia ellenállás kódmondatokkal való tájékoztatása (Regényi Kund, 2019).

Magának a ma használt terminológia (OSINT) megjelenésének gyökereit nagy valószínűséggel az USA-ban kereshetjük, az 1940-es évek elején. A Princeton Egyetem egyik kutatására alapozva Roosevelt elnök⁸ létrehozott egy pénzügyi alapot egy, a Szövetségi Kommunikációs Bizottságon⁹ belül működő olyan részlegre, amelynek feladata a külföldi sajtóban, médiában megjelenő hírek, események nyomon követése, monitorozása, illetve az illetékes állami vezetők tájékoztatása volt. A szervezetet később integrálták a Központi Hírszerző Ügynökségbe.¹⁰ Az ezt követő fél évszázadban az OSINT egy komolyabb fejlődésen és átalakuláson ment keresztül. Jelentősége, fontossága fokozottan erősödött (Márton, 2023). Napjainkra nélkülözhetlenné vált a politikai, közéleti kérdések-

ben a döntéshozatal számára éppúgy, mint a hatékony nemzetbiztonsági tevékenység területén. A világhálóra felekerülő, exponenciálisan növekvő adatok a digitális eszközök segítségével gyorsan elérhetőek lettek, aminek köszönhetően kijelenthetjük, hogy napjainkra a nyílt forrású hírszerzés egy egyre dinamikusabban fejlődő iparágáá nőte ki magát (Molnár, 2021). Ezzel egy időben a tárolókapacitások is növekednek és egyre alacsonyabb áron érhetőek el (Czinner, 2019).

A közösségi média térnyerése újabb változást eredményezett az OSINT számára. Vattai Eszter szerint „A közösségi média a nyílt forrású információszerzés aranybányája ...” (2023, p. 159). Soha nem látott mennyiségű információ, személyes adat, ismeret, titok kerül fel nap mint nap a világhálóra. Egy személy minél többet használja az internetet, azon belül is a közösségi médiát, annál több információ gyűjthető róla néhány lépéssel, rövid idő alatt.

Meg kell említeni a közösségi média – különösen a videómegosztó portálok segítségével – véleményformáló szerepét. Napjainkra – megelőzve a televízió- és rádiósugárzást – a befolyásolás kiváló eszközévé váltak.

A közösségi média esetében különösen komoly kihívás a szándékos dezinformáció kérdése (Szabó, 2019), amelyet nem könnyű kiszűrni. A felhasználók az esetek többségében az információt a valóság ellenőrzése nélkül osztják meg. Az álhírek terjesztése egyidős az emberiséggel. A különféle forrásból gyűjtött információk hitelessége csak alapos vizsgálat után tekinthető megbízhatónak. Ez kiemelten igaz konfliktusos helyzetekben. Hadtörténeti példák sora bizonyítja, hogy a dezinformáció legalább olyan kárt tud okozni az ellenfélnek, mint amilyen haszonra lehet szert tenni az információ birtoklásával. Például a XIX. század elején a Napóleon és Nelson admirális vezette harcokkal kapcsolatban, amikor is előbbi a *Le Moniteur*-ban a valóságnak nem megfelelő információkat közölt a touloni hadsereg létszámáról, felszereltségéről és állásairól (Keegan, 2005). A II. világháború egyik mozzanata, amikor is a német tudósok a Big Ben harang hangszínéből következtettek az időjárási viszonyokra, ami a város bombázásának megtervezése, illetve annak időpontjának kiválasztása miatt volt fontos. A britek erre rájöttek, és az ellenfél megtévesztésére felvételtől kezdtek sugározni a harangszót (Czinner, 2019).

A gazdasági élet, kereskedelem szereplői is nap mint nap élnek a világhálót használva – fogyasztási szokásoktól, trendelemzésekről vagy a versenytársakról szerzendő információiról – az OSINT nyújtotta információszerzés előnyeivel. Az OSINT üzleti-vállalati megoldásainak fejlesztése ma már önálló piaci szegmens, valamint egyre bővülő piac, amely globális méreteket öltve – különösen a közösségi médiát felhasználva – a legalapvetőbb adatokat gyűjti (például a már említett trendelemzések esetén), betekintést nyerve életvitelünkbe, érdeklődési körünkbe, szokásainkba (Dobák, 2019). A nagyobb vállalatok gyakran információbrókerek szolgáltatásait is igénybe veszik, akik legtöbbször rendelkeznek azokkal az információtechnológiai eszközökkel, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a legfrissebb, naprakész és legrelevánsabb információkat összeszedjék egy-egy szakterületen.

5. Az OSINT és a mesterséges intelligencia (MI)

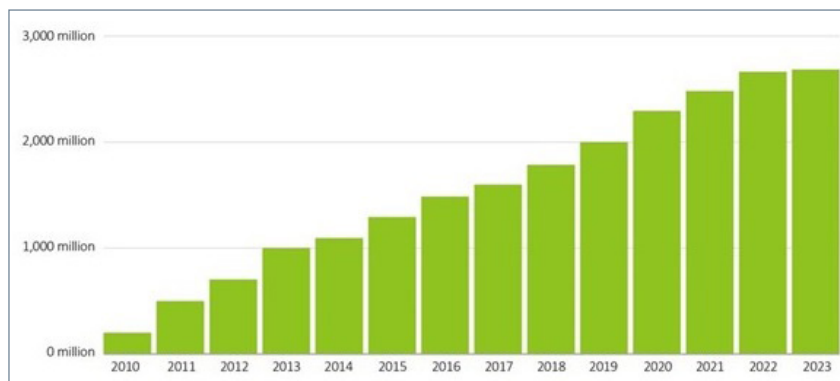
Technikai oldalon ma már komoly kihívást jelent egyrészt a hozzáférhető információk halmazának változása, gyorsuló és folyamatosan növekvő folyamata, másrészt ezek kezelése, feldolgozása és elemzése. Ezért nem lehet figyelmen kívül hagyni az OSINT kapcsán a mesterséges intelligencia (MI) alkalmazását sem. Tekintettel az elmúlt évek exponenciálisan növekvő információdömpingjére, nem túlzás azt mondani, hogy szinte lehetetlen emberi erőfeszítéssel megtalálni és leszűrni a leg-

„Hadtörténeti példák sora bizonyítja, hogy a dezinformáció legalább olyan kárt tud okozni az ellenfélnek, mint amilyen haszonra lehet szert tenni az információ birtoklásával.”

„A nyílt információ
iránt megnőtt
igények
professzionálissá
tették az OSINT-
tevékenységet.
Jó példa erre az
információ-
brókerek
megjelenése, ...”

relevánsabb és leghitelesebb információkat, bármilyen szakterületről is legyen szó. Szemléltetésképpen: 2024-ben a YouTube videómegosztóra percenként 500 óranyi felvétel került fel (ez hozzávetőleg 2500 új videót jelent, ami naponta 3,6 millió videó). 694 000 óra videótartalmat streamelnek a felhasználók percenként, ez naponta 5 milliárd videó megtekintését jelenti. A youtube.com statisztikái szerint az oldal felhasználóinak száma világszerte körülbelül 2,67 milliárd (Péter, 2024).

A 2. ábra jól szemlélteti, hogy 2010–2023 között hogyan nőtt ennek a közösségi médiának a felhasználói köre (LeeLine, 2025).

2. ábra: YouTube-felhasználók, 2010–2023

A közösségi média figyelése programok, szoftverek segítségével szinte lehetetlen. Így az OSINT és az MI közötti együttműködés platformokon, keretrendszereken keresztül valósul meg. A gépi tanulási algoritmusok elősegítik a teljesítmény és a sebesség növelését. A mesterséges intelligenciával támogatott OSINT az információbiztonság területén is hasznos, különösen a bűnüldözés, a kiberfenyegetések, digitális bizonyítékok gyűjtése, adatszivárgás vonatkozásában stb. A legfőbb cél az OSINT automatizálásában a minél nagyobb teljesítmény elérése. Mindezzel együtt szem előtt kell tartani, hogy az adatok automatizált elemzése nem tudja teljes mértékben helyettesíteni az emberi megítélés szükségességét (Szabadföldi, 2022). A nyílt információ iránt megnőtt igények professzionálissá tették az OSINT-tevékenységet. Jó példa erre az információbrókerek megjelenése, akik számos megoldással, például internetre épülő adatgyűjtési módszerekkel, szoftverfejlesztéseikkel tökéletesítették a működését. Az OSINT használatának egyre szélesebb körben való elterjedése előrevetíti az információtechnológiai környezet fejlődését, a mesterséges intelligencia fokozatos alkalmazását, az adat- és szövegbányászati technológiák sajátos formáinak létrejöttét, elterjedését (Dobák, 2019).

6. Az OSINT előnyei

A tanulmányomban felvázolt vitathatatlan hasznosságán túl az OSINT-nak számos előnye is van:

- az információ beszerzése költségtakarékos, hatékony,
- átfogó (globális) és valós idejű áttekintést biztosít,
- segítségével napi szinten követhető, beszerezhető a külügyi információk jelentős része,
- támogatást biztosít összefoglalók, mélyelemzések, gazdasági trendek, kockázatelemzések kidolgozásában,
- a szabályok betartásával kockázatmentes,
- a szükséges szervezeti struktúra létrehozása mellett otthonról is működtethető,

- gyors reagálóképesség,
- nincs szükség engedélyezésekre, a bürokratikus ügyintézés ezzel kikerülhető (Kis-Benedek, 2020).

Az első pont, a költséghatékonyság mindenképpen megérdemel némi kifejtést, hogy pontosabb képet kapjunk róla. A szakirodalom alapján, amíg a titkoszolgálatok az információszerezésre fordított költségük 5 százalékával az összes információ 80 százalékát képesek beszerezni OSINT-eszközökkel, addig az információk maradék 20 százalékát a többi hírszerzési ág¹¹ segítségével gyűjtik, mely költségvetésük 95 százalékát elviszi (Szabadföldi, 2022). Ezt erősíti Alan Dullesnek¹² azon állítása is, amely szerint a hírszerző információk jelentős része – 80-90 százaléka – nyílt forrásból származik (Regényi Kund, 2019).

7. Az OSINT hátrányai

- az információbőség zavara – napjaink információdömpingjéből a legrelevánsabb információ sokszor nehezen kiszűrhető,
- nyelvismereti nehézségek – az információ tartalma minden fordításkor némileg torzul, ezért elsődlegesen érdemes az adott ország nyelvén keresni,
- védett adatokhoz nehéz hozzáférni – ez tulajdonképpen az OSINT lényegéből fakad,
- a források hitelességét minden esetben ellenőrizni kell, mivel sok a téves, felesleges vagy akár a szándékosan megtévesztő információ,
- esetenként a megszerzett információk egyoldalúak vagy részrehajlóak lehetnek,
- a nyílt információk szétszórtsága – legtöbbször azt sem tudjuk, hogy a minket érdeklődő információk léteznek-e, és ha igen, hol találjuk meg őket (Kis-Benedek, 2020).

Az OSINT előnyeinek és hátrányain túl használata közben egyéb korlátokba is beleütközhetünk. Ilyenek például a jogi, etikai vagy éppen gazdasági korlátok. Magyarországon a jogi korlátok betartásához irányadó az adatkezelési szabályokat tartalmazó 1995. évi CXXV. törvény, amely felhatalmazza a szolgáltatókat a személyes adatok kezelésére, és meghatározza az adatok beszerzésének módját és további felhasználásának korlátait (1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról, 1995). Egyéb területek számára, mint a marketing, piac- és tudományos kutatás egyrészt az 1992-es törvény (1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról, 1992) és az általános adatvédelmi (GDPR) törvény nyújt útmutatást (Európai Parlament és a Tanács, 2016).

Az etikai és jogi kérdésekhez tartozik, hogy egyénekről nyílt forrásból megszerzett adatokat, információkat (pl. képek, események, személyes adatok) tárolhatunk-e további felhasználásra, elemzésre. Gazdasági korlátokról akkor beszélünk, ha bizonyos tartalmakhoz, adatbázisokhoz csak előfizetés, regisztráció vagy megrendelés útján férünk hozzá. Technikai korlát is fennállhat, ha bizonyos információk megszerzése, megjelenítése megfelelő informatikai infrastruktúrát igényel, speciális számítógép, szoftver vagy programok létét feltételezi.

8. OSINT használatokor: internet vs. könyvtár

Az OSINT-hez kapcsolódva, fontosnak tartom megvizsgálni, illetve összehasonlítani a könyvtárak és a világháló használatának alakulását, szerepét. Mint tudjuk, az internet előtt leginkább a könyvtárak, levéltárak, irattárak voltak az úgynevezett nyílt

„... amíg a titkoszolgálatok az információszerezésre fordított költségük 5 százalékával az összes információ 80 százalékát képesek beszerezni OSINT-eszközökkel, addig az információk maradék 20 százalékát a többi hírszerzési ág segítségével gyűjtik ...”

információk elsődleges tárolói. A világháló berobbanásával azonban a könyvtárak mint az információkeresés fő helyszínei fokozatosan háttérbe szorultak, felhasználóinak a száma zuhanó mértékben csökken. Ismertek a legszélsőségesebb jóslatok is, miszerint a Gutenberg-galaxis¹³ végéhez közeledünk (Bujdosóné Dani, 2012). Bár azt mindenképpen érdemes leszögezni, hogy a számokban mérhető felhasználói kör (legalábbis a helyben használóké) jócskán megcsappant.

Betekintve az elmúlt tíz év könyvtárhasználói statisztikájának néhány száma mögé, ez jól nyomon követhető. Például míg 2015-ben az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK, jelenlegi nevén MNMCK OSZK) 396 ezren keresték fel személyesen, addig ez a szám 2023-ra 252 ezerre csökkent. Hasonló tendencia mondható el az egyéb szak- és munkahelyi könyvtárak kategóriájának esetében is. A KHS adatai alapján míg 2015-ben az összesen 5738 ezer személyes megkeresés 2023-ra 3041 ezerre csökkent. A 2020–2021 évek Covid-járvány időszaka egy érthető drasztikus csökkentést hozott, amelyet követően egy erős korrekció következik, de a 2019-es évi látogatási számot már nem közelíti meg. Hogy teljes és reális képet kapjunk a könyvtárak használatáról, fontos megemlíteni, hogy a két típusú könyvtár esetében az OSZK távhasználói (köznyelven internetes használók) egy stabil és exponenciális növekedést mutatnak, 2015-ben 27 627 ezer megkeresésről 2023-ra 49 373 ezerre nőtt. Az egyéb szak- és munkahelyi könyvtárak esetében ez a mutató viszont hullámzó: 2015-ben 30 511 ezerről 2018-ra 53 551 ezer megkeresésre nő, majd 2018-ban ez a szám megfeleződik (25 962 ezer db) és 2023-ig egy minimális csökkenést mutatva gyakorlatilag stagnál (Központi Statisztikai Hivatal, 2024).

1 táblázat: Könyvtárak használata Magyarországon, 2015–2023^{14,15}

Év	Országos Széchényi Könyvtár		Egyéb szak- és munkahelyi könyvtárak (összesen)	
	Személyes, helyben használat, ezer db	Távhasználat (telefon, e-mail, honlap stb.) ezer db	Személyes, helyben használat, ezer db	Távhasználat (telefon, e-mail, honlap stb.) ezer db
2015	396	27 627	5738	30 511
2016	411	23 111	5557	36 572
2017	396	23 929	5159	39 150
2018	415	26 871	5167	53 551
2019	380	26 458	4868	25 962
2020	151	32 682	1878	24 859
2021	113	38 873	1419	23 383
2022	277	40 891	2560	25 576
2023	252	49 373	3041	24 259

A könyvtárak megszűnéséről szóló nézet tehát szertefoszlni látszik, ugyanis jelen állás szerint a használatuk, a tudomány, kutatás és kultúra területén betöltött és a nyíltinformáció-tároló szerepük szinte változatlan. Adódik az újabb feltevés, kérdés: internet vs. könyvtár. A felhasználók a nyíltinformáció-szerzés esetén hová fordulnak elsődlegesen: az internethez vagy a könyvtárhoz. A felmérést mindenképpen egy nagyobb ívű kutatás keretein belül lenne érdemes és fontos elvégezni, amely választ adhat többek között arra a kérdésre is, hogy az internet által a felszínre hozott és a mindennapi élet részévé avasztált OSINT használata mennyire öntudatos, illetve mennyire marginalizálta a könyvtárat mint nyíltinformáció-gyűjtő és -szolgáltató intézményt.

Mielőtt kapásból a világhálót neveznék meg, fontos tisztáznunk: a könyvtárat lehet a világhálón keresztül is használni. Tehát különítsük el azt, hogy valaki a világhálón keresi az információt, de nem könyvtári platformon, vagy könyvtárban keresi függetlenül attól, hogy a könyvtárat fizikailag látogatja, vagy az interneten keresztül. Hiszen a könyvtárak megértették az idők szavát, amikor a világháló elindult máig is tartó diadalútjára. Tevékenységüket, szolgáltatásaikat hozzáigazították az informatika és a digitalizáció adta lehetőségekhez, kiépítették digitális infrastruktúrájukat. A könyvtárak a dokumentumok mellett már információt is gyűjtenek, feldolgoznak, rendszereznek, tárolnak és szolgáltatnak, melyek jelentős része interneten keresztül is elérhető (3. ábra).

3. ábra: Digitális könyvtár vs. hagyományos könyvtár. Forrás: <https://ic.softlinkint.com/blog/digital-library-vs-physical-library-the-ultimate-face-off/>

„A könyvtárak a dokumentumok mellett már információt is gyűjtenek, feldolgoznak, rendszereznek, tárolnak és szolgáltatnak, melyek jelentős része interneten keresztül is elérhető.”

9. Összefoglaló

Az OSINT történetét tanulmányozva nem túlzás megállapítani, hogy – mint minden egyéb szakterületet – fejlődés, folyamatos átalakulás jellemezte. Alapvető „sejtje”, az információ mindig meghatározta alakulását. Különböző korokban különböző területek kezdték használni, mindenkori szerepe az emberiség információéhségének kielégítése volt. Az idők folyamán egyre nagyobb szerepet kapott a hadviselésben, a politikai döntéshozatalban, ezért az állami szervek intézményi szinten is keretet adtak a nyílt forrású információszerzésnek. A huszadik században a bűnüldözés és a terrorcselekmények felderítésében, megelőzésében már nélkülözhetetlenné vált. Mint láttuk – költséghatékonysága miatt is –, a szükséges információk kb. 80 százalékát így módon szerzik be. A huszadik század vége felé azonban – az internetnek köszönhetően bekövetkezett információrobbanás hatására – már a civil szféra, az üzleti és a vállalati szektor is hasznára fordítja a maga eszközei, igényei és szájíze szerint. A trendelemzések, a szokások, versenytársak feltérképezése mind-mind olyan terület, amely számára ma már elképzelhetetlen a nyílt információszerzés. A közösségi média egy újabb fordulatot hozott, hiszen ott már a felhasználók hozzák létre a tartalmakat, az információk tömkelegét, a szolgáltató csak a keretet biztosítja. Nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy a közösségi média egyre szélesebb körű használata együtt járt az OSINT véleményformáló, befolyásoló szerepének növekedésével is. Különösen láthatjuk – itthon és külföldön is –, hogy a politika, a különféle világnézetek hogyan

használják ezt ki és próbálják saját előnyükre fordítani. Sokszor könnyebben jut el a közösségi médián (YouTube, Facebook, TikTok, X) keresztül egy információ, hír a nagyközönséghez, mint a hagyományos médián (televízió, rádió, újságok, napilapok stb.) keresztül. Előnyei messze túlhaladják hátrányait, de ez nem csökkenti veszélyeit, ami a tudatosabb internethasználatra kell hogy ösztönözzön mindenkit. Egy nagyobb ívű kutatás keretében érdemes lenne megvizsgálni, hogy az OSINT használata mennyire tudatos Magyarországon. Legalább ilyen fontos kérdés, hogy a hagyományos információtároló intézmények használatát (könyvtárak, levéltárak, irattárak) OSINT-eszközökkel történő információgyűjtéskor mennyire váltotta fel a világháló – mint ahogy azt ma már mindenki tényként kezeli.

Lábjegyzet

¹ Latin eredetű szó, amely hírt, üzenetet, tájékoztatást jelent.

² II. Ramszesz nem küldött saját felderítőket, elhitte a foglyok kihallgatásával szerzett információkat.

³ Latin eredetű szó, amely hírt, üzenetet, tájékoztatást jelent.

⁴ information sciences

⁵ "Open-source intelligence (OSINT) is intelligence that is produced from publicly available information and is collected, exploited, and disseminated in a timely manner to an appropriate audience for the purpose of addressing a specific intelligence requirement."

⁶ Forrás: <https://linkurious.com/blog/graph-based-intelligence-analysis/>

⁷ Lord Palmerston angol külügyminiszter (1830–1841 és 1846–1851), miniszterelnök (1855–1865).

⁸ Franklin Delano Roosevelt (1882–1945), 1933–1945 között az USA elnöke.

⁹ Federal Communication Commission

¹⁰ Foreign Broadcast Monitoring Service

¹¹ HUMINT (Human Intelligence) = humán műveleti tevékenység, SIGINT (signal intelligence) = jel. hírszerzés, technikai hírszerzés, IMINT (imagery intelligence) = képi hírszerzés, MASINT (Measurement and signature intelligence) = mérőműszeres hírszerzés

¹² Alan Dulles a CIA (Central Intelligence Agency) vezetője volt a hidegháború kezdetén.

¹³ A Gutenberg-galaxis kifejezés az emberi kultúrtörténetnek arra a szakaszára utal, amelyben a nyomtatott könyv mint ismeretközlő közeg kiemelkedő szerephez jutott, a XV. századtól napjainkig.

¹⁴ Forrás: KSH, https://www.ksh.hu/stadat_files/ksp/hu/ksp0009.html

¹⁵ A feltüntetett adatok a könyvtári dokumentumokhoz kapcsolódó szolgáltatásokra vonatkoznak.

Felhasznált és ajánlott forrás

1992. évi LXIII. törvény a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról (1992) Elérhető: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99200063.TV> (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)

1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról (1995) Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99500125.tv> (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)

2000. évi CXXVI. törvény a Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központról (2000) Elérhető: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0000126.TV> (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)
- Bányász, P. (2015) *A közösségi média, mint a nyílt forrású információszerezés fontos területe*, Nemzetbiztonsági Szemle, 3(2), p. 21–36.
- Bujdosóné Dani, E. (2012) *Neumann kontra Gutenberg-galaxis? : különös tekintettel a generációs olvasási szokásokra*, Könyv és nevelés, 14(4), p. 48–59.
- Capurro, R. (1992) *What is information science for? A philosophical reflection*. In: P. Vakkari, B. Cronin (szerk.), *Conceptions of Library and Information Science. Historical, empirical and theoretical perspectives*, Taylor Graham, p. 82–98.
- Czinner, Z. (2019) *Az OSINT határai*, Nemzetbiztonsági Szemle, 7(2), p. 19–31. <https://doi.org/10.32561/nsz.2019.2.2>
- Dezső, T. (2019) *Mezopotámia – Asszír katonai felderítése*. In: Boda, J., Regényi, K. (szerk.) *A hírszerzés története az ókortól napjainkig*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, p. 18–22. ISBN: 978-615-5945-96-0
- Dobák, I. (2019) *OSINT Gondolatok a kérdéskörhöz*, Nemzetbiztonsági Szemle, 7(2), p. 83–93. <https://doi.org/10.32561/nsz.2019.2.7>
- Európai Parlament és a Tanács (2016) *AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS 2016. április 27-i (EU) 2016/679 RENDELETE a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet)*. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1600679.eup> (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)
- Fülöp, G. (1996) *Az információ*, 2. bővített és átdolgozott kiadás, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Könyvtártudományi Informatikai Tanszék. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/03100/03118/html/> (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)
- Keegan, J. (2005) *A háborús felderítés*, Európa Könyvkiadó, Budapest. ISBN: 963-077-897-1
- Kis-Benedek, J. (2020) *Az OSINT alkalmazása a diplomáciában*. In: Nagy, S. G. ,G. Kutasi (szerk.) *Gazdaságdiplomácia – Elmélet és gyakorlat felkészülő diplomatáknak*, Akadémiai Kiadó, ISBN: 978 963 454 598 9
- Központi Statisztikai Hivatal. (2024) *Könyvtárak*. Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/ksp/hu/ksp0009.html (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)
- Közszolgálati Online Lexikon. (n. d.) *Információ*, Nemzeti Közszolgálati Egyetem. Elérhető: <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/informacio/> (Utolsó elérés: 2025. 02. 06.)
- LeeLine (2025). *A legfontosabb YouTube-statisztikák és aktuális trendek 2025-ben*. Elérhető: https://www.ileeline.com/hu/youtube-statistics/#General_YouTube_Statistics (Utolsó elérés: 2025. 02. 06.)
- Lévay, G. (2006) *OSINT (Opwen Source Intelligence) – Nyílt információs hírszerzés*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. Elérhető: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz/article/download/1432/756/5492> (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)
- Márton, B. (2023) *A nyílt forrású hírszerzés (OSINT) mint lehetőség a bűncselekmények felderítésében. A rendőrségen belüli önálló OSINT egység koncepciója*, Belügyi Szemle, 71(8), p. 1419–1435. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.8>
- Molnár, T. J. (2021) *Az internetes biztonság és az OSINT összefüggései*, Nemzetbiztonsági Szemle, 9(2), p. 81–94. <https://doi.org/10.32561/nsz.2021.2.6>
- Nemzeti Információs Központ (2022) Elérhető: <https://nik.gov.hu/nyilt-forrasu-hirszerzes> (Utolsó elérés: 2025. 01. 13.)
- North Atlantic Treaty Organization (2001) *Open Source Intelligence Handbook*, North Atlantic Treaty Organization (NATO). Elérhető: <https://archive.org/details/NATOOSINTHandbookV1.2/mode/2up> (Utolsó elérés: 2025. 01. 30.)
- Peter (2024) *Hány videót töltenek fel naponta a YouTube-ra?* Elérhető: <https://eoldal.hu/hany-videot-toltenek-fel-napon-ta-a-youtube-ra/> (Utolsó elérés: 2025. 02. 01.)

National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2006 (2006) Pub. L. No. 109–163, § 931, 119 Stat., 3411. Elérhető: <https://www.govinfo.gov/app/details/PLAW-109publ163/summary> (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)

Regényi Kund, M. (2019) *OSINT a második generációs internetet megelőző korokban*, Nemzetbiztonsági Szemle, 7(2), p. 32–37. <https://doi.org/10.32561/nsz.2019.2.3>

Solti, I. (2019) *Az OSINT információgyűjtő eszközeiről*, Nemzetbiztonsági Szemle, 7(2), p. 3–18. <https://doi.org/10.32561/nsz.2019.2.1>

Szabadföldi, I. (2022) *A mesterséges intelligenciával támogatott nyílt információszerzés (OSINT) – evolúció és kihívások*, Nemzetbiztonsági Szemle, 10(1), p. 30–51. <https://doi.org/10.32561/nsz.2022.1.3>.

Szabó, K. (2019) *Az OSINT – Gondolatok a tevékenységről, és az alkalmazás közegéről*, Nemzetbiztonsági Szemle, 7(2), p. 68–82. <https://doi.org/10.32561/nsz.2019.2.6>

Vakkari, P., Cronin, B. (szerk.) (1992) *Conceptions of Library and Information Science. Historical, empirical and theoretical perspectives*. Taylor Graham. ISBN: 0-947568-52-2

Vattai, E. (2023) *A nyílt forrású információszerzés kapcsolata a hadsereggel*, Hadmérnök, 18(2), p. 155–165. <https://doi.org/10.32567/hm.2023.2.10>

Vida, C. (2013) *Nyílt forrású adatszerzés (OSINT)*. In: Koblak, I. (szerk.), *Nemzetbiztonsági alapismeretek*, Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó, Budapest, p. 101–109. ISBN: ISBN: 978-615-5344-32-9

Roma fiatalok és a könyvtár – egy ösztöndíjprogram kutatási beszámolója

Roma youth and the library – a research report from a scholarship programme

Kerégyártó Ágnes
keregyarto.agnes@fszek.hu
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár,
Központi Könyvtár
Szociológiai Gyűjtemény
osztályvezető

Kocsis Dániel
kocsisdaniel1999@gmail.com
Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
Bölcsészettudományi Kar
politológus egyetemi hallgató

Beérkezett: 2025.05.21.

Elfogadva: 2025.05.21.

Publikálva: 2025.06.20.

Cite as / Így hivatkozd: Kerégyártó, Á., Kocsis, D. (2025) Roma fiatalok és a könyvtár – egy ösztöndíjprogram kutatási beszámolója / Roma youth and the library – a research report from a scholarship programme, Central European Library and Information Science Review (CELISR), 2(2), p. 192–205.

A tanulmány a Budapest főváros által 2024 első félévére kiírt és a Romano Kher szakmai felügyeletével megvalósuló Roma Ösztöndíjprogram időszaka alatt gyűjtött anyag alapján született. A kutatás egyedisége és eredetisége abban áll, hogy ezt az egyébként nehezen megszólítható társadalmi csoportot közvetlenül el tudtuk érni. Az ösztöndíj keretében végzett pilot kutatás hipotézise – részben a diák saját tapasztalata, részben az általa feldolgozott szakirodalom alapján –, hogy a hagyományos könyvtári szolgáltatások a roma népesség számára nem vonzóak, ugyanakkor az új könyvtári szolgáltatások azok lehetnek. Ezért szerettük volna megtudni, hogy a roma fiatalok hogyan viszonyulnak a könyvtárhoz mint közösségi térhez, illetve a „könyvtár mint tudásközpont” megközelítéshez – ehhez tizenkét, különböző településről származó és különböző végzettséggel rendelkező roma fiatallal készítettünk személyes interjút.

roma fiatal, könyvtár mint közösségi tér, Z generáció, interjúmódszer, marginalizált társadalmi csoport

This study is based on data collected during the period of the Roma Scholarship Programme, announced by the Municipality of Budapest for the first half of 2024. The uniqueness and originality of the research lie in the direct engagement with a social group that is otherwise difficult to reach. The pilot study, conducted within the framework of the scholarship programme, was based on the hypothesis that traditional library services are not appealing to the Roma population, whereas newly developed library services may hold greater potential for engagement. Therefore, our aim was to explore how Roma youth relate to the library as a community space, as well as to the concept of the library as knowledge-center. As a research method, we employed semi-structured personal interviews, through which we engaged with twelve Roma youths from different settlements and with diverse backgrounds.

Roma youth, library as community space, Z-generation, face-to-face interview, marginalised social group

Előszó – a Roma Ösztöndíjprogramról

Az alábbi tanulmány a Budapest főváros által 2024 első félévére kiírt és a Romano Kher¹ szakmai felügyeletével megvalósuló Roma Ösztöndíjprogram időszaka alatt gyűjtött anyag alapján született. A roma ösztöndíj felsőfokú tanulmányokat folytató, nappali tagozatos roma hallgatók számára pályázható, és hármas célkitűzést fogalmaz meg: *„célja, hogy előmozdítsa a roma fiatalok kompetenciáinak fejlesztése és munkatapasztalat-szerzésének biztosítása által a roma nemzetiségű fiataloknak a közigazgatásban, illetve közszolgáltatás nyújtásával foglalkozó munkáltatóknál való elhelyezkedését; előmozdítsa a felsőoktatásban részt vevő roma egyetemisták esélyegyenlőségét, értelmiségi, illetve magasan képzett szellemi tevékenység végzésével járó pályán való elhelyezkedését és megmaradását, a fogadó szervezetek számára rekrutációs bázist jelentsen.”*²

Az ösztöndíj keretében zajló kutatás fókuszában a roma fiatalok könyvtárhasználata állt, amelyet több szempontból igyekeztünk körüljárni. A kutatás egyedisége és eredetisége abban áll, hogy ezt az egyébként nehezen megszólítható társadalmi csoportot közvetlenül el tudtuk érni. A könyvtárak és könyvtárosok számára fontos témákra, területekre úgy tudunk rákérdezni, hogy nem jelentkezett az a gyakori probléma, hogy az interjúalanyok igyekeznek kitalálni a „helyes” választ, vagy a számukra ismeretlen kutató előtt „jól viselkednek”. Ezt csak úgy lehetett elérni, hogy az ösztöndíjas – azaz egy roma fiatal – végzi az interjúztatást. Ez a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár mint fogadó intézmény számára is hatalmas lehetőség volt. Az ösztöndíjprogram elérte célját: mindkét fél számára értelmes és hasznos volt az együtt töltött időszak.

1. Bevezetés

Akár a nemzetközi, akár a hazai könyvtári törekvéseket vesszük számba, az esélyegyenlőség biztosítása, a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok ellátása, felzárkóztatásuk elősegítése évtizedek óta jelen van a szakmai célkitűzések között. Az IFLA 2015 októberében tette közzé stratégiáját az ENSZ 2030-as keretrendszerével összhangban. A 10. pont az egyenlőtlenségek csökkentése, amelyhez a könyvtárak két irányból járulhatnak hozzá:

1. Semleges és barátságos terek, amelyek a tanulást mindenki számára elérhetővé teszik, ideértve az olyan marginalizált csoportokat, mint a bevándorlók, a menekültek, a kisebbségek, az őslakosok és a fogyatékkal élő személyek.
2. Egyenlő hozzáférés az információhoz, amely támogatja a társadalmi, politikai és gazdasági befogadást.

Az IFLA Trend Report (2023 update) fogalmazványa a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése kapcsán: *„Mi is segíthetünk ebben a munkában: meg kell néznünk, hogy kik azok az emberek, akiket támogatunk, és megpróbáljuk kitalálni, hogy ki az, aki hiányzik, ezenfelül ki kell állnunk a marginalizált csoportok elismeréséért és a felhatalmazásáért, illetve általánosságban a megerősítésükért. A különböző elképzelésekre és tapasztalatokra nyitottan jobban meg tudunk felelni szükségleteknek, és jobban meg tudjuk oldani azokat a problémákat, amelyekkel a különböző helyzetű emberek szembesülnek. Aktívan kell dolgoznunk azon, hogy szűkítsük a társadalmi szakadékot, és a könyvtárakat olyan helyé tegyük, ahol mindenki értékesnek és megbecsültnek érzi magát, és teljes mértékben ki tudja használni a könyvtárak nyújtotta lehetőségeket.”*³

A legnagyobb létszámú halmozottan hátrányos helyzetű társadalmi csoport Magyarországon a cigányság. *„A Máté-effektus, miszerint akinek kevés van, annak*

„A kutatás egyedisége és eredetisége abban áll, hogy ezt az egyébként nehezen megszólítható társadalmi csoportot közvetlenül el tudtuk érni.”

¹ <https://romanokher.hu/en/>
(Utolsó elérés: 2025.02.16.)

² <https://archiv.budapest.hu/Lapok/2023/roma-osztondijprogram-2024.aspx>
(Utolsó elérés: 2025.02.16.)

³ IFLA Trend Report Update 2023.
Elérhető: <https://repository.ifla.org/handle/20.500.14598/3233>
(Utolsó elérés: 2025. 03. 20.)

egyre kevesebb lesz, esetükben igen jól működik, mindig is gyenge fizikai és társadalmi esélyeik a rendszerváltás után tovább gyengültek. A lassan 700-800 ezer fős cigányság döntő többsége, akiket súlyos törésvonalak választanak el a nem romáktól, abszolút vesztese iskolának, munkaerőpiacnak, egészségügyi ellátásnak, állami újraelosztásnak és sok minden másnak. ... Iskolai szelekciójuk, képzettségi és foglalkoztatottsági hátrányaik, lakóhelyi szegregációjuk és az élet minden területén tetten érhető diszkriminációjuk együttesen hozzájárulnak létre és tartják fenn kikezdehetetlennek tetsző, mély és tartós kirekesztettségüket." (Farkas, 2017, p. 364–365) A társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséért elkötelezett könyvtár elméletileg biztonságos és vonzó tér lehetne a roma emberek számára, azonban a gyakorlatban ez a küldetés kevéssé valósul meg. Ahhoz képest, hogy mekkora előnnyel járna számukra a rendszeres könyvtárhasználat, a roma emberek csekély része veszi igénybe a szolgáltatásokat.

Kiindulópontunk volt, hogy a könyvtár a közösség által fenntartott társadalmi intézmény, mely a 21. századi változásokra folyamatosan reagálva alkalmazkodik használói igényeihez és szükségleteihez. A változásra adott válaszoknak két, egymást nem teljesen kizáró, ám mégis jól elkülönülő iránya van. Közös bennünk, hogy túllépnek a „könyvtár mint könyvek helye” koncepción, ezután azonban az egyik irány a könyvekben található információtartalom szolgáltatását helyezi középpontba – formájától függetlenül –, míg a másik a könyvtár közösségteremtő erejére épít.

A kutatás során arra voltunk kíváncsiak, hogy az általunk megkérdezett interjúalanyok mit gondolnak erről a két irányról.

Eredményeink ismertetése előtt azonban három rövid fejezetet szánunk a vonatkozó szakirodalom összefoglalásának, ami elengedhetetlen a kapott válaszok kontextusba helyezéséhez. A két 21. századi könyvtári trend ismertetését követően ezért röviden foglalkozunk a romák könyvtárhasználatáról született szakirodalommal, valamint a Z generáció tartalomfogyasztási szokásaival is – mivel interjúalanyaink Z generációs romák voltak.

A kutatás egy 6 hónapos esélyegyenlőségi ösztöndíjprogram keretén belül valósult meg. Nem egy „nagy mintás” felmérésről volt szó, statisztikai átlag semmilyen tekintetben nem számolható belőle. A kutatást egy társadalomtudományi szakra járó egyetemista hallgató végezte, akinek a könyvtár nem szakterülete, így nem volt előzetes tudása, koncepciója róla. Mégis, úgy gondoljuk, hogy a könyvtártudomány számára inspiráló és releváns állításokat tudtunk tenni azáltal, hogy sikerült megszólítanunk egy köztudomásúan nehezen elérhető csoportot, amelytől autentikus válaszokat kaphattunk a bennünket érdeklő kérdésekre. Beszámolónk reményeink szerint alkalmas arra, hogy megnevezzen néhány olyan szempontot, amin érdemes gondolkodni, és akár pályázati keretek között, további kutatásokat indítson el a romák és a könyvtár viszonylatában.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. Könyvtári trendek a 21. században: közösségi tér és tudásközpont

Az utóbbi évtizedekben a könyvtárak számos kihívással néztek szembe, a változó társadalmi környezet, valamint a technológiai fejlődés újabb és újabb stratégiákat követel.

A szakirodalom egy része a hagyományos könyvtári szerepből vezeti le a könyvtárak 21. századi feladatait is. E felfogásban a könyvtárak az információ és a tudás

„A társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséért elkötelezett könyvtár elméletileg biztonságos és vonzó tér lehetne a roma emberek számára, azonban a gyakorlatban ez a küldetés kevéssé valósul meg.”

őrzői és szolgáltatói, annak ellenére, hogy az információ formája és hordozója megváltozott. „A könyvtárak új szerepe a 21. században az, hogy felhasználók számára tanulási és tudásközpontok legyenek, valamint szellemi közkeincsek saját közösségeik számára, ahol – a kulcsfontosságú alapelvekből kölcsönzött kifejezéssel élve – az emberek és az ötletek kölcsönhatásba lépnek egymással a valós és a virtuális környezetben a tanulás bővítése és az új tudás létrehozásának elősegítése érdekében” (Khan, 2017). Agashe szerint, mivel tudástársadalomban élünk, a gazdaság működésének alapját az új eszmék terméké alakítása jelenti. Bár a könyvtárosok nem vesznek részt olyan tudásinnovációs folyamatokban, amik az ipari vállalatokat jellemzik, mégis, azzal, hogy a könyvtárak történelmi perspektívában dokumentálják a tudományági ismereteket és mindezt elérhetővé teszik a felhasználók számára, aktív részesei a tudásgazdaságnak. A könyvtárak tudásközponttá válása lényegbevágó (2021).

Szintén számos publikáció érvel amellett, hogy a könyvtárnak ki kell lépnie a könyvek tára szerepből, és olyan funkciókat kell felvállalnia, melyek a könyvtár hagyományos értelmezésében még nem voltak benne. „A könyvtár új felfogása nem helyként vagy gyűjteményként, hanem közösségi platformként tekint a könyvtárra – a tudás létrehozásának és megosztásának közösségi platformjaként. Ez több mint egyszerű retorikai váltás. Valódi hatással van arra, hogy a könyvtárak hogyan szervezik meg magukat és hogyan használják a technológiát” – fogalmaz R. David Lankes könyvtárosságról szóló könyvében (2012, p. 76). Egy másik tanulmány az angolul frappánsabban hangzó „less collection – more connection”, azaz „kisebb gyűjtemény – nagyobb kapcsolódás” elvét vallja, amin belül négy típusra hívja fel a figyelmet: (1) kapcsolat az emberek és az információ között: a könyvtár mint a tudásportál, (2) kapcsolat az emberek között: a könyvtár mint kapcsolat a közösségek között és a közösségen belül, (3) a könyvtár mint a társadalom szíve, valamint (4) kapcsolat az információforrások között (Polderman et al., 2019).

Érdekes és előremutató Roger E. Levien megközelítése, aki négy dimenzióban állít fel ellentétpárokat. Véleménye szerint a 21. században a könyvtári stratégiaalkotás azt jelenti, hogy minden könyvtárnak el kell helyeznie magát egy ezen ellentétpárok által kijelölt skálán. A skála két végpontja két szélsőség – azaz ezek megvalósulása nem reális és nem is kívánatos –, azonban az, hogy a két végpont között hol helyezkedik el, meghatározza a könyvtár küldetését, társadalmi szerepfelfogását, szakmai elköteleződését. Az első dimenzió a fizikai vs. virtuális könyvtár, a második az egyénekre vs. a közösségekre orientálódó könyvtár, a harmadik a gyűjteményközpontú vs. kreativitást serkentő könyvtár, a negyedik pedig a portálkönyvtár vs. archívumkönyvtár (Levien, 2011, p. 19-20).

Kutatásunkban arra is kíváncsiak voltunk, hogy az általunk megkérdezett roma fiatalok milyen szerepben látják, látnák szívesen a könyvtárat, ezért feltettünk kérdéseket a könyvtár közösségítér-funkciójára vonatkozólag, illetve azzal kapcsolatban is, hogy szerintük a könyvtárnak van-e feladata a digitális készségek oktatásában vagy a felzárkóztatásban – ez utóbbiakból következtetve a könyvtár tudásátadó, illetve tanulástámogató szerepére.

2.2. Romák a könyvtárban

Romák és a könyvtár témakörében 2004-ben – Péterfi Rita és Nagy Attila szerkesztésében – *A feladatra készülni kell* címmel született egy tanulmánykötet, amely a közkönyvtárak lehetőségeit járta körbe. Folytatásként a szerkesztőpáros megjelentette a *Hídszerepek* című könyvét 2008-ban, amely kifejezetten az iskolai könyvtárak oldaláról közelít – azonban ilyen terjedelemben azóta nem foglalkoz-

„Kutatásunkban arra is kíváncsiak voltunk, hogy az általunk megkérdezett roma fiatalok milyen szerepben látják, látnák szívesen a könyvtárat ...”

tak a témával. Mindkét kötet célja az volt, hogy feltárja a cigányság megszólításának lehetőségeit, illetve számba vegye a problémákat. A megjelent tanulmányok átfogó képet nyújtanak arról, hogy a roma közösségek milyen okokból alulreprezentáltak a könyvtárhasználók körében. A szociokulturális háttér csakúgy hatással van az olvasási és könyvtárhasználati szokásokra, mint az anyagi és infrastrukturális akadályok: a szegényebb régiókban, ahol a roma lakosság aránya magas, sokszor nincs könnyen elérhető könyvtári szolgáltatás, vagy az elérhető könyvtárak nem rendelkeznek megfelelő kínálattal, infrastruktúrával.

Néhány megállapítás, ami jól keretezi kutatásunkat:

A könyvtárosok, amikor a „roma kérdés” ügyében tenni szeretnének, vagy az állománygyarapítás, vagy a programkínálat felől indulnak el.

„A cigány irodalom megismertetése és népszerűsítése terén tehát az első lépésünk a könyvtári cigány irodalmi különgyűjtemény létrehozása az alábbi szempontok figyelembevételével: a már megjelent és a folyamatosan megjelenő cigány irodalmi művek gyűjtése, a cigány szakértők által kiválasztott művek, a NAT ajánlása” (Szilágyi, 2004). A könyvtárosok kisebbségi nyelven (romani-lovári, beás) gyűjtenek irodalmat, meséket, verseket, valamint a cigányságról szóló történelmi, néprajzi, ritkábban szociológiai szakirodalmat is, mindent, amit csak el tudnak érni saját kereteiken belül. Tapasztalataik szerint ugyanakkor ennek a kihasználtsága csekély, a célcsoport nem igazán használja.

A programkínálat terén az elkötelezett könyvtárosok igyekeznek bevonni és megszólítani a gyerekeket: „Könyvtárunk szerepet vállal a cigánygyerekek olvasóvá nevelésében, a továbbtanulók támogatásában, a cigány identitás erősítésében, s abban is, hogy tanulmányaik befejezésével, ne akarjanak feltétlenül asszimilálódni, s gondoljanak arra, hogy népüknek évtizedeket kell behozni, és az ő küldetésük az, hogy törődjenek a többiekkel” (Németh, 2008, p. 12).

Egy elhivatott könyvtáros közösség a probléma komplex kezelésére kidolgozta egy teljes körű felzárkóztató program tervét is Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére vonatkoztatva: „Szükség van továbbá olyan mentálhigiénés programokra, amelyek elősegítik az egyének társadalmi és szociális beilleszkedését. Például jogi tanácsadás, orvosi tanácsadás, pszichológiai tanácsadás, háztartás-ökonomiai előadás stb., élő előadások, hangzó anyagok bemutatása – ismeretterjesztő filmek bemutatása.” (Vraukóné, 2004, p. 104)

Kardos Ferenc írása a nagykanizsai cigányság oldaláról vizsgálja a kérdést, ebből most csak egy állítást ragadnánk ki, miszerint a roma embereket a könyvtárhasználatától visszatartja egyfajta küszöbfélelem: „A roma közösségben élő ember, amikor először lépi át egyedül a könyvtár küszöbét, sok esetben szorongva teszi azt. Ismeretlen, »idegen« világba lép be, olyanba, ahol mindenki többet tud nála. Ezek a félelmek, szorongások, melyek egy-egy könyvtári szolgáltatással vagy magával a könyvtárba lépéssel járnak együtt (a könyvtár küszöbének átlépésével stresszt okozva), s akkor tűnnek el, amikor már otthonossá válik a könyvtár, amikor már nemcsak lábaival, hanem lelki szempontból is átlépte a könyvtár küszöbét” (Kardos, 2004, p. 206).

2.3. A Z generáció és az olvasás

Interjúalanyaink másik fontos jellemzője etnikai származásukon túl, hogy a Z generáció tagjai. A Z generáció sajátosságairól már több könyvtárnyi szakirodalom is született (Tari, 2011; Steigervald, 2020; Bereczki, 2022), jelen kutatás szempontjából két dolgot érdemes kiemelni. Az egyik, hogy ez a generáció szabadidejének nagy részét az interneten tölti: összességében napi 6-8 órát, hétvégén még többet szán online szórakozásra, ismeretszerzésre. „2011-ben még 50% alatt maradt azok ará-

„Interjúalanyaink másik fontos jellemzője etnikai származásukon túl, hogy a Z generáció tagjai.”

nya, akik naponta több órán át interneteztek, mert a többség ennél kevesebbet ült gép elé (sőt 20% esetében ez csak hetente vagy ritkábban fordult elő). Egy évtized alatt ez sokat változott, így már a kérdést is más válaszlehetőségekkel kellett feltenni. A kutatásunk idejére már alig haladta meg a 10%-ot azok aránya, akik napi több óránál kevesebbet, illetve ritkábban használták a netet. A digitális generáció formálódása azt is jelenti, hogy ezt a többlet-időt valamilyen el kell vonni. Ezen idő-átcsoportosításoknak áldozatul eshetnek az olvasás hagyományos formái” (Bozsó et al., 2024, p. 33).

A fenti idézet végkövetkeztetése vezet át a másik, kutatásunk szempontjából fontos jellemzőhöz, hogy az egyre növekvő online jelenlét hogyan érinti az olvasási szokásokat – és szűkebben a könyv- és könyvtárhasználatot e generáció esetén. Gombos Péter szerint – aki a FSZEK 2019-es kutatását vette alapul – az összefüggés fordítottan arányos: minél több időt tölt valaki online, annál kevésbé fog könyvet venni a kezébe. „Az internethasználat (telefonhasználat) és az olvasási kedv összefüggése egészen egyértelműen megmutatkozik az eredményekből. Azok közül, akik folyamatosan online vannak, 57,7% egyetlen könyvet sem olvasott el a megelőző egy évben” (Gombos, 2019, p. 174).

A könyvolvasás mint szabadidő-eltöltési forma az elérhető kutatások szerint az utolsó helyek egyikére szorult vissza, és hasonló a helyzet, ha az információszerezés lehetséges formáira gondolunk. A mai fiatalok többsége számára ugyanis a könyv túl lassan és nehezen befogadható, ezért akár szórakozásról, akár tudásról van szó, más formákhoz nyúlnak: „Hogy milyen tartalmakat fogyaszt a Z generáció? Magas ingerküszöbű, és egyszerűen fogyasztható tartalmakat. Lehet film, rövid videó, zene. Minden, aminek a befogadása nem hosszú és nehézkes. A kutatások szerint három másodperc van arra, hogy megragadjuk a figyelmüket. Ha ez nem történik meg, elvesztettük őket, és továbbmennek. Ha sikerül, akkor körülbelül 2,5-3 percünk van arra, hogy elmondjunk nekik valami fontosat.”⁴

Tavaly, 2024-ben azonban megjelent egy kutatás, miszerint a Z generáció egyre több könyvet olvas, és ezt a hírt számos orgánus felkapta. Mi magyarázhatja ezt az ellentmondást? Véleményünk szerint az, hogy ezen fiatalok számára a könyvolvasás szubkulturális jellegű és szerveződésű. Így gondolkodnak azok a fiatalok is, akik e szubkultúra részei, és azok a fiatalok is, akik nem olvasnak könyveket. A szubkultúra definíciója éppen az, hogy tagjai sajátos, a társadalom nagy részétől eltérő értékeket képviselnek – a könyvek szeretete így válik számukra identitásképző erővé, ami megkülönbözteti őket a társadalmi többségtől, akik nem olvasnak. Egy adott ifjúsági szubkultúra mérete a folyamatosan változó társadalmi valóság következtében csökkenhet és nőhet is – a könyvtárak stratégiaalkotásába ezt a hullámmást is bele lehet kalkulálni – de tanulmányunk most nem erre reagál, hanem a Z generáció általános attitűdjére.

A felnövekvő generációk körében a könyvek elolvasásához szükséges figyelem és koncentráció csökkenésével párhuzamosan ugyanis az írásbeliség szerepe is egyre csökken: elmondható, hogy a többségi, középosztálybeli – tehát nem-hátrányos helyzetű – fiatalok sem az írott szöveg feldolgozásából nyerik a mindennapi életükhöz szükséges információkat: „A Z és az Alfa generáció tagjainak kommunikációs struktúráiban nemigen van jelen az elmélyült olvasás (deep reading) lehetséges tere. Ugyanis ők sokkal inkább tömörítő képi tartalmak formájában, illetve többirányú, szimultán hipertextusokat mozgósító nyelvi regiszterekkel (az irodalmi, köznyelvi regiszterek, az angol nyelvi trendek, valamint a szleng keverésével) kommunikálnak. Egészen más nyelvet beszélnek tehát, mint a megelőző generációk, hiszen (nyelvi) kogníciójukat megelőzi a képi sémák bevésődése, amit csupán később követ a nyelvi, írott vagy olvasott formák megismerése” (Néma, 2023, p. 103).

„A mai fiatalok többsége számára ugyanis a könyv túl lassan és nehezen befogadható, ezért akár szórakozásról, akár tudásról van szó, más formákhoz nyúlnak ...”

⁴ Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár (DFMK) által szervezett országos szakmai nap: A Z generáció a digitális térben olvas (Zalamedia) Elérhető: <https://www.zalamedia.hu/vezeto-hirek/olvass/a-z-generacio-a-digitalis-terben-olvas> (Utolsó elérés: 2025.03.20)

3. A kutatás

Az ösztöndíj keretében végzett pilot kutatás hipotézise – részben a kutató diák saját tapasztalata, részben az általa feldolgozott szakirodalom alapján –, hogy a hagyományos könyvtári szolgáltatások a roma népeesség számára nem vonzóak, ugyanakkor az új könyvtári szolgáltatások azok lehetnek. Ezért szerettük volna megtudni, hogy a roma fiatalok hogyan viszonyulnak a könyvtárhoz mint közösségi térhez, illetve a könyvtár mint tudásközpont megközelítéshez.

3.1. A kutatás módszere

Kutatásunkhoz egy kvalitatív módszert, az interjúzást választottuk. Nehezen elérhető társadalmi csoportok kutatásához, illetve olyan témák esetén, amelyekről nem biztos, hogy van tudatosan végiggondolt véleménye a megkérdezetteknek, az interjú előnyösebb a kérdőíves adatfelvételnél: „Lehetséges, hogy amit tudni akarunk, az nagyon komplex, esetleg még az interjúalanyok fejében sincs világosan megfogalmazva. Ennélfogva nem lesznek képesek a rövid, standardizált kérdésekre ezeket artikulálni” (Mason, 2005, p. 53). Az interjú lehetőséget ad személyes kapcsolat kialakítására, ami nagyon fontos tényező a bizalmatlan vagy marginalizált csoportok esetében – mint például a romák. A kérdések a konkrét interjúalanyhoz igazíthatók, ami lehetővé teszi a kulturális vagy nyelvi különbségek figyelembevételét – ami a mi kutatásunkban nagy súllyal esett a latba, hiszen a kutató is a hátrányos helyzetű csoport tagja. A módszer további előnye, hogy a személyes interjúk révén az egyéni tapasztalatok, érzések, ellenállások és motivációk feltárhatók, amiket máshogy nem lehetne megismerni.

Az interjúk során ráhangolódás céljából először a hagyományos könyvtári szolgáltatásokra vonatkozó kérdéseket tettük fel: ismerik-e ezeket, érdeklődnek-e irántuk? Ezt követte a saját élményanyagra vonatkozó blokk, ami rákérdezett a könyvtárba járáshoz kapcsolódó gyerekkori élményeikre, valamint a jelenlegi viszonyukra. Ezek után tértünk rá a könyvtári stratégiákat firtató kérdésekre: először a közösségi térről, majd a könyvtár digitális képességfejlesztő szerepéről beszélgettünk a fiatalokkal.

3.2. Az interjúalanyok jellemzői, kiválasztásuk szempontjai

Kutatásunk jellegzetessége, hogy nem csak könyvtárhasználó fiatalokat kérdeztünk meg. A kutatásban részt vett fiatalok két csoportra oszthatók. Az első csoportba három alap- és két mesterszakos egyetemista – két 22 éves, két 23 és egy 27 éves – fiatal tartozott, lakóhely szerint két budapesti, egy salgótarjáni és egy sóshartyáni volt. A nemzetiségükön túl közös tulajdonságuk, hogy szegény környékről és családból származnak. Az interjúk célja annak megválaszolása volt, hogy ők mint leendő roma értelmiségiek hogyan látják a könyvtár szerepét, jövőjét. Nekik mit jelent a könyvtár, mi jut eszükbe róla, és milyen élményeik voltak, vannak a könyvtárral kapcsolatban. Érték-e őket hátrányok amiatt, mert könyvtárba jártak, és hogy volt-e szerepe a könyvtárnak abban, hogy eljutottak az egyetemig.

A második csoportot öt olyan fiatal alkotta, akik már jelen vannak a munkaerőpiacon (egy 21 éves és négy 24 éves). A végzettségüket tekintve érettségivel, valamint technikus, illetve szakmunkás-képesítéssel rendelkeznek. Szintén valamennyien szegény családból származnak. Közös pont, hogy gyerekkorukban sokat jártak könyvtárba, páran egymást is onnan ismerik. Számukra a könyvtár

„Kutatásunk jellegzetessége, hogy nem csak könyvtárhasználó fiatalokat kérdeztünk meg.”

szabadidős teret jelent, de többen olyan helyként tekintenek rá, ahol a gyerek legalább felügyelet alatt áll, amíg a szülők dolgoznak.

3.3. Kutatásunk eredményei

Az interjú a második csoportnál jóval kevesebb ideig tartott, mint az egyetemista csoportnál, ami részben magyarázható azzal is, hogy régen használták a könyvtárat, illetve nem is szoktak beszélni róla. A válaszokból kiderül, hogy a csoport tagjainak egyöntetűen pozitív élményük volt a könyvtárról. Gyerekkorukban 9-10 évesen jártak utoljára rendszeresen könyvtárba, még hozzá a számítógépes játékok miatt, mert csak a könyvtárban jutottak hozzá. Átlagosan 13-14 éves korukban voltak utoljára könyvtárban, utána már otthon is elérhetővé vált a saját számítógép. Azok a megkérdezett fiatalok, akik nem egyetemisták, az olvasásban látnák a könyvtár szerepét, ami viszont a mindennapjaiknak nem része.

Az olvasási szokásaik nagyban eltérnek az első csoporttól. A könyvolvasás nem jellemző, utoljára csak az iskolai kötelező olvasmányokat olvasták el. Napjainkban az olvasás elsősorban a képernyőről történik, viszont jellemző, hogy újságot is olvasnak, bár ez nagyon csekély a telefonon történő olvasáshoz képest. Annak tekintetében, hogy mit olvasnak, volt eltérés, de a közös pontot a hírek jelentették, ezenkívül hétköznapi témákkal kapcsolatban, szakmájukhoz köthető dolgokról olvasnak az interneten. Elmondható, hogy a könyvtár mindenkinél egy pozitív élmény volt. A családjukban vannak, akik napjainkban is járnak rendszeresen könyvtárba, de ez nincs hatással a vizsgált alanyok könyvtárba járási szokásaira.

A kutatás ráhangoló kérdései közül az egyik az volt, hogy a fiatalok jártak-e valaha könyvtárban, és ha igen, milyen élményeket szereztek ott. A roma fiataloknak egyöntetűen pozitív élményük volt a könyvtárról, de 9-10 évesen jártak csak rendszeresen, a számítógépes játékok miatt, 13-14 éves korukban voltak könyvtárban utoljára. Következő kérdésünkre, ami arra vonatkozott, hogy miért nem járnak most könyvtárba, egyértelmű volt a válasz: azért nem, mert ahogy a család saját számítógépéhez jutott, nem volt már szükségük rá. Azok a megkérdezett fiatalok, akik nem egyetemisták, az olvasásban látnák a könyvtár szerepét, ami viszont a mindennapjaiknak nem része.

„Hát nem tudom, nem az én világom, aztán azért nincs ott semmi, ami engem érdekelne.” (B. B.)

„Hát mert nem érdekel már, gép miatt jártam régen is, már van itthon, szóval ezért, meg hát a könyvek annyira nem érdekelnek.” (L. G.)

„Hát nem nagyon érdekel, meg most már dolgozok, építgetem az életem, aztán nem nagyon fér bele.” (L. D.)

Az egyetemre járó fiatalok közül ketten is azt a választ fogalmazták meg, hogy azért nem járnak ma már városi könyvtárba, mert alapvetően a tanuláshoz szükséges szakirodalmat szereznék be onnan, viszont:

„... a suliban meg mindent elküldenek nekünk, vagy ha nem, akkor meg az iskolai könyvtárban vannak meg a szakirodalmak.” (S. J.)

„Hát mert ha interneten elérhető – ingyenesen, teszem hozzá –, akkor nem megyek azért be a városba, nem utazok ezért, ráadásul a tanáraink mindig elküldik az adott szakirodalmakat...” (B. N.)

„Én nem szeretem, ha tömve van a könyvtár, mint pl. a Szabó Ervinbe rengetegen vannak, és engem ez zavart egy kicsit.” (S. J.)

„Azok a megkérdezett fiatalok, akik nem egyetemisták, az olvasásban látnák a könyvtár szerepét, ami viszont a mindennapjaiknak nem része.”

3.4. Többségi társadalom és a romák

Ahogy bevezetőnkben megfogalmaztuk: a városi könyvtárak viszonylag nehezen érik el a roma népességet. Bár az etnikai háttérre vonatkozó adatok gyűjtése nem lehetséges, általános tapasztalata a szakmának, hogy a beiratkozott olvasók között nagyon kevés a cigány származású. Interjúalanyainkat megkérdeztük egyrészt arról, hogy szerintük miért alakult ez így, miért járnak kevesen ebből a kisebbségi társadalmi csoportból – másrészt arról, hogy szerintük a többségi társadalom mit gondol erről a kérdésről.

A többségi társadalom véleményét a roma népesség könyvtárba járásával kapcsolatban a megkérdezett fiatalok előítéletesnek gondolják. Ennél a kérdésnél természetesen óatosan kell eljárunk, hiszen arra vonatkozott, hogy az alany mit gondol arról, hogy egy másik társadalmi csoport mit gondol. Ez tehát egy többszörösen, több személyen átszűrt, szubjektív vélemény, nem a tényekre és nem is megélt tapasztalatokra kérdeztünk rá – bár utóbbiak látens formálhatják a válaszadó nézőpontját. Mégis érdemes ennek a mélyére nézni, mert mindenkinek határozott álláspontja volt ezzel kapcsolatban, tehát véleményük releváns szempont lehet a könyvtárba járás/nem járás motivációit tekintve.

Arra a kérdésre szerintük a többségi társadalom mit gondol, miért nem járnak a romák könyvtárba, a következő érdekes válaszok születtek:

„Szerintem a nem roma társadalom talán úgy gondolja, hogy a roma közösség kevesebb hangsúlyt fektet az oktatásra és a könyvtárakban való jelenlétre. Az előítéletek miatt azt is feltételezhetik, hogy nincs érdeklődés az olvasás, a könyvek vagy a tanulás iránt. Az igazság az, hogy sok roma számára az internet könnyebben elérhető és kényelmesebb, mint a könyvtárba járás. A tapasztalataim alapján sokan nem érzik magukat kényelmesen a könyvtárban, mert nem biztosak benne, hogy szívesen látják őket, elég csak egy rossz élmény vagy eset, és már nem is lesz kedve oda menni többet, főleg ha gyerekként éli ezt meg.” (S. J.)

„Hú, hát szerintem azért, mert azt hiszik, hogy buták, nem oda valóak, olvasni se tudnak, meg lopnak még könyveket is, nem viszik vissza a könyveket, ilyenek... nem tudnak viselkedni ott sem... szóval szerintem ezeket hihetik.” (N. F.)

„Hát mert alaptól sok roma hátrányból indul a téren, hogy otthonról nincsen meg a kulturális tőke, ugyanúgy mint a színházba vagy bármilyen kulturális helyszínről beszélünk, nem hallják otthon. Vagyis ha azt hallják már a szülőktől is, hogy ők se jártak, akkor ők se fognak nagy valószínűséggel járni. De erről sokat lehetne beszélni, de szerintem ez az egyik fő oka. Meg hát ugye mivel sokan aprófalvakban élnek, ahol könyvtár sincs, ott azért nagyon nehéz eljutni is könyvtárba.” (J. B.)

Ehhez kapcsolódott a kérdés, hogy az interjúalany szerint miért jár kevés roma a könyvtárba. A két kérdést egymás után tettük fel, hogy ezzel is segítsük a saját vélemény kifejtését. Volt, aki egyetértett azzal az állásponttal, hogy kevesebb roma jár könyvtárba, amelynek hátterében az eltérő kultúrát, valamint a rendelkezésre álló információ hiányát és a fizikai elérhetetlenséget – vagy a többségi társadalom vélt vagy valós reakcióját jelölték meg.

„Itt szerintem más a kultúra, mások a művelődési szokások. ... Hogyha lenne például cigány könyvtár, az mondjuk lehet, hogy sokat dobna a helyze-

„A többségi társadalom véleményét a roma népesség könyvtárba járásával kapcsolatban a megkérdezett fiatalok előítéletesnek gondolják.”

ten. Amíg nincsenek meg ezek az intézmények, addig szerintem nem fognak többen járni." (S. J.)

„Nincsen elmondva nekik, hogy milyen hasznos tud lenni egy könyvtár, nincs ki elmondja nekik, nincs meg az a közeg, ami el tudná [mondani] nekik. Vagyis megvan, de nekik nem hisznek. Én Ózdon rengeteg tehetséges gyereket láttam, de hát leragadtak a környezetük miatt, mert nincs meg a kulturális tőkájük, valamint kevesebb a számuk azoknak a romáknak, akik számára releváns tudna lenni egy könyvtár, pl. felsőoktatásban tanulók száma. Meg szerintem, ha valaki ki akar tömni, akkor az internet a legnagyobb segítség, nem a könyvtár." (B. L.)

„Hát részben amit említettem, hogy a lehetőség nincs meg. Mert szerintem több roma járna, de lehetőség hiányában... és itt arra gondolok, hogy ugye kevés könyvtár van falvakba. Meg az is ide tartozik, hogy mivel romák, ha nem visznek vissza egy könyvet, akkor rájuk sül a sztereotípiá. Vagyis azt érzik aztán. Ez is igazából egy negatív élmény, és szerintem nekik ez elég, hogy többet ne járjanak." (J. B.)

Mások viszont úgy gondolják, hogy bár kevés roma jár könyvtárba, a többségi társadalomból is csak kevesen, ezért ez a különbség nem igazán éles vagy releváns.

„Kevesebben is vannak, meg hát szerintem alapból nem nagyon járnak már az emberek könyvtárba, nemigen látok mozgást arrafelé." (B. B.)

„Nem jár kevesebb – szerintem se." (L. M.)

Két fiatal viszont nem értett egyet a kérdésfeltevéssel, vidéki, falusi gyerekként ők nem azt tapasztalták, hogy kevesebb roma jár a könyvtárba, mint nem roma, sőt.

„Szerintem ez nem állja meg a helyét, amikor mi jártunk, akkor kb. csak cigányok jártak gépezni." (L. G.)

„Hát én, amikor jártam, sokan mentünk, kb. háromnegyede cigány volt, szóval én nem ezt tapasztaltam. Többségében cigányok voltak ott, főleg gyerekek." (L. D.)

Ez felvetheti azt a kérdést, hogy van-e értelme eltérő stratégiát kidolgozni a városi és a falusi könyvtáraknak a roma fiatalok elérése céljából. Nagyobb esélye van-e a könyvtári rendszernek e társadalmi csoport elérésére kistelepüléseken, mint a nagyvárosokban?

3.5. Mit tud nyújtani egy városi könyvtár mint közösségi tér?

A közösségi tér szóhasználat az interjúalanyok számára értelmezhetetlen volt, ezért a kérdést módosítottuk arra, hogy milyen szabadidős tevékenységet tudnának elképzelni a fiatalok, amit a könyvtárban végeznének – illetve milyen nem. A szakirodalomban megjelenő lehetséges új könyvtári szerepek mint találkozások, beszélgetések tere és ezáltal a közösségépítés helyszíne az általunk megkérdezett roma fiatalok számára idegenül hatottak, nem igazán tudják a könyvtárat ilyen funkcióban elképzelni, és nem is gondolják, hogy törekedni kellene rá. A könyvtár számukra egyértelműen a csend és a nyugalom, a tanulás és az olvasás szigete, így a közösségi tevékenységek közül maximum a közös olvasás jöhet szóba.

„Én nem tudom azt elképzelni, hogy úgy, mint egy parkba, leüljek, mert egyszerűen nem arra való. Most a terembe leültök négyen-öten egy asztalhoz, padhoz, melletted ugyanúgy ül, aki tanulna."

„A könyvtár számukra egyértelműen a csend és a nyugalom, a tanulás és az olvasás szigete, így a közösségi tevékenységek közül maximum a közös olvasás jöhet szóba."

„Én nem tartom valószínűnek azt, hogy ott találkozzak másokkal, én inkább más helyet választanék. Érted, megvan az az atmoszférája, hogy a könyvtár az könyvtár, a kávézó kávézó, a park park vagy egyéb más. Tudod, meg hát ott olyan hú de sok mindent nem tudsz csinálni.” (S. J.)

„Hát tudok ott emberekkel találkozni, de én nem szoktam úgy, célirányosan megyek, de nyilván a könyvklubok például vagy egyéb közösségek tudnak ott alakulni a közös érdeklődés miatt. De szerintem úgy random ismerkedni vagy ilyesmi, arra nem való, arra ott a kávézó vagy más helyek.” (J. B.)

„Hát igazából lehetőséget ad arra, hogy hasonló emberekkel találkozz, hasonló téma iránt érdeklődő emberekkel találkozz, mint amilyen témában te érdeklődsz. Ebből kifolyólag szülehetnek barátságok vagy párkapcsolatok is akár, de hogy alapjáraton nem nyújt olyan sok lehetőséget, mert a könyvtárba azért mész, hogy tanuljál vagy olvassál.” (R. O.)

„Inkább tanulni jár az ember, mintsem barátokkal találkozni, én is tanulni mentem oda a barátnőmmel. Néha, ha szórakozni akartunk, akkor kávézó, vagy kiültünk a parkba.” (N. F.)

„Közösségi térként szerintem könyvolvasás, illetve ott a helybeli könyv felhasználása közben nem tartom feltétlenül jó közösségi térnek a könyvtárakat. A korábban említett képzések miatt, illetve programok miatt térként is szolgál, de ezt én úgy tudnám elképzelni, hogy el vannak szeparálva egymástól ezek a terek.” (B. L.)

Álláspontjuk azért is figyelemre méltó, mert a könyvtár mint közösségi tér éppen arra nyújtana lehetőséget, hogy eltérő társadalmi helyzetű emberek találkozzanak egymással, megteremtve az érdemi kapcsolatfelvétel lehetőségét ezen csoportok között.

3.6. Digitális tartalomfogyasztási szokások és digitális képességek

Mint a Z generációs fiatalok általában, az általunk megkérdezett roma fiatalok is főként – és szinte kizárólagosan – az online térből szerzik az információikat. A könyvtárra nem tekintenek információforrásként – magukra a könyvekre sem, de az online könyvtári tájékoztatás lehetőségére sem. Arra a kérdésre, hogy: „Ha valami mélyebben érdekel, akkor hol jársz utána?” – egyértelműen az internetes keresőket jelölték meg válaszul.

„YouTube-on nézek videót róla, vagy Wikipédia, vagy bármi, ami hiteles.” (J. B.)

„Általában a Google-t meg YouTube-ot használom, de van néha olyan eset, hogy az Instagramon egy, a témával foglalkozó oldalt keresek fel elsőnek egy aktuális ügy miatt.” (B. L.)

„Ha tájékozódni kell, akkor mindenképp szakoldalakat keresek fel, és ezeken igazából értékelések alapján nézek utána, hogy ott lehet látni, hogy milyen értékelések vannak adott kommenteken vagy bejegyzéseket. De vannak erre külön ilyen oldalak is, ilyen szakmai oldalak, szóval YouTube-csatornák is, rengeteg van. De ha ilyen nagyon basic probléma, például sulis, akkor Wikipédia, ha meg ilyen kicsit mélyebbre ásós, akkor nyilván ilyen ugye a Google-nek van egy ilyen tudós keresője, ahol ilyen tanulmányokat keres, és akkor ott. Vagy tényleg YouTube-on videók formájában vagy podcastek formájában, azokat meghallgattam, és úgy.” (S. J.)

„A könyvtárra nem tekintenek információforrásként - magukra a könyvekre sem, de az online könyvtári tájékoztatás lehetőségére sem.”

Mivel gyerekkoruktól – 7-8 éves koruktól – aktívan használják a számítógépet és a mobiltelefont, hiába számítanak hátrányos helyzetű társadalmi csoportnak, nekik nincs kifejezetten szükségük a digitális készségek fejlesztésére. Ugyanakkor a cigányság egészének véleményük szerint lenne, és erre a feladatra a könyvtárat többnyire alkalmasnak is látják: az alábbi válaszok a „Van-e szerepe a könyvtárnak a felzárkóztatásban?” kérdésre egyértelmű pozitív visszajelzést adtak.

„Hát szerintem is van, magamból kiindulva, én ott tanultam meg használni a gépet, szóval van, igen.” (B. B.)

„... a könyvtár, az régen volt ennek a megfelelő helye, átalakult a technika is. Tényleg jól felgyorsult a világ, most a könyvtár meg, be kell menni... ez le van maradva, a könyvtár szerintem.” (S. J.)

„Ha nem is könyveket olvasva zárkóztat fel, de amit nyújt, a tanfolyamok, úgy fel tud. Ugye a gépes tanfolyamok – szerintem ezek hasznosak.” (N. F.)

„Hát mindenképp egy alapot tud adni, egy intézményt és eszközöket, de szerintem erre a könyvtár nem teljesen jó. Vagyis itt inkább önszorgalomból tudsz tanulni és olvasni, viszont ha ugye hátrányból indulsz, sok dolgot el kell magyarázni, ez meg ugye a tanárok feladata lenne.” (J. B.)

„Van szerintem, igen, sok újat tud adni, itt gondolok az internetre és a géphasználatra, az egy szegénynek jól jön, szóval van.” (B. N.)

A digitális jártassággal kapcsolatos kérdések során a város-vidék törésvonalon túl a generációs különbség is megjelenik a személyes interjúkban: úgy gondolják, hogy az idősebb roma népességnek szüksége volna képzésekre. Viszont az életkori határt nem a nyugdíjas korosztálynál húzzák meg, hanem nagyjából 50 (!) évnél.

További érdekes eredménye a kutatásnak, hogy a megkérdezett fiatalok szerint a digitális írástudatlanság nem a romasághoz, hanem a szegénységhez kötődik, ergo ezeket a tanfolyamokat szerintük nemcsak a romáknak, hanem általában a szegényeknek kellene szervezni. Nem gondolják, hogy a romák hátrányosabb helyzetben lennének a többségi társadalomhoz képest a digitális készségek terén – maximum annyiban, amennyiben arányaiban több köztük a rászoruló, mint a többségi társadalomban.

4. Összegzés

„A cigány gyerekek nyelvi hátrányát, iskolai sikertelenségének egyik meghatározó elemét közismerten ... a könyv és a képi információ hiánya okozza, ám ez az iskola-rendszer által az oktathatósághoz előzetesen elvárt ismeret nem egyszerűen a cigány gyerekek életéből hiányzik, hanem egészében a cigány kultúrából, kultúrákból, illetve valamivel pontosabban – és talán tisztességesebben – nem része ezeknek. ... S amíg nem része e kultúrának/kultúráknak a könyv és a belőle nyerhető információ, a könyvtár/könyvtárak részéről e közösségek – véleményem szerint legalábbis – megközelíthetetlenek” (Landauer, 2004, p. 69).

Landauer Attila megállapítása jól jellemezte a könyvtárak lehetőségeit a romák kulturális integrációja kapcsán a kétezres évek elején. Amíg a könyvtár kizárólagosan a könyvekkel és az olvasással egyenlő, addig a cigányság többsége bizonyos távolságtartással kezeli, mert a kultúrájuk sokkal inkább épül a verbalításra és a képiségre, mint az írásbeliségre. Ez a kettős változás azonban – tehát egyrésztől azok a könyvtárszakmai trendek, amelyek szerint nyitni kell az írott

„... a megkérdezett fiatalok szerint a digitális írástudatlanság nem a romasághoz, hanem a szegénységhez kötődik, ...”

információk közvetítéséről a bármilyen formában elérhető információk közvetítésére; másrészt az esztétikai fordulat következtében megerősödő képiség szerepe a Z generáció életében az írással és olvasással szemben – új lehetőséget kínál a romák, azon belül is a roma fiatalok megszólítására és speciális szolgáltatások fejlesztésére.

Kutatásunk alapján a könyvtár a fiatal roma népeiséget nem különböző etnikai jellegű programokkal tudja leginkább becsábítani használói közé, és ennek két oka van. Egyrészt az általuk adott válaszokból az derül ki, hogy ezen fiatalok identitásában a „Z generációs fiatal” identitás sokkal inkább megjelenik, mint a romaság. A válaszoknál ők egy „tipikus fiatal” szemével nézik a könyvtárat, és egy „átlag fiatal” mondja el a véleményét a felvetett kérdések során. Másrészt ezek a fiatalok a könyvtárat még hagyományos szerepével azonosítják – bár ezzel Tóth Máté kutatása szerint nincsenek egyedül: „A könyvtárat ... mindenképpen egy könyves helyként definiálhatjuk, amelynek legfontosabb jellemzője, hogy onnan olvasnivalót lehet kölcsönözni. ... Ugyan tény, hogy a Gereben Ferenc által leírt többdimenziós könyvtárhasználat az általános, az olvasók szemében a könyvtár továbbra is elsősorban az olvasásról szól” (2022, p. 71). Ennek megfelelően a társadalmi integrációt személyes jelenléttel megvalósító közösségi tér koncepció nem vonzó számukra.

A digitális előretörés ugyanakkor lehetőséget nyújt arra, hogy elérjük a roma fiatalokat, hiszen saját bevallásuk szerint igénylik az információt, és használják is az online technológiát. Így, ha meg szeretnénk őket szólítani, akkor személyre szabott tartalmakkal tudjuk elősegíteni az integrációjukat: a rugalmas és otthonról is elérhető szolgáltatások fejlesztése, a digitalizálás és a digitális tartalom előállítás, majd ezek megfelelő promóciója a közösségi platformokon keresztül sikeres út lehet.

Felhasznált és ajánlott forrás

Agashe, A. T. (2021) *Libraries as Knowledge Centers in IJCRT*, IJCRT, 9 (2), p. 4726–4731. Elérhető: <https://ijcrt.org/papers/IJCRT2102571.pdf> (Utolsó elérés: 2025. 02. 16.)

Bozsó, R. O., Patkósné Hanesz, A., Urbanik, T. (2024) *eZ a generáció ugyanaZ? Szegedi fiatalok olvasási szokásainak változásai egy évtized alatt*, Közösségi Kapcsolódások – tanulmányok kultúráról és oktatásról, 4(1), p. 31–44. <https://doi.org/10.14232/kapocs.2024.1.31-44>

Bereczki, E. (2022) *A rejtélyes Z generáció: együttműködés a mai tizen- és huszonevesekkel*, HVG, Budapest. ISBN: 978-963-565-379-9

Farkas, Zs. (2017) *Mozaikok a „cigányság ügyének” rendszerváltás utáni 25 évéből*. In: Ferge, Zs. (2017) *Magyar társadalom- és szociálpolitika, 1990–2015*, p. 364–386, Osiris, Budapest. ISBN: 978-963-276-283-8

Gombos, P. (2019) *A digitális generáció olvasási szokásai – a 2017-es reprezentatív olvasásfelmérés tapasztalatai*. In: Baráthné Hajdú, Á., Béres, J. (szerk.) *Olvasásfejlesztés könyvtári környezetben: Módszertani kötetek 2.*, p. 149–191. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/20600/20671/20671.pdf> (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)

Kardos, F. (2004) *Romák a könyvtárban – könyvtár a magyarországi roma kultúrában*. In: Nagy, A., Péterfi, R. (2004) *A feladatra készülni kell: a cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár*, p. 175–226, OSZK, Gondolat, Budapest. ISBN: 978-963-200-486-0

- Khan, J. (2017) *Role of Libraries in 21st Century*, Continental Journal of Information Technology, 10(1), p. 10–18. <https://doi.org/10.5281/zenodo.918303>
- Lankes, R. (2012) *The atlas of new librarianship*, MIT Press. ISBN: 978-0-262-30008-7
- Landauer A. (2004) *Peremhelyzetben, avagy Budapesti XVI. kerület és Kerepes*. Elérhető: chrome-extension://efaidnbnmn-nibpcajpcglclefindmkaj/https://palheidfogel.gportal.hu/portal/palheidfogel/upload/438951_1365861746_02328.pdf (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)
- Levien, R. E. (2011) *Confronting the Future: Strategic Visions for the 21st-Century Public Library* (Policy Brief No. 4; p. 34). ALA Office for Information Technology Policy. Elérhető: https://www.ala.org/sites/default/files/advocacy/content/advleg/pp/pub/policy/confronting_the_futu.pdf (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)
- Mason, J. (2005) *Kvalitatív kutatás*, József Műhely Kiadó, Budapest. ISBN: 978-963-7052-07-1
- Nagy, A., Péterfi, R. (2004) *A feladatra készülni kell: a cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár*, Könyvtári Figyelő, 2. Elérhető: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00048/nagy_a.html (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)
- Nagy, A., Péterfi, R. (szerk.) (2008) *Hídszerepek. Cigány integrációs kérdések*, OSZK, Gondolat, Budapest. ISBN: 978-963-200-553-9
- Néma, J. (2023) *Szemponatok a megváltozott olvasási szokások oktatási integrációjához a generációkutatás tükrében*, Új Pedagógiai Szemle, 73. 01–02., p. 100–108. Elérhető: <https://upszonline.hu/index.php?article=730102012> (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)
- Németh, J. (2008) *Kitelepülni, befogadni*. In: Nagy, A., Péterfi, R. (szerk.) (2008) *Hídszerepek. Cigány integrációs kérdések*. Könyvtári Figyelő, 2. Elérhető: https://epa.oszk.hu/00100/00143/00048/nagy_a.html (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)
- Polderman, M., v. Duijnhoven, H., School, F., Huysmans, F. (2019) *Community building for public libraries in the 21st century: examples from The Netherlands*. Elérhető: https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/public-libraries/publications/community_building_for_public_libraries_in_the_21st_century_polderman_et_al.pdf
- Steigervald Krisztián (2020): *Generációk harca: hogyan értsük meg egymást?*, Partvonal, Budapest.
- Tari Annamária (2011): *Z generáció : klinikai pszichológiai jelenségek és társadalom-lélektani szempontok az információs korban*, Tericum, Budapest. ISBN: 978-963-9633-92-6
- Tóth Máté (2022) *A könyvtárak társadalmi szerepei empirikus kutatási adatok tükrében*, Hamvas Béla Pest Megyei Könyvtár, Szentendre. ISBN: 978-963-7521-91-1
- Vraukóné, Kovács Ilona (2004) *Cigányság a végeken*. In: Nagy, Attila – Péterfi, Rita (2004) *A feladatra készülni kell: a cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár*, p. 100–122, OSZK, Gondolat, Budapest. ISBN: 978-963-200-486-0

Megőrzés és szolgáltatás a nemzeti könyvtár digitális megőrzési gyakorlatában

Preservation and service in the digital preservation practice of the Hungarian national library

Görög Dániel
gorog.daniel.aron@oszk.hu
MNMKK Országos Széchényi
Könyvtár, Digitális Megőrzési Osztály
könyvtáros, csoportkoordinátor

Beérkezett: 2024.08.08.
Elfogadva: 2025.03.24.
Publikálva: 2025.04.25.

A dolgozat az MNMKK Országos Széchényi Könyvtár digitális megőrzési gyakorlatát és azon keresztül a magyarországi digitális megőrzési terület helyzetét mutatja be. A digitális megőrzésre abból a felismerésből van szükség, hogy a digitalizálás önmagában még nem jelent megőrzést. A digitális megőrzés nemzetközileg elfogadott standardját jelentő OAIS megvalósítása az MNMKK OSZK céljai között szerepel. A digitális dokumentumok megőrzése mutat párhuzamosságokat a fizikai dokumentumok megőrzésével, ám a megőrzés és szolgáltatás érdekellentéte kevésbé éles, hiszen digitális dokumentumról tetszőleges számú és felbontású másolat készíthető. A dolgozat bemutatja az MNMKK OSZK digitális megőrzési gyakorlatának munkamódszereit és eszközeit. A dokumentumokat a belső fejlesztésű Digitális ObjektumTár Előkészítő (DOTE) társítja a megfelelő formátumú metaadatokkal, és alakítja a megőrzéshez szükséges formába. Megőrzési rendszerként jelenleg a DSpace 5.5-ös verziója használatos, amely eredeti szándékát tekintve szolgáltatási repozitórium, így nem mindegyik megőrzési funkciót támogatja. A tervek között szerepel az Archivematica implementálása és megőrzést segítő funkcióinak használata a dokumentumok megőrzésre előkészítésében.

digitális megőrzés, metaadat, DOTE, DSpace, OAIS, MNMKK OSZK

The paper analyzes the digital preservation practices of the HNMPCC National Széchényi Library of Hungary, and through it, the status of digital preservation. Digital preservation is necessary as digitalization per se does not guarantee conservation. NSZL aims to implement the internationally accepted OAIS standard. The preservation of digital documents has some parallels with the preservation of physical documents, although the conflict of interest between preservation and service is less direct, since digital documents can be reproduced in any arbitrary number and format. This paper analyzes the methods and tools used in the digital preservation practice of the NSZL. Documents are matched with the metadata and prepared to be preserved by the in-house developed DOTE software. NSZL uses DSpace 5.5 as a preservation system, although that was originally intended to be a service-focused repository, and it cannot support all preservation functions. There are plans to implement Archivematica and to use its functions in preparing digital documents for preservation.

digital preservation, metadata, DOTE, DSpace, OAIS, HNMPCC NSZL

Cite as / Így hivatkozd: Görög, D. (2025) Megőrzés és szolgáltatás a nemzeti könyvtár digitális megőrzési gyakorlatában / Preservation and service in the digital preservation practice of the Hungarian national library, Central European Library and Information Science Review (CELISR), 2(2), p. 206–219.

1. A digitális megőrzés fogalma

A digitális megőrzési terület és a vele foglalkozó szervezeti egység fiatalnak számít az MNMKG OSZK-ban (továbbiakban OSZK). Képlékenysége mellett kevésbé ismert könyvtáros körökben, néha azonosnak gondolják a digitális megőrzést a digitalizálással és Digitális Megőrzési Osztályt a Digitalizáló Osztállyal. Maga a tudományterület is új, ezért a dolgozatomban a digitális megőrzés fogalmának, alapvető standardjainak és módszereinek ismertetésével kezdem.

1.1. OAIS Open Archival Information System

Az OSZK Digitális Megőrzési Osztálya 2022-ben alakult a digitális objektumok hosszú távú megőrzésének céljával. Az osztály munkáját a 2003-ban kiadott, majd 2012-ben felülvizsgált OAIS¹ (Open Archival Information System – nyílt archívumi információs rendszer) standard szabályozza. A standard korlátozás nélkül leírja az információ nyílt végű megőrzésének komplex archívumi megvalósulását a digitális és könyvtári gyűjteményekre. Az elméleti modell platform és hardver független keretet biztosít, ezzel is garantálva az információ tényleges hozzáférhetőségét. Az OAIS standard elemei logikusak és több esetben bevett megőrzési gyakorlatokra épülnek.²

A standard meghatározása alapján a hosszú táv legalább olyan időtartamot jelent, ami tekintettel van a megjelenítési környezet és a felhasználói közösség változékonyságára. A hosszú távnak felső határa nincs, tehát *ad absurdum* azt a kort is jelentheti, amikor az emberiség már kipusztult, és a delfinek uralják a Földet, viszont cél, hogy az elavulást figyelembe véve szoftverhez, fájlformátumhoz, információtechnológiai környezethez a lehető legkevésbé kötődjön.

A rendszer nyíltsága nem azonos az összes információ szabad hozzáféréssel. A nyíltság egyrészt utal az adattárolási rendszer nyilvánosságára, másrészt arra, hogy a tárolt tartalom opcionálisan elérhetővé tehető a nyilvánosság számára. Más hosszú távú megőrzési rendszerhez hasonlóan az OSZK digitális megőrzési rendszere is azonos adatbázisban tárol nyilvánosan hozzáférhető és nyilvánoságtól elzárt tartalmakat. A könyvtárunk esetében a nyilvánosságra hozást a jogszabályi környezet, elsősorban a szerzői jogi szabályok, valamint a kötelező példányként feldolgozott és digitalizált dokumentumokra vonatkozó kétéves határidő szabályozza (717/2020 Korm. rendelet 16. § (4)). A megőrzési rendszer kialakítása során figyelembe vettük, hogy a nyilvános hozzáférés szempontjából különböző státuszokat is támogasson, illetve felkészült legyen azok változására, hogy a jelenleg jogszabállyal védett tartalmak idővel közkinccsé, mindenki számára elérhetővé válhatnak.

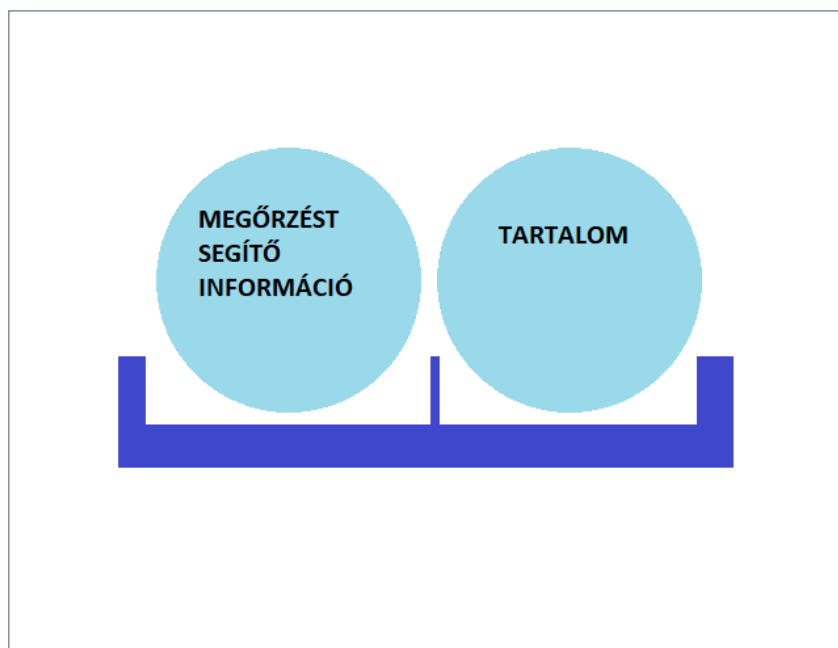
Az OAIS standard hosszú távú megőrzés szemléletét az OSZK Digitális Megőrzési Osztálya is alkalmazza digitális megőrzésre. Fontos hangsúlyozni, hogy a digitális dokumentumok őrzése nem kiváltja, hanem támogatja a fizikai dokumentumok megőrzésének szükségességét. A fizikai dokumentumok példányait a szolgáltatásba adás károsíthatja, míg a digitális példány szolgáltatásba adásával akár a fizikai példány terhelése is csökkenthető. A szolgáltatás és a használat a digitális dokumentumokat nem károsítja. A fizikai dokumentummal megfeleltethető mester objektumokat már csak azért sem, mert nem azok, hanem a róluk tetszőleges számban készíthető szolgáltatási másolatok kerülnek szolgáltatásba. Így digitális dokumentumok szolgáltatásba adásával párhuzamosan garantálható a szolgáltatás hozzáférése és a dokumentum információ-tartalmának megőrzése.

„Fontos hangsúlyozni, hogy a digitális dokumentumok őrzése nem kiváltja, hanem támogatja a fizikai dokumentumok megőrzésének szükségességét.”

¹ The Consultative Committee for Space Data Systems (2022) Recommendation for Space data System Practices, Reference Model of an Open Archival Information System. Elérhető: <https://public.ccsds.org/pubs/650x0m2.pdf> (Utolsó elérés: 2024. 11. 21.)

² A fizikai könyvtári dokumentumok megőrzésére vonatkozó szabályzatok és gyakorlatok tartalmazzák az OAIS-szal közös elemeket. A nyomtatott dokumentumok megőrzése esetén is célszerű lehet hasonló típusú információkat társítani az elsődleges tartalomhoz. Az OSZK-n belül sem a Digitális Megőrzési Osztály az egyetlen szervezeti egység, amelyik hosszú távú megőrzéssel foglalkozik, de az egyetlen, amelyik célzottan a digitális könyvtári dokumentumok hosszú távú megőrzésére szakosodik.

„A megőrzésbe adáskor a célközönség tudásbázisának figyelembevételével meghatározzuk, hogy milyen információk csatolása szükséges az elsődleges tartalom értelmezéséhez.”

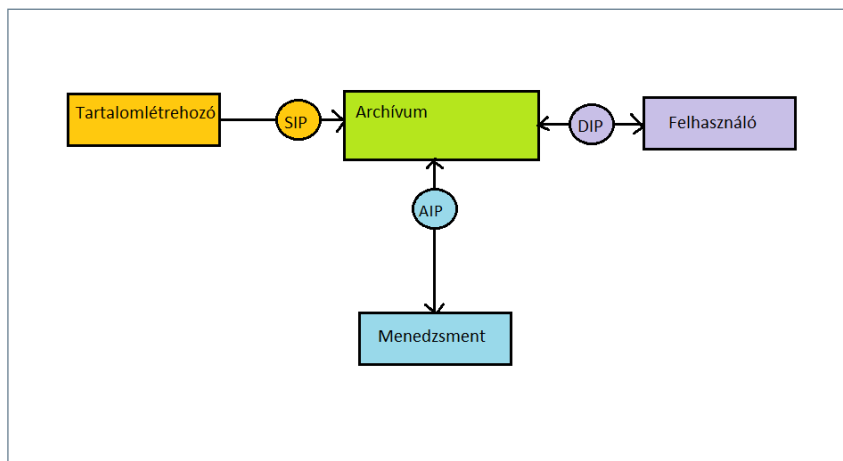
1. ábra: Megőrzési csomag

Hosszú távú megőrzésnél elvárás a megőrzést segítő információkat hosszú távon relevánssá tenni. Míg a megőrzést segítő információ része a megőrzésbe adástól kezdve potenciálisan (bár egyáltalán nem szükségszerűen!) változatlan, az adat értelmezéséhez szükséges információ az idő előrehaladtával módosításra szorul. Az „Ég a napmelegtől a kopár szík sarja, / Tikkadt szöcskenyájak legelésnek rajta;”³ verssorpárt a dolgozat írásának hozzávetőleges helyén és idejében megfelelően értjük, esetleg a *szík sarja* szorulhat lábjegyzetelésre. Vélelmezhető, hogy néhány generáció múlva más szavak (pl. a *tikkadt*) jelentése, asszociációi vagy a természeti jelenségek már magyarázatra szorulnak. A delfinek hipotetikusán eljövendő korában pedig a kultúrtörténeti kontextus mellett a magyar nyelv összes szabályát és elemét, illetve a latin betűs írásrendszert is mellékelni kellene az eredeti tartalom értelmezéséhez. Sőt, ha az értelmezés a cél, akkor egy kortárs, nyelvtanilag tökéletesen érthető irodalmi mű mellett is kontextusinformációnak minősülhet akár több száz kulturális asszociáció. A megőrzésbe adáskor a célközönség tudásbázisának figyelembevételével meghatározzuk, hogy milyen információk csatolása szükséges az elsődleges tartalom értelmezéséhez. A közönség tudásbázis-változásának vizsgálatát emberöltőként felül kellene vizsgálni, hogy a megőrzött dokumentumokhoz milyen újabb információ csatolása szükséges. A gyakorlatban azonban a könyvtáros végtelen információ csatolása helyett abban bízhat, hogy bizonyos mennyiség fölött az archívum elkezd önfeltárásként működni: nagy mennyiségű nyelvi anyag a szavak jelentésére és kulturális asszociációkra is példát adhat; és mivel nyelv- és írástankönyveket is mentünk az archívumba, amint a jövőbeni felhasználók eljutnak az archívum megnyitásáig, eljuthatnak az értelmezésig. Ezzel szemben a fájlformátumok avulásának kezelését nem szabad önműködőként elképzelni. Ha egy archívum akár csak részlegesen is olyan fájlformátumban érhető el, amelyet egyre kevesebben tudnak megnyitni, az zárványossá teszi a gyűjteményt. A hosszú távú megőrzés nem statikus, a már digitális megőrzés alatt álló tartalmak hozzáférhetőségét, elérhetőségét, integritását újból és újból garantálni kell.

Az archívum három típusú ágenssel találkozhat: tartalomlétrehozóval, menedzsmenttel és felhasználóval (Dancs, 2016). A tartalomlétrehozó oldaláról

³ Arany, J. (1846) *Toldi*, Magyar Elektronikus Könyvtár. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/00500/00597/html/toldi01.htm> (Utolsó elérés: 2024. 11. 21.)

egyoldalúan kerül be információ az archívumba. A menedzsment gondozza az archívumot, tehát minden információhoz hozzáfér, és potenciálisan mindegyiket alakítja. A felhasználó kéréseket adhat le, és elérheti a hozzáférhető információkat.

2. ábra: OAIS archívum sematikus viszonyrendszere

A három ágens három különböző információcsomaghoz fér hozzá, amelyet átadásnak (SIP), megőrzésnek (AIP), illetve disszeminációnak vagy terjesztésnek (DIP) hívunk (Úradat- és információközvetítő rendszerek, 2022, p. 26).⁴ A megőrzésben tartott információról számon kell tartani, hogy melyik információs csomag tagja, így szabályozhatóvá válik, melyik típusú ágens vagy ágensek férhetnek hozzá. A megőrzési célú adatbázisban az AIP a legteljesebb és legnagyobb méretű információs csomag, amelyhez csak az adatbázis kezelői férhetnek hozzá. A DIP-et, azaz a terjesztési információs csomagot a felhasználói igények alapján közvetlenül vagy közvetve az adatbázis kezelői állítják össze.

Az OAIS modellje alapján a hosszú távú megőrzés biztosításához minimum hat funkciónak (bevételezés, archivális tárolás, információkezelés, megőrzési tervezés, hozzáférés, adminisztráció) kell magas fokon működni.

A digitális megőrzési elveknek való megfelelés a Digital Preservation Capability Maturity Model (DPCMM) segítségével mérhető (Dollar, Ashley, 2013; Kómár, Bánki, 2019). A modell 15 szempontot vizsgál az infrastruktúra és a szolgáltatások területén, amelyek alapján öt különböző szintbe sorolja az intézményt a standardot nem követő ad hoc megőrzési munkától a proaktív technológiai változáskövetésig. Az OSZK digitális megőrzési gyakorlata még nem esett át DP-CMM-megfeleltetésen, hiszen az elérni kívánt gyakorlat kiépítése még folyamatban van. Jelenleg a hármas szint fő kritériumait sikerült megvalósítani és ezzel megközelíteni az OAIS specifikációit. Proaktív és fenntartható digitális megőrzési tevékenység zajlik. Sikeres projektek és együttműködések alapozhatók meg, de a megőrzési munka még nem standardizált kollaborációs keretben zajlik.

Az OAIS szabályai szándékosan általános megfogalmazásúak, így alkalmazhatóak minden típusú és tárgyú hosszú távú megőrzésre. A metaadatok társításának és a specifikusabb adatkezelési kérdéseknek a szabályozására született a PREMIS (Preservation Metadata: Implementation Strategies – Megőrzési metaadat felállítási/implementálási stratégiák) szabályzat. A hatályos standard (PREMIS, 2015) objektumokat, eseményeket, ágenseket és jogokat tart számon az adatmodellbe foglalásra érdemes entitásokként. (PREMIS, 2015, p. 6–17) Az objektum kategóriának további négy egymásra épülő alkategóriája létezik. Az intellektuális entitás az elvont szellemi vagy művészeti alkotás, amit a közösség számontart és

„A megőrzési célú adatbázisban az AIP a legteljesebb és legnagyobb méretű információs csomag, amelyhez csak az adatbázis kezelői férhetnek hozzá.”

⁴ The Consultative Committee for Space Data Systems, Úradat és információközvetítő rendszerek 2022 p. 26; Reference Model of an Open Archival Information System 2012. <https://public.ccsds.org/pubs/650x0m2.pdf> (Utolsó elérés: 2024. 11. 21.) Az angol eredetű betűszavak használata napjainkra a magyar nyelvű szakirodalomban általánosan elfogadottá vált, ezért dolgozatomban én is ezeket használom.

„Digitális megőrzésre abból a felismerésből van szükség, hogy a digitalizálás önmagában még nem megőrzés.”

megőrzésre méltónak gondol. A reprezentáció a fájlok egy csomagja, beleértve a metaadatot is, ami az intellektuális entitás teljes megjelenését lefedi. A fájl egy elnevezett és rendezett bitszakasz, amit egy működtető szoftver értelmez. A bitfolyam olyan összefüggő vagy össze nem függő adat egy fájlban belül, amelynek megőrzési szempontból jelentős közös tulajdonsága van.

Egy példán keresztül nézve Petőfi Sándor *János vitéz* elbeszélő költeményének mint intellektuális entitásnak három példánya, reprezentációja található az OSZK digitális megőrzési rendszerében. Mindhárom egy obskúrus 1950-es évekbeli emigrációs kiadáshoz tartozik,⁵ amelyet a webaratás megkönnyítése céljából háromszor töltöttek fel. Könyvtárosi szempontól ez egy kiadásnak minősül, de a PREMIS fogalomhasználata szerint három reprezentációt azonosíthatunk. A digitalizálás során 65 darab TIF-formátumú kép készült a nyomtatott könyvről, ez 65 darab fájl jelent. A képfájlok utólag összefűzésre kerültek egy szövegfelismerővel ellátott PDF-ben, illetve a csomaghoz kapcsolódik egy integritásvédelmet segítő fájl a tartalmi fájlok ellenőrző számjegyeivel (checksumjaival), valamint egy metaadatfájl. Egy standard reprezentáció összesen 68 darab fájl tartalmaz. A háromból az egyik példány viszont csak a PDF-et, egy bélyegképet és a megőrzést segítő fájlokat (összesen 4 darab fájl) tartalmaz. Felhasználói oldalról bármelyik példány megfelel, ha el akarja olvasni a *János vitéz*-t.

A PREMIS nagy hangsúlyt fektet az objektumok közötti kapcsolatok definiálására. Két fő kategóriát különböztet meg: strukturális és leszármazási. Természetesen a kategóriákon belül további típusok lehetnek, és a standard bátorítja a használóit kapcsolati típusok létrehozására. Strukturális az a kapcsolat, amely egy objektum részei közötti viszonyt ír le. Ez garantálja az érthetőség, tehát a megőrzés sikerességét. Leszármazási kapcsolat általában másolás vagy átalakítás során keletkezik. A fájlformátumok közötti konvertálás is leszármazási kapcsolatot eredményez, mert az 1:1 elv értelmében fájl módosítani nem lehet – ha egy fájl tartalma megváltozik, az onnantól kezdve már másik fájlnak tekintendő.

2. Keretek és előzmények

Digitális megőrzésre abból a felismerésből van szükség, hogy a digitalizálás önmagában még nem megőrzés. Az emberiség az írás feltalálása után is szembeesült azzal, hogy az írás ugyan konzerválja az emberi beszédet, de fennmaradása egyáltalán nem biztosított. Elvesztés, ellopás, hordozósérülés, értelmezhetetlenné válás előfordulhat bármilyen írott szöveg esetében, így a digitális dokumentumoknál is. A fizikai dokumentumok megőrzésének napjainkra kiépült komoly tudománya van, míg a digitális dokumentumok megőrzésének tudományánál az alapok lerakása zajlik immár néhány évtizede. A digitális megőrzés fontosságának felismerése, fejlődése jellemzően mindig egy lépéssel követi a digitalizálás fontosságának felismerését és fejlődésnek indulását. Ma már tisztában vagyunk vele, hogy a folyamat nem záródhat le akkor, amikor a dokumentum lekerül a szkennerről, hiszen a szkennelő munkatárs számítógépén hagyott fájlgyűjtés körülbelül annyira kiszolgáltattott, mint egy elhullajtott papirusztekercs.

Általánosságban elmondható, hogy bármilyen megőrzési eljárás jobb a semminél (Purcell, 2019, p. 3–18). Magyarországon a sporadikus digitalizálási kezdeményezéseket követően a 2000-es években érkezett el a digitális világ térnyerése, a hálózatoság terjedése és a társadalmi szándék nyomán a közgyűteményi digitalizálás koordinálása, fokozatos volumennövelése. Az állami intézmények beleszólása a közgyűteményi digitalizációba hangsúlyeltolódást is eredményezett, hiszen korábban az intézmények jellemzően állományvédelmi alapon

⁵ Petőfi S. (1957), *János vitéz*, [Schloss Theissing], [Hortobágy]. A kiadás a Magyar Nemzeti Bibliográfiában az 1386446-os azonosítót viseli.

jelölték ki a digitalizálandó anyagokat, az állam szempontjai viszont a legnagyobb érdeklődésre számot tartó dokumentumokat preferálják (Kómár, Bánki, 2019, p. 12). Az állam esélyegyenlőségi, oktatási, nemzetegyesítő szempontokat is lát a digitalizálásban (Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia, 2017),⁶ azonban egyelőre a szolgáltatási oldalra koncentrálnak. A digitalizálási kapacitás bővítésének hatására napjainkra már jórészt meghaladott, hogy a veszélyeztetett és közérdeklődésre számot tartó dokumentumtípus közül választani kelljen; illetve a mennyiségi szempont felértékelődése lett jellemző. A koordináció egyik legfontosabb eredménye a párhuzamosságok kiküszöbölése: az írott könyvtári dokumentumokat legnagyobb részt az OSZK feladata digitalizálni, így az egyes könyvtárak az állományuk specialitásának tekinthető szakterületi vagy helytörténeti anyagra koncentrálnak.

Az Emmi 2019-es „Fehér könyve” teljes fejezetet közöl a digitális megőrzésről (Kómár, Bánki, 2019, p. 139–158). Az évszám azért érdekes, mert digitális megőrzési gyakorlatokat már folytattak az országban, de pl. az OSZK Digitális Megőrzési Osztálya még nem létezett, így egyfajta preskripciónak is tekinthető. A szöveg a digitális dokumentumok tárolását és használatát nevezi digitális megőrzésnek. Számot vet az informatikai környezet viszonylag gyors avulásával, amit a hosszú távon megőrizni kívánt tartalmakra leselkedő legsúlyosabb veszélyként azonosít, és bemutatja a nemzetközileg ismert, használt megőrzési szabványokat. A szöveg hangsúlyozza, hogy „nem lehetséges minden digitális kulturális objektumot megőrizni” (Kómár, Bánki, 2019, p. 141), mert a keletkező adatok mennyisége mindig meghaladja a feldolgozható adatmennyiséget. Az emberiség által gyártott információmennyiség körülbelül évente duplázódik, és nagy része kevés kattintással kitörölhető (Rosa, Craveiro, Domingues, 2017, p. 22). Tudatos válogatásra van szükség, hogy mit őrizzenek meg az intézmények (Kómár, Bánki, 2019, p. 141). A válogatás elve ellentétes az OSZK gyakorlatával és törvényi kötelezettségeivel (pl. 1997. évi CXL törvény 55. § (4)), amely szerint az Nemzeti Könyvtárnak minden nyomtatott hungarika dokumentumból kell gyűjtenie példányt, és célja szerint a digitalizálásnak, így a digitális megőrzésnek is tárgya az OSZK teljes állománya. A fentebb idézett vonatkozásban a digitális kulturális objektumba valószínűleg beleértendőek a digitálisan született tartalmak (pl. pózolós szelfisorozat a Parthenóval a háttérben), míg nyomtatott kulturális objektumok (pl. a *Toldi* újabb és újabb könyvformátumú kiadásai) megőrzésének vonatkozásában változatlanul fennáll a teljesség igénye.

Az OSZK első tervezett, informatikai fejlesztésekkel kísért digitális megőrzési projektje, a 2005 körül beindított Indigo volt. Az Indigo érdeme a megőrzési feladatok elkülönítése és fontosságuk felismerése, beleértve a tartós és nem tartós tárolásra kijelölt szerverek elkülönítését. Az Indigo is együtt tárolta a digitális tartalmakat a rá vonatkozó metaadatokkal, azonban ezek meghatározása még nem külső szabvány alapján készült, és a keresési felület is egy könyvtári katalógushoz hasonlított. A digitális dokumentumok megőrzési csomagja több, akár 5-6 formátumot is tartalmazott. Ma már kevesebb egyéb formátumot őrzünk, hiszen a mesterfájlból a jövőben akár ma még nem létező formátumban és felbontásban is elő lehet azt állítani.

A digitalizációs munka felgyorsulása szükségessé tette egy digitális megőrzési protokoll, valamint egy önálló szervezeti egység létrehozását, amely munkaszervezési tekintetben a digitalizálás és a szolgáltatás közé ékelődik. Ez az eljárás, bár lassítja a tartalmak szolgáltatásba kerülését, de egyúttal biztosítja, hogy minden szolgáltatásba kerülő tartalmat megőrizzünk.

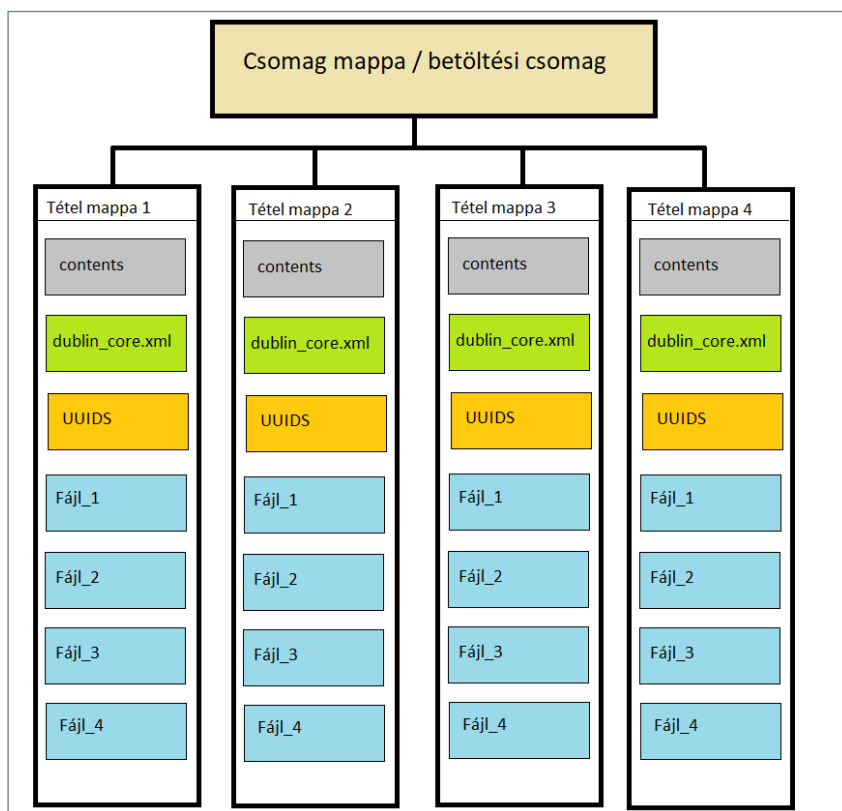
⁶ A nyugati szakirodalom szintén értelmezi esélyegyenlőségi kérdésként a könyvtári digitalizálást, bár különösen fogékony a rasszok közötti egyenlőség témájára, pl. Purcell 2019.

„A metaadat-társításnál figyelembe vesszük, hogy az integrált könyvtári rendszer tárolja azokat, így csak az azonosításhoz, az egyszerűbb szolgáltatáshoz elegendő metaadatot rögzítünk.”

3. Eszközök: DOTE

A dokumentumok előkészítésére a digitális megőrzéshez az OSZK belső fejlesztésű Digitális ObjektumTár Előkészítő (DOTE) eszközt használja. Az előkészítő munka funkciói⁷ a képatalakítás és metaadat-átvétel. A szoftver közvetlen összeköttetésben áll a dokumentum-előkészítésre szánt, közös használatú szerverrel, így a folyamatra adáshoz nem szükséges külön mozgatni a digitális állományokat.

A DOTE előírt mappastruktúrába rendezett betöltési csomagokat fogad. A csomagok rendszerint több „tétel” mappát tartalmaznak, mely utóbbiak megfelelnek egy-egy digitális dokumentumnak, de más mappasint a csomagban nem lehet. A „tétel” mappa tartalmazza a digitális objektumokat (tartalmi fájlok), valamint a leíró és technikai fájlokat. A „csomag” mappán belül a „tétel” mappák száma, illetve a „tétel” mappán belül a fájlok száma nem korlátozott. „Csomag” mappára – más okok mellett – azért van szükség, hogy valamelyik alsóbb szint számossága ne zavarja a kezelhetőséget (Kalcsó, 2022). A feldolgozás alatt nem lehet változtatni a betöltési csomagon, mivel azt a DOTE átmenetileg hozzáférhetlenné teszi. A feldolgozási folyamat a visszakereshetőség érdekében egyedi azonosítót (PID) kap. Maga a DOTE-szerver egyszerre maximum két csomagot kezel, így több csomag beküldésekor előfordulhat várakozási idő.

3. ábra: Csomag mappa struktúrája a DOTE alatt

A metaadat-társításnál figyelembe vesszük, hogy az integrált könyvtári rendszer tárolja azokat, így csak az azonosításhoz, az egyszerűbb szolgáltatáshoz elegendő metaadatot rögzítünk. A megőrzésbe vett adatok teljes értelmezése tehát az integrált könyvtári rendszerhez is kötött.

Metaadat társítására két alapvető utat ismer a DOTE. Rekordazonosítóval rendelkező dokumentum esetében elég az azonosítót társítani a tételhez, a szoftver Z39.50 protokoll segítségével leolvassa az Amicus adatbázisból a szükséges metaadatokat, és megfelelteti DublinCore-formátumnak. A gyakorlatban a nemzeti

⁷ A DOTE képes az előkészített dokumentumokat feltölteni a megőrzési adatbázisba, a DOTE-nek tehát három fő funkcióját használjuk a mindennapos munkában. A feltöltés azonban nem előkészítő munka, így itt nem fejtem ki.

könyvtár katalógusának használata hivatott garantálni, hogy az elérhető legjobb, legpontosabb metaadatokat használjuk. A betöltési munkát végző kolléga felelőssége a rekordazonosító és a digitális dokumentum egymáshoz rendelése. Rekordazonosító és géppel olvasható leírás nélküli – elsősorban különgyűjteményi – dokumentumok metaadatait táblázatos formába, előre megadott és a szoftver által kezelhető oszlopokba kell rendezni. Ilyenkor a feltöltő rögzíti a metaadatokat, így több felelősséggel tartozik azok helyességéért. Előfordul, hogy rekordazonosító létezik, mégis táblázatos formában töltjük be a metaadatokat, hiszen a katalógusban nem minden szükséges adat érhető el (pl. folyóiratok lapszámadatai). Cím nélküli tételt a megőrzési adatbázisba nem lehet feltölteni, ezért a metaadat társító szöveges üzenetet ad, ha az elkészült DublinCore-fájlban nincs címet jelentő mező.

3.1. Képalakítás

A fizikai példány kiváltásának céljával készült mesterfájlok általában TIF-formátumban, 400–600 DPI felbontásban készülnek, egy átlagos könyv egy oldala kb. 20 MB tárhelyet foglal el, de léteznek többszáz MB méretű képfájlok is. A mesterfájlok használata a mindennapi szolgáltatásban megterhelné az informatikai környezetet, és a dokumentumok többségénél nem járna előnnyel. A szolgáltatás céljára a képfájlokból kisebb méretű, könnyen olvasható változatokat hozunk létre.

4. ábra: A DOTE előkészítő funkciói

Bizonyos dokumentumoknál az adatbázisba töltés kizárólag megőrzési célú, ilyenkor a képalakítást mellőzve csak a mesterfájlokat őrizzük meg. Ilyenkor a feltöltő a mesterfájlok formátumától eltérő formátumok átalakítására utasítja a szoftvert, így az nem végzi el a képalakítást. Természetesen ha a jövőben szükség lesz szolgáltatási vagy bármilyen szempontú szerkesztett fájlokra, az a mesterfájlokból létrehozható. Magát a képalakítási folyamatot azonban ilyen esetben is lefuttatjuk, és a szoftver megnyitja az összes fájlt, hiszen a „tétel” mappa fájllistáját és az integritást visszakövethetővé tevő fájlokat a képalakítás funkció hozza létre.

A DOTE-folyamatok elvégzése után a tételek a Metadata Encoding and Transmission Standard (METS, <https://www.loc.gov/standards/mets/>) struktúráját követve a SWORD protokollt (<https://sword.cottagelabs.com/>) használva három lehetséges platform egyikén át kerülnek a megőrzési adatbázisba.

A megőrzést segítő információk egy része, például a feltöltés adatolása, a feltöltés során keletkezik. A tartós tárolóban a metaadatok DublinCore-formátumúak, de a tárolás alatt nem különülnek el fájlként, így a tartalom és metaadat között lazább a kapcsolat, mint ahogy azt az OAIS standard előírná.

„A képalakítási funkció használata során a mesterfájlok PRESERVATION, a szolgáltatási fájlok ORIGINAL, a bélyegképfájlok THUMBNAIL jelölőt kapnak.”

A teljes tételre vonatkozó hozzáférési információt az adatbázis megfelelő kategóriájának és gyűjteményének közös tulajdonságai szabályozzák; míg az egyes fájlokhoz kapcsolódó hozzáférési információra a képalakítási funkció során létrejött *contents* fájl utal. A metaadatok külön fájlban tárolása és az információk csomagok definiálása nélkül az OSZK megőrzési gyakorlatában jelenleg nincsenek elkülönített AIP-ek és DIP-ek. Ezek hiánya nemcsak a szabványtól való eltérés, hanem a jövőbeni adatmigrálást, hozzáférés-kezelést is körülményessé teheti (Kalcsó, 2022). A SIP/AIP/DIP-rendszert az OSZK gyakorlatában a *bundle*, avagy kötegrendszer hivatott helyettesíteni. A képalakítási funkció használata során a mesterfájlok PRESERVATION, a szolgáltatási fájlok ORIGINAL, a bélyegképfájlok THUMBNAIL jelölőt kapnak. Az egyes kötegekhez a repozitórium képes eltérő hozzáférési jogokat rendelni, így megoldható egy szabad hozzáférésű dokumentum szolgáltatási fájljainak nyilvánosságra hozatala a mesterfájlok védettségének fenntartása mellett.

4. Eszközök: DSpace

Az OSZK jelenleg a nyílt forráskódú DSpace 5.5 verziót használja digitális megőrzési rendszerként.

A jogszabályi környezet a nyílt végű, azaz (a dokumentumra vonatkozó jogszabályoktól függően) részben szabad hozzáférésű megőrzési rendszer működtetését írja elő, illetve az OAIS standard is definíció szerint nyílt adatbázisokra vonatkozik. A DSpace kiválasztásában az Nemzeti Könyvtár részéről nyílt hozzáférhetősége mellett szerepet játszott a már előtte meglévő informatikai környezettel való összekapcsolhatósága, könnyű telepíthetősége, integritás-ellenőrző funkciója, és a részben szabadon hozzáférhető állományhoz szükséges szabályozható hozzáférés-kezelési rendszere. A DSpace a világ egyik legnépszerűbb digitális repozitóriuma, ami eleve not-for-profit jelleggel, a szabad hozzáférés támogatásának szándékával jött létre. (Castagne, 2013, p. 2) Eredendően egyetemi publikációk megosztására alkották. Céljai között szerepel az testreszabhatóság, összeköthetőség⁸ más szoftverekkel (így a később ismertetésre kerülő Archivematicával is), valamint bármilyen, megőrzésre alkalmas fájlformátumot képes befogadni és kezelni (Castagne, 2013).

Bár vannak az OSZK használatában is nyíltan hozzáférhető tartalmak a DSpace-ben, ezek a teljes digitális megőrzési állománynak a töredékét képviselik. Digitális tartalmak szolgáltatására az intézmény más eszközöket (MEK, Copia stb.) részesít előnyben.

Az OSZK használatában a DSpace a megőrzési rendszer szerepét tölti be, mivel képes adatbázis-kezelésre, megjelenítésre, szerkesztésre, alapfokú integritás-ellenőrzésre, így a napi munka során az adatok biztonsága garantált. Ám a repozitóriumok – így a DSpace – eredendő célja a hozzáférés biztosítása, ezért úgy akarják tárolni a bitszintű információt, hogy az közben aktív használatban van (Rényi, 2023).

A megőrzési rendszer ideális esetben zárt, szigorú hozzáférési szabályozás alatt áll, a megjelenítéssel vagy a szolgáltatási feladatokkal szemben a megőrzési munka támogatását tekinti céljának. Összhangban az OAIS szabvánnyal, hiszen a hosszú távú megőrzés követelményeinek való megfeleltetés különbözteti meg az általános repozitóriumoktól (Rosa, Craveiro, Domingues, 2017), valamint ismeri a metaadatok tárolására használt formátumokat (pl. METS). Egy ideális megőrzési rendszer képes lenne fájlformátumok egységesítésére és jóváhagyására, metaadatok lekérdezésére, hosszú távú tervezésre, illetve a SIP/AIP/DIP elkülöní-

⁸ Más szoftverekkel való összeköthetőségéért a felhasználó közösség Hydra-fejűnek becézi. A szójáték a mitológiai utalás mellett a Hydra elnevezésű keretszoftverre utal, amelynek belső moduljait a felhasználónak kell kialakítania, így a lehető legszélesebb mértékben formálható.

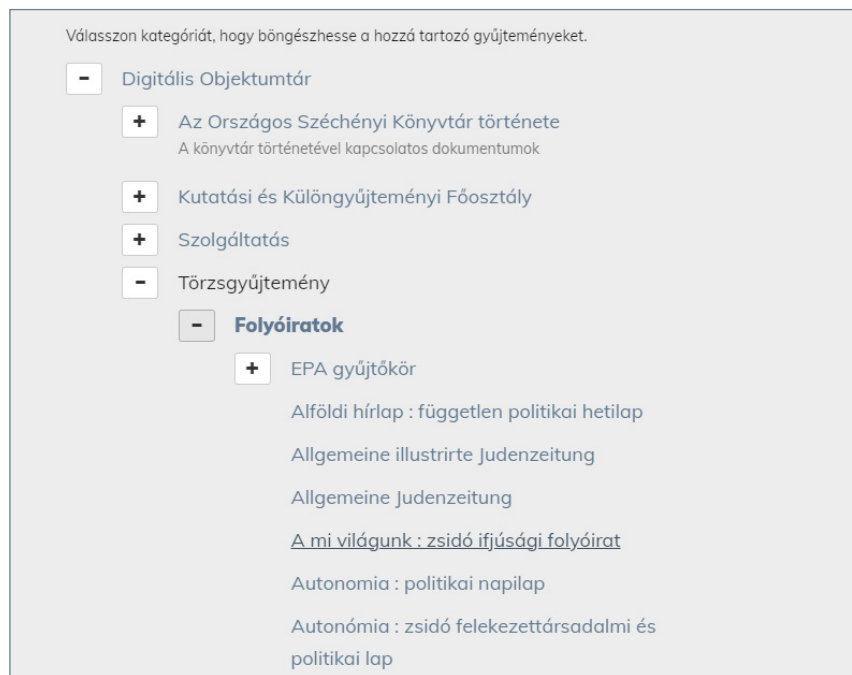
tésére (Rényi, 2023). Ezeket a feladatokat jelenleg vagy a házon belüli fejlesztésű DOTE rendszeren keresztül (metaadatok lekérdezése), esetleg rendszerszintű informatikai támogatás nélkül (formátumegységesítés) vagy hiányosan (SIP/AIP/DIP-elkülönítés) végezzük.

A szoftveres támogatást a fájlformátumok kezelésén keresztül ismertetném. Egy adatbázis-kezelő, így a DSpace is képes a bemeneti fájlformátumok felismerésére. Azonban a hosszú távú megőrzés egyik sarokköve, hogy egyes formátumok egyáltalán nem javasoltak megőrzésre (pl. veszteséges tömörítés miatt), míg mások használata divatszzerű és hamar elavulhat. A fájlformátumok – a természetvédelemből ismert terminológiával – veszélyeztetettségéről, kihalásáról nemzetközi standardok tájékoztatnak. Egy jól működő megőrzési rendszer „nem ajánlottként” ismeri fel az érintett fájlformátumokat, és vagy tájékoztatást küld, vagy még jobb esetben – ha lehetséges – veszteségmentesen konvertálja a tartalmat egy megőrzésre ajánlott fájlformátumra. Az Nemzeti Könyvtár a digitalizálást eleve megőrzésre ajánlott formátumokban (leggyakrabban egyrétegű TIF-képformátumban) végzi, így a jelenlegi munkaszervezésben a megőrzésnek nem vagy csak a szolgáltatás igényeire gondolva kell fájlformátumok normalizációjával foglalkoznia. Viszont könnyen előfordulhat az OSZK-ban is, hogy más intézmény, entitás által digitalizált tartalmat kell megőriznie, mely esetben a forrás formátumára nem lesz hatása. Ilyenkor alkalmi formátumkonvertálás alkalmazható, amelynek elmaradásakor instabil formátumban őrződne a tartalom.

Külön repozitórium és külön megőrzési rendszer fenntartása lenne ajánlott nyílt végű megőréssel foglalkozó intézményeknek. Az elkülönítésnek nyilvánvaló tehertétele, hogy nemcsak szoftverből kell kettőt beszerezni és működtetni, de adatbázisból is. A megőrizni kívánt adatok egy részét kétszer kellene tárolni, annak kapacitás- és költségvonatkozásaival együtt, viszont nagyobb biztonságot is jelentene, hiszen az egyik adatbázis károsodása esetén a másiktól kinyerhető a tartalom. A külön repozitórium és megőrzési rendszer használata mellett a fő érv mégis az, hogy a jelenleg ismert rendszerek általában vagy szolgáltatási, vagy megőrzési céllal jöttek létre, egyik vagy másik feladat támogatására fókuszálnak; márpedig az MNMCK OSZK-nak – és más intézményeknek – mindkét feladatot el kell látnia. Ahogy a könyvtári modulok összekapcsolásával létrejöttek integrált könyvtári rendszerek, úgy létrejöhet egy integrált digitális dokumentumkezelő rendszer, amely mindkét funkciócsoportot támogatja.

A DSpace kategóriagyűjtemény rendszerében a digitális dokumentumok hierarchikus csoportszerkezetben szerepelnek. A gyűjtemény a digitális dokumentum közvetlenül fölérendelt csoportja, amelyhez gyűjteményazonosító tartozik. Az egymásnak fölérendelt szintek száma korlátlan, előfordul, hogy öt szint van egy digitális dokumentum fölött.

Minden gyűjteménynek saját tulajdonságai és hozzáférési jogai vannak. A szabad hozzáférésű és nem szabad hozzáférésű tartalmak elkülönítésére is általában a gyűjteményrendszert használjuk. Az egyes digitális objektum akkor is megőrzi feltöltéskori gyűjteményének hozzáférési tulajdonságait, ha később más gyűjteménybe kerül. Az egy dokumentumhoz tartozó digitális objektumokat a DSpace rendszerében nem lehet kollektíven kezelni, például mindet letölteni, vagy hozzáférési adataikat kollektíven megváltoztatni. A hozzáférési adatok utólagos (feltöltés utáni) változtatása, igen munkaigényes lenne; mivel fájlként kellene elvégezni. Az elfogadott gyakorlat ezért a tétel törlése és újbóli feltöltése a kívánt hozzáférési adatokkal; a módszeresített törlés viszont nem példamutató és nem tekinthető megoldásnak a hozzáférési kérdések rendezésére.

5. ábra: A DSpace kategória-rendszere

Biztonsági szempontból kívánatos, hogy a megőrzési csomaghoz a lehető legkevesebb számú, megfelelő jogosultságú személy férjen hozzá, miközben az adatbázis elérhető, kezelhető maradjon a menedzsmint számára. A DSpace-ben szintenként külön jogosultságkezelés működik, vagyis egy felsőbb szintű kategóriához megadott hozzáférés még nem jelent automatikusan hozzáférést a kategória összes alacsonyabb szintű eleméhez, és magára egy gyűjteményre is adható hozzáférés. A rendszer ezzel a megoldással a védett állományokhoz való hozzáférést limitálja azoknak a hierarchikus rendszerből való kivonása nélkül.

A DSpace a metaadatokat METS-formátumban fogadja be, ám METS-struktúra nélkül tárolja. Metaadatok hozzáadására vagy módosítására van mód a feltöltés után is. Megfogalmazódott az adatbázis összekötésének lehetősége az integrált könyvtári rendszerrel, hogy a digitális dokumentum metaadatait frissítse, felülvizsgálhassa a DSpace a katalógusból. Technikai kérdések mellett azonban biztonsági aggályok is felmerülnek, hiszen a katalógust sújtó esetleges meghibásodás így átkerülne a digitális megőrzési rendszerbe, legrosszabb esetben akár el is tűnhetne a leíró metaadat, így a szinkronizálás csak emberi kontroll mellett lenne megengedhető.

5. Eszközök: Archivematica

Az OSZK tervei között szerepel az Archivematica megőrzési keretrendszernek készült szoftver beszerzése, amely megőrzési előkészítő feladatokat látna el a DOTE helyett. Megőrzési keretrendszernek a DSpace egy újabb, szolgáltatási felület nélküli verzióját vennék át. Az Archivematica és a DSpace egymás létezésének tudatában kifejlesztett, adaptív nyílt forráskódú rendszerek, így összekötésük lehetséges. Az Nemzeti Könyvtár tervei szerint az Archivematica sikeres összekapcsolás után automatikus megőrzési és szolgáltatási csomagot (vagyis AIP-et és DIP-et) küldene a DSpace számára.

Az implementációs tervek folyamatának korábbi szakaszában megfontolásra került, hogy a RODA (Repository of Authentic Digital Records) kerüljön beszerzésre az OSZK számára. De az Archivematica célzottabban támogatja a könyvtári

„Az Archivematica és a DSpace egymás létezésének tudatában kifejlesztett, adaptív nyílt forráskódú rendszerek, így összekötésük lehetséges.”

megőrzést előkészítő funkciókat. Az Archivematica megőrzési rendszernek épült, míg a RODA elsősorban repozitórium, amelynek megőrzési funkciói is vannak.

Az Archivematicában a DSpace-hez képest limitáltabb a fájlformátum-támogatás. Természetesen támogatja az OSZK gyakorlatában leggyakrabban előforduló PDF-, TIF- és JPG-formátumokat, ez alól az MP4, az XML, az ODT és az RTF jelent kivételt (Rosa, Craveiro, Domingues, 2017).⁹ Egyelőre nem lehet megmondani, hogy a nevezett formátumok támogatásának hiánya jelenthet-e a jövőben problémát a Nemzeti Könyvtárnak. Másképpen fogalmazva: az a kérdés, hogy a hiányzó formátumokon előbb akarna-e dokumentumokat átadni a könyvtár, minthogy a fejlesztők elkészítsék a terméket a most hiányzó formátumok támogatására. Az Archivematica beépített formátum-ellenőrző funkciója képes a nem támogatott vagy nem ajánlott formátumokról értesítést küldeni vagy ajánlott fájlformátumra egységesíteni. Nem mellesleg az OAIS standardnak megfelelés szándékával lett megalkotva, így támogatja a PREMIS és METS struktúráit, ami a szabványos digitális megőrzés egyik sarokköve.

„A jövőben a Archivematica katalógussal való összekapcsolását kell megoldani, illetve a képátalakítást és a vele járó integritásbiztosító funkciókat.”

```

1 OSZK:UUID:ff3df0e1-3b1e-4e72-b709-77da250836cc hu_b1_evc_1415_00000_01.tif
2 OSZK:UUID:38091ebb-500b-4fc1-82c4-58ee07a0a460 hu_b1_evc_1415_00000_02.tif
3 OSZK:UUID:8e9b410a-2cf5-4c71-9806-f48d576a8860 hu_b1_evc_1415_00001.tif
4 OSZK:UUID:a0601edf-3d47-4376-9dee-f8a19e1db4b4 hu_b1_evc_1415_00002.tif
5 OSZK:UUID:37c73d74-0ac4-460f-872c-e26f0f427b01 hu_b1_evc_1415_00003.tif
6 OSZK:UUID:fbcb25a9-7365-4a2f-8adb-65842746a56f hu_b1_evc_1415_00004.tif
7 OSZK:UUID:14a49eea-f4ba-4e6b-a4b2-d90d9e6bbbc1 hu_b1_evc_1415_00005.tif
8 OSZK:UUID:ff2a9576-b6dd-4470-a91e-eb3ccb2235aa hu_b1_evc_1415_00006.tif
9 OSZK:UUID:87118805-98a8-4985-85e1-8ba17d197c96 hu_b1_evc_1415_00007.tif
10 OSZK:UUID:5545035f-a7cb-4ab9-b568-6ad14689c51b hu_b1_evc_1415_00008.tif
11 OSZK:UUID:76432593-56fe-4e98-bd5a-721098a8e6f6 hu_b1_evc_1415_00009.tif
12 OSZK:UUID:56df19f4-0563-42b6-addf-b69089884c38 hu_b1_evc_1415_00010.tif
13 OSZK:UUID:74920689-f39d-4603-8c82-d625ffe386c9 hu_b1_evc_1415_00011.tif
14 OSZK:UUID:ecd452e0-e42e-4c30-b5a1-149e4f4b9593 hu_b1_evc_1415_00012.tif
15 OSZK:UUID:4c70ab0d-2fca-460c-adb1-c334e79a664b hu_b1_evc_1415_00013.tif
16 OSZK:UUID:dce9b04f-808b-4cd8-85cd-f6223f282143 hu_b1_evc_1415_00014.tif
17 OSZK:UUID:d718ef88-99cb-489b-9ed7-f59b1406dbfb hu_b1_evc_1415_00015.tif
18 OSZK:UUID:e97ca40d-8426-4a06-a50b-df0183ca8076 hu_b1_evc_1415_00016.tif
19 OSZK:UUID:b39864bc-7c36-4225-b11d-142c134f88cc hu_b1_evc_1415_00017.tif
20 OSZK:UUID:61f8761e-bcc3-41d5-bc4d-cdb1e0089704 hu_b1_evc_1415_00018.tif
21 OSZK:UUID:fd16595c-ce2b-4eec-9053-8a414b628a80 hu_b1_evc_1415_00019.tif
22 OSZK:UUID:c33b1428-8b7c-4c2e-9d2a-c8865dbdccc31 hu_b1_evc_1415_00020.tif
23 OSZK:UUID:1f09fbc9-171c-4153-b641-54fa419074cf hu_b1_evc_1415_00021.tif
24 OSZK:UUID:7346c607-7183-4851-8bef-ca422db3ca68 hu_b1_evc_1415_00022.tif
25 OSZK:UUID:06e90fd5-6baa-41f3-813d-6fa30f8ae009 hu_b1_evc_1415_00023.tif
26 OSZK:UUID:63e9975d-623f-4565-b915-06d86ced6d3 hu_b1_evc_1415_00024.tif
27 OSZK:UUID:e7c0a7fd-9279-4a0c-ac25-1ac0e044ec0d hu_b1_evc_1415_00025.tif
28 OSZK:UUID:bbec0189-8342-47f8-bd16-1c2fd69c8e64 hu_b1_evc_1415_00026.tif
29 OSZK:UUID:24e24c17-0634-47b8-b553-d90643292d51 hu_b1_evc_1415_00027.tif
30 OSZK:UUID:098c2bcb-cc12-487e-b2d1-05618f1de42e hu_b1_evc_1415_00028.tif
31 OSZK:UUID:656fc258-9d22-4fd1-bc56-ec2be3bd6e04 hu_b1_evc_1415_00029.tif

```

6. ábra: Integritást ellenőrző UIIDS fájl

A DSpace használatban tartása mellett szól, hogy képes ellátni a feltöltés utáni megőrzési funkciókat, és így nem kitenni a már mentett adatokat egy rizikós platformváltásnak. Az Archivematica révén előkészített csomagokat közvetlenül fogjuk a DSpace-be tölteni, az előzetes tervek szerint SWORD protokoll és betöltési platformok nélkül. Így a metaadatok formátumátalakítása is egyszerűbb és szabványosabb lesz, illetve lehetségessé válik a tartalmi fájlok és a megőrzést segítő információkat külön fájlokban, de közös csomagban tárolni. Szabványos metaadat-kezelés mellett az AIP/DIP elkülönítés is végbemehet, ami akár intézményi együttműködés, akár későbbi archívumkezelés szempontjából kiszámíthatóbb adatkezelést eredményez.

A jövőben a Archivematica katalógussal való összekapcsolását kell megoldani, illetve a képátalakítást és a vele járó integritásbiztosító funkciókat. A folyamat teljes automatizmusának eredményeként a megőrzésbe adási folyamat gyorsabb és biztonságosabb lesz, részben a kevesebb csomagmozgatási feladat miatt, objektumtár szinten könnyebben kezelhetővé válik a hozzáférési jogok rendszerezése, és a menedzsment is egyszerűbben ütemezheti a feladatokat a beépített tervező funkció segítségével.

⁹ Az állítás 2017-es adataira vonatkozik, a támogatott formátumok köre azóta bővült.

6. Összegzés

A megőrzés és a szolgáltatás nincsenek meg egymás nélkül. A szolgáltatásnak megőrzés nélkül nincs tárgya; míg a megőrzésnek szolgáltatás nélkül nincs célja. Az OSZK gyakorlata szerint a digitális megőrzés is szolgáltatási célú, csak a szolgáltatás ideje, célközönsége és eszközei még nincsenek kijelölve.

A megőrzési gyakorlat feltételezi azt is, hogy a menedzsmentet és a megőrzési információt tároló hardvereket nem fogja eltüntetni valamilyen katasztrófa. A megőrzési információkat a dolgozat írásának idejében kettő, a közeljövőben a tervek szerint, a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően három helyen fogják tárolni.

A megőrzési információ legnagyobb része nem szabad hozzáférésű anyag. Ha az archívumot úgy hagyjuk hátra az utókornak, hogy a hozzáférési jogokat a menedzsment nem frissíti, az információhoz nem fognak hozzáférni. Elképzelhető lenne, hogy az egyes tételekhez előre hozzárendeljük a szabad felhasználásúvá válás dátumát, így a menedzsment utólagos munkája nélkül (*ad absurdum* menedzsment létezése nélkül) is elérhetőek lennének a magyar kultúra termékei az utókor számára. A módszer hátulütője, hogy a megőrzési szakembereknek jelenlegi kompetenciájukon kívüli döntéseket kellene hozniuk, miközben nem tudni, hogy a jogi környezet módosul-e.

A hosszú távú megőrzéssel foglalkozók tulajdonképpen a kultúra prepperjei. Ha valóban hosszú távú megőrzésben gondolkodunk, akkor fel kell készülnünk olyan eseményekre, amelyek valószínűsége napi szinten elhanyagolható, több ezer éves távlatban viszont előfordulhatnak, legyen példa Budapestnek és környékének megsemmisülése egy természeti vagy háborús katasztrófában. I. Szulejmán szultán 1526-os hadjárata miatt sajnos közeli és fájó példa is akad arra, hogy ilyen eseményben elpusztuljon Magyarország legfontosabb (akkoriban még nem nemzeti, hanem királyi) könyvtára és levéltára. Hosszú távú megőrzési szempontból tehát akkor teszünk helyesen, ha alacsony valószínűségű katasztrófák túlélésére is felkészítjük az archívumot. Ennek egyik kézenfekvő módszere a georedundáns tárolás, vagyis az adatok lemásolása, és több, földrajzilag elkülönülő helyen tárolása. Mindhárom közeljövőbeli adattárolási helyszín Budapest közelében található, ezért sajnos még elképzelhető olyan katasztrófa, amely valamennyi tárolóhelyszínt megsemmisíti.

A hardverre kiírt megőrzési csomagokat azért érdemes biztonságosan (adott esetben redundánsan) tárolni, hogy ne kényszerüljünk adatvesztés után a digitalizálástól újrakezdeni a digitális megőrzési folyamatot. A megőrzési munka nem teljes, amíg az adatok nem a végleges, elérhető legbiztonságosabb tárhelyükön vannak.

2021-ben a Spitzbergákon, bányából átépített tárolóban helyezték el néhány, válogatott, különösen értékes OSZK-ban őrzött dokumentum digitális másolatát (OSZK, 2021). A módszer megőrzési szempontból az elérhető legbiztonságosabb, azonban a teljes állományra alkalmazása nem cél, azért sem, mert az így tárolt anyag eltávolodik a szolgáltatástól és az aktív megőrzési folyamatoktól.

A hosszú távú megőrzést tekinthetjük a könyvtári tevékenységek karácsonyfacsúcsdíszének: akkor kerülhet a helyére, ha alatta minden szint rendben van. Metaadatok nincsenek precíz leírás nélkül, állomány nincs gyűjteményszervezés nélkül, a példányok nem elérhetőek rendezett raktározás nélkül, a minőségi digitális objektumok nem készülnek szakszerű digitalizálás nélkül, és így tovább. Ha egy könyvtárban az összes terület jól teljesít, az kegyelmi pillanat, amit érdemes megragadni, és akár arra használni, hogy másoknak, például a későbbi korok könyvtárhasználóinak adni tudjunk valamit.

Felhasznált és ajánlott forrás

1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv> (Utolsó elérés: 2024. 11. 21.)

717/2020. (XII. 30.) Korm. rendelet a kiadványok kötelezpéldányainak szolgáltatásáról, megőrzéséről és használatáról. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000717.kor> (Utolsó elérés: 2024. 11. 21.)

Abhijith, B., Sudhier K. G. (2020) *Open Source Software for Digital Archiving: A Comparative Study on RODA and Archivematica*, In: Sulochana A. et al. (szerk.) *NCDS 2020*, p. 59–67, Central University of Tamil Nadu, Thiruvaur.

Castagne, M. (2013) *Institutional repository software comparison: DSpace, EPrints, Digital Commons, Islandora and Hydra*, University of British Columbia. Elérhető: <https://open.library.ubc.ca/soa/ciRcle/collections/graduateresearch/42591/items/1.0075768> (Utolsó elérés: 2024. 11. 21.)

Dancs Sz. (2016) *A hosszú távú megőrzés szabványos útja (és a Rosetta rendszer példája)*, Tudományos és Műszaki tájékoztatás 63, p. 27–37. Elérhető: <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/34243/19958> (Utolsó elérés: 2024. 11. 21.)

Dollar, C. M., Ashley, L. J. (2013) *Assessing Digital Preservation Capability Using a Maturity Model Process Improvement Approach*, Elérhető: https://www.nycarchivists.org/Resources/Documents/Dollar-Ashley_2013_DPCMM%20White%20Paper_NAGARA%20Digital%20Judicial%20Records_8Feb2013-1.pdf (Utolsó elérés: 2024. 11. 21.)

Kómár É., Bánki Zs. (szerk.) (2019) *Fehér Könyv: Módszertani útmutató a közgyűteményi kulturális örökség digitalizálásához és közzétételéhez*, EMMI, Budapest. Elérhető: https://www.oszk.hu/sites/default/files/Feher_Konyv.pdf (Utolsó elérés: 2024. 11. 21.)

Kalcsó, Gy. (2022) *Ne csak útra csomagoljunk! : Miért fontos a csomagolás a digitális megőrzésben?* In: Tick J., Kokas K., Holl A. (szerk.) *Valós térben – Az online térért: Networkshop 31: országos konferencia*. 2022. április 20–22. Debreceni Egyetem, p. 138–145, HUNGARNET Egyesület, Budapest. ISBN: 978-615-82243-0-7

Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia (2017-2025) (2017) 1404/2017 (VI.28.) Korm. határozat. Elérhető: <https://digitalisjoletprogram.hu/files/27/c4/27c41541fb75cfb0bfd4ceb02385fb4e.pdf> (Utolsó elérés: 2024. 11. 21.)

Consultative Committee for Space Data Systems [CCSDS] (2012) *Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS): Recommended Practice*, CCSDS, Washington DC. Elérhető: https://ccsds.org/wp-content/uploads/gravity_forms/5-448e85c647331d9cbaf66c096458bdd5/2025/01//650x0m2s.pdf (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)

Magyar Szabványügyi Testület [MSZT] (2022) *MSZ ISO 14721:2022 Űradat- és információközvetítő rendszerek. Nyílt archívumi információs rendszer (OAIS). Referenciamodell*, MSZT, Budapest.

OSZK (2021) *The digitalised treasures of the National Széchényi Library have been transferred to Spitsbergen*, 2021. Elérhető: <https://www.oszk.hu/en/news/digitalised-treasures-national-szechenyi-library-have-been-transferred-spitsbergen> (Utolsó elérés: 2024. 11. 21.)

PREMIS (2015) *PREMIS Data Dictionary for Preservation Metadata: version 3.0*, PREMIS Editorial Committee, 2015. Elérhető: <https://www.loc.gov/standards/premis/v3/premis-3-0-final.pdf> (Utolsó elérés: 2024. 11. 21.)

Purcell, A. D. (szerk.) (2019) *The Digital Archives Handbook a Guide to Creation, Management, and Preservation*, Rowman&Littlefield, Lanham. ISBN: 978-1-5381-2238-9

Rényi, M. A. (2023) *Repository or preservation system?: The change of perspective of the National Széchényi Library in the field of digital preservation*. In: *Agria Média 2023 és ICI-17 Információ- és Oktatástechnológiai konferencia*, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger. 2023. október 12–13. Elérhető: <https://videotorium.hu/hu/recordings/51452/renyi-matyas-repository-or-preservation-system> (Utolsó elérés: 2024. 11. 21.)

Rosa, C. A., Craveiro, O., Domingues P. (2017) *Open Source software for Digital Presentation Repositories: a Survey*, IJCES. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1707.06336>

Digitális transzformáció közgyűjteményekben konferencia a Széchenyi István Egyetemen

Digital transformation in public collections conference at Széchenyi István University

Tóthné Marek Eszter
mareke@sze.hu
Széchenyi István Egyetem Egyetemi
Könyvtár és Levéltár
osztályvezető

Homor Péter
homor.peter@sze.hu
Széchenyi István Egyetem Egyetemi
Könyvtár és Levéltár
levéltárvezető

Beérkezett: 2025.01.20.

Elfogadva: 2025.01.27.

Publikálva: 2025.04.01.

Cite as / Így hivatkozd: Tóthné Marek, E., Homor, P. (2025) Digitális transzformáció közgyűjteményekben konferencia a Széchenyi István Egyetemen / Digital transformation in public collections conference at Széchenyi István University, Central European Library and Information Science Review (CELISR), 2(2), p. 220–228.

A győri Széchenyi István Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltára 2024. október 10-én rendezett 50 éves jubileumi konferenciája alkalmából továbbképzést szerveztünk könyvtári és levéltári szakemberek számára, bemutatva a digitális technológia közgyűjteményeknek nyújtotta lehetőségeit. A digitális transzformáció szükséges az intézmények működésének megújításához. A szekcióülések fókuszába a közgyűjteményi digitalizálás, valamint a könyvtárak számítógépesítése, az integrált rendszerek fejlődése és a tudományos közlemények gépi lektorálása került.

felsőoktatási könyvtár, felsőoktatási levéltár, digitális transzformáció, folyamatautomatizálás, mesterséges intelligencia

On the occasion of the 50th anniversary conference of the University Library and Archives of Széchenyi István University, Győr, held on 10 October 2024, we offered a training course for library and archives professionals. The training focused on the benefits of digital technology for public collections. Digital transformation is essential for the modernisation of institutions. The panel sessions covered topics including digitization in collections, library automation, development of integrated library systems and the AI-assisted proofreading of scientific publications.

Library of Higher Education, Higher Education Archives, Digital transformation, Process automation, artificial intelligence

1. Bevezetés

A győri Széchenyi István Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár konferenciával egybekötött ünnepséget rendezett az intézmény fennállásának 50. évfordulója alkalmából 2024. október 10-én.¹ A szakmai program a digitális technológiák által kínált lehetőségeket helyezte a középpontba, különös tekintettel vizsgálva a könyvtáros és levéltáros szakemberek munkáját érintő kérdéseket. Az információtechnológia fejlődése napjainkban számos területen hoz innovatív megoldásokat, és a digitális transzformáció gyakran válik a szervezeti megújulás központi elemévé, átszövi a tevékenységek teljes spektrumát. A rendezvényen részt vevők nemcsak szakmai ismereteiket bővíthették, hanem a nap során lehetőségük nyílt a személyes tapasztalatcserére és közös gondolkodásra is.

2. Köszöntők

A megjelenteket² **dr. Lukács Eszter**, a Széchenyi István Egyetem³ (SZE) nemzeti és stratégiai kapcsolatokért felelős elnökhelyettese köszöntötte, aki kiemelte, hogy az intézmény nemcsak az egyetemi közösségnek, hanem a helyi és regionális lakosság életének is szerves része.

Fotó: Adorján András

Beszédében hangsúlyozta, hogy a könyvtár az érték közvetítés fontos szereplője, hiszen a felsőoktatás múltjának megőrzése mellett olyan értékekre is felhívja a figyelmet, mint a környezettudatosság, a fenntarthatóság és az esélyegyenlőség. Az elnökhelyettes asszony az intézmény történetére visszatekintve elmondta, hogy 1974-es alapítása óta jelentős fejlődésen ment keresztül: infrastruktúrája bővült, állománya gazdagodott. Az egyetemi könyvtári státuszt 2002-ben érte el, majd 2020-ban levéltárral is bővült. A könyvtár napjainkban modern tanulási, kutatási és közösségi terekkel szolgálja látogatóit, központi szerepet játszva az egyetem és város életében.

Marton József, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (BME OMIKK)⁴ főigazgatója, az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiumának (EKK) elnöke beszédében kiemelte az intézmény szakmai és minőségirányítási munkáját, amelynek eredményeként már kétszer elnyerte a Minősített Könyvtár címet. Méltatásában megemlítette többek között a repozitórium megújítását, ami a minőségre törekvő közgyűjtemények számára elengedhetetlen, valamint kiemelte, hogy a könyvtár a mesterségesintelligencia-eszközök alkalmazásában is élen jár.

Fotó: Adorján András

¹ Digitális transzformáció közgyűjteményekben (2024) Elérhető: <https://lib.sze.hu/digitalis-transzformacio-kozgyujtemenyekben> (Utolsó elérés: 2025. 01. 13.)

² Győrplusz TV (2024) *50 éves az Egyetemi Könyvtár*. Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=XJEqAWBF3I8> (Utolsó elérés: 2025. 01. 13.)

³ Széchenyi István Egyetem³ (SZE) Elérhető: <https://uni.sze.hu/> (Utolsó elérés: 2025. 01. 13.)

⁴ Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár (BME OMIKK) Elérhető: <https://www.omikk.bme.hu/> (Utolsó elérés: 2025. 01. 13.)

Elismerően szólt arról, hogy az Egyetemi Könyvtár és Levéltár munkatársai számos regionális és országos szakmai szervezetben vállalnak meghatározó szerepet tisztségviselőként és munkatársként, ezzel aktívan bekapcsolódnak a szakmai vérkeringésbe, részt vesznek a helyi és nemzeti stratégiák és munkafolyamatok kidolgozásában, figyelemmel kísérik a hazai szakpolitikák alakulását, és törekednek a jó gyakorlatok feltérképezésére és követésére.

Vajda Tamás, a Szegedi Tudományegyetem (SZTE)⁵ Levéltárának igazgatója, a Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség (MFLSZ) elnöke az egyetemi levéltár alapításának körülményeit idézte fel. Elmondta, hogy 2019-ben kezdődtek az egyeztetések a levéltár létrehozásáról, amelyet azóta eredményesen és a „legjobb gazda” gondosságával működtet az egyetem.

Fotó: Dudás Máté

Tóth Csilla, a Széchenyi István Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár (SZE EKL)⁶ igazgatója háláját fejezte ki az egyetem vezetése, valamint az intézmény korábbi vezetői és munkatársai felé, amiért olyan szilárd alapokat teremtettek az elmúlt évtizedekben, amelyre lehetett építkezni. Hangsúlyozta, hogy a könyvtár az új kihívásokat nem elkerülve, hanem kiaknázva a bennük rejlő lehetőséget a folyamatos fejlődést tűzte ki célul.

Fotó: Dudás Máté

⁵ Szegedi Tudományegyetem (SZTE)
Elérhető: <https://u-szeged.hu/> (Utolsó
elérés: 2025. 01. 13.)

⁶ Széchenyi István Egyetem Egyetemi
Könyvtár és Levéltár (SZE EKL) Elérhető:
<https://lib.sze.hu/> (Utolsó elérés:
2025. 01. 13.)

A régi kapcsolatok ápolásával, újak építésével, a jelenkor igényeire reagálva igyekeznek a minőségi, értékteremtő szolgáltatások biztosítására. Az igazgatónő kiemelte, hogy az elért sikerek a hatékony csapatmunka eredményeként valósultak meg, amelyekből erőt merítve tudják hatékonyan folytatni a munkát, miközben előre tekintenek a jövő felé.

3. Előadások I.

Szűts Etele, a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Országos Széchényi Könyvtár (MNMKK OSZK) Könyvtári Intézet⁷ igazgatója *Kulturális örökségünk megőrzésének stratégiai tervezése és programjai az elmúlt 30 évben* című prezentációja középpontjába a közgyűjteményi digitalizálási programok kerültek. A közgyűjteményekben őrzött dokumentumok digitalizálása jelenti az alapját a szolgáltatási folyamatok digitalizálásának, így a digitális transzformációnak is.

Fotó: Dudás Máté

Az előadó tizenegy programot – többek között a Magyar Információs Társadalom Stratégia (2003), a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia (2017), a Nemzeti Digitalizációs Stratégia (2022) – elemzett. Az eredmények és tanulságok bemutatása során kiemelte, hogy a kormányzati stratégiák a digitális megőrzési feladatok mellett az azokhoz szükséges intézményrendszert is meghatározzák. Szűts Etele előadásában hangsúlyozta, a közgyűjtemények fontos szerepet töltenek be a kulturális értékek digitális formában történő megőrzésében és online hozzáférhetővé tételében, valamint felhívta a figyelmet arra, hogy a digitalizálás milyen új kihívások elé állítja a közgyűjteményeket és a kormányzatot.

Homor Péter, SZE EKL levéltárvezető *Mesterséges intelligencia (MI) használata a közgyűjteményi munkában* című előadásában örömet fejezte ki, hogy a rendezvényen könyvtári és levéltári szakemberek is rész vesznek. A szakterületek közötti jó együttműködés példája, hogy 2024 nyarán részt vehetett a Könyvtárigazgatók Kollégiuma (EKK)⁸ által szervezett MI workshopon, így az ott szerzett tapasztalatokat is beépíthette előadásába. Az előadó ugyanis az MI közgyűjteményi alkalmazásának hazai, működő vagy legalább demó fázisban létező példáit gyűjtötte össze. Az MTVA Fotóarchívuma belső használatra kifejlesztett arcfelismerő rendszere lehetővé teszi, hogy a fényképeken található arcokat azonosítsák és a személyeket automatikusan összekapcsolják. A technológia segítségével már elvégezték harmincezer kép feldolgozását. Az Arcanum Adatbázis Kft. hasonló arcfelismerés-szolgáltatása az előfizetők számára is elérhető. Az előadó hangsú-

⁷ Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Országos Széchényi Könyvtár (MNMKK OSZK) Könyvtári Intézet. Elérhető: <https://ki.oszk.hu/> (Utolsó elérés: 2025. 01. 13.)

⁸ Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma (EKK) Elérhető: <https://ekk.org.hu/> (Utolsó elérés: 2025. 01. 13.)

lyozta, hogy a mesterséges intelligencia segítségével tovább javíthatjuk a szövegek minőségét, különösen a régi vagy nehezen olvasható dokumentumok esetében. A Magyar Nemzeti Levéltár a minisztertanácsi jegyzőkönyvek esetében alkalmazta ezt a lehetőséget, valamint az Arcanum kereséshez épített indexe is az ilyen módon javított szövegből indul ki. Megtudtuk, hogy az MI-alkalmazások egyik izgalmas területe a földrajzínév- és tulajdonnév-felismerés, amely lehetővé teszi a szövegek osztályozását, kereshetőségét és összekapcsolhatóságát. Erre példa a HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont POLTEXT-LAB (Centre for Political and Legal Text Mining and Artificial Intelligence Laboratory)⁹ egysége, ahol demók készültek a szövegekben előforduló földrajzi és tulajdonnevek, valamint intézménynevek címkézésére. Az Arcanum hasonlóan automatikusan tárgyszavazta a digitalizált tartalmait. Mesterséges intelligencia használatával fényképeket címkéznek az MTVA Fotóarchívumban. Kézírásfelismerés (HTR) terén a legígéretesebb egy európai uniós konzorcium által fejlesztett szoftveres megoldás, a Transkribus¹⁰, amelynek ingyenes a próbaverziója, azonban a tömeges feldolgozás és a fejlett nyelvi modell már fizetős szolgáltatás. Az előadó rávilágított, hogy kézírás-felismeréssel működő workflow-t alakítottak ki a Magyar Nemzeti Levéltárban is, valamint az ELTE Digitális Bölcsészeti Laboratórium is foglalkozik magyar nyelvű HTR-fejlesztéssel. A SZTE Klebelsberg Könyvtár az irodalmi estek hanganyagait alakította teljes szövegű adatbázissá a hangfelvételek automatikus átírásával.

Homor Péter három MI-vel kapcsolatos tényezőre hívta fel a közönség figyelmét:

1. Míg a nagy közgyűjteményekben adott a lehetőség az erőforrás-igényes technológiák házon belüli alkalmazására, a kisebb intézmények számára a nagy technológiai óriások által nyújtott MI-szolgáltatások használata lehetséges, amely elvi-etikai kérdéseket vet fel. A közgyűjteményeknek mérlegelniük kell, hogy kockáztatják-e a nemzeti vagyon megőrzésének biztonságát a nagy nemzetközi cégek módszereinek használatával, vagy ragaszkodnak a hazai, esetleg kevésbé fejlett vagy nem hozzáférhető megoldásokhoz.

Fotó: Dudás Máté

2. A RAG (Retrieval-Augmented Generation) módszerrel, a generatív mesterséges intelligencia segítségével specializált, helyi dokumentumokon tanított alkalmazást teremthetünk. Olyan intézményi rendszereket hozhatunk létre, amelyek a szervezeti tudást rendszerezésével, azt felhasználva válaszolnak a gyakran feltett kérdésekre.

⁹ POLTEXTLAB (Centre for Political and Legal Text Mining and Artificial Intelligence Laboratory. Elérhető: <https://poltextlab.tk.hu/en> (Utolsó elérés: 2025. 01. 13.)

¹⁰ Transkribus. Elérhető: <https://www.transkribus.org/> (Utolsó elérés: 2025. 01. 13.)

3. A szoftverfejlesztés ma már egy folyamatos párbeszéd a fejlesztők és a szakemberek között. Ahhoz, hogy a közgyűjtemények munkatársai képesek legyenek az informatikai szakemberekkel együttműködni, szükséges az új technológiák iránti nyitottság, valamint az alapvető ismeretek a szoftverfejlesztés, informatikai projektmenedzsment terén.

A következő előadásban a levéltárosszakma aktuális kihívásai és az azokhoz kapcsolódó joggyakorlatok bemutatása került előtérbe. *A Magyar Nemzeti Levéltár elektronikus iratkezelése* címmel **Szakács Gergely** és **Poros Lilla**, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának (MNL OL)¹¹ Ügyfélszolgálati Osztály munkatársai intézményük ügyfélszolgálati rendszerének működését ismertették, amely az elmúlt évek fejlesztéseinek köszönhetően teljes mértékben digitálisan történik. A kérések az Ügyfélkapun érkeznek, az ügyintézés a Poszeidon EKEIDR-ben megvalósított workflow-n áthaladva zajlik. Az előkeresett levéltári dokumentumokat optimális esetben szintén Ügyfélkapun keresztül, digitális formában küldik az igénylőnek.

Greff András, a Semmelweis Egyetem (SE)¹² Jogi és Igazgatási Főigazgatóságának kiemelt projektmenedzsere a *Folyamatmenedzsment rendszerek az egyetemi iratkezelésben* című előadásában bemutatta az egyetemükön 2015-től zajló ügyvitelifolyamat-digitalizálást. A projekttel a dokumentumalapú gondolkodásról a folyamat alapú gondolkodásra álltak át, amely az egyetemi ügyintézők és a döntéseket jóváhagyó vezetők fokozottabb bevonását igényelte. A program eredményeként az SE-n használt iratkezelő rendszer (Poszeidon EKEIDR) szerepe felértékelődött, olyan szervezeti egységeknél is bevezették a digitális dokumentumokon alapuló ügyintézés, ahol erre korábban nem volt kialakult gyakorlat. Megtudtuk, hogy a digitális ügyintézés kiegészíti a vezetői jóváhagyási folyamatok megjelenése. Ebben a tekintetben az elektronikus aláírás bevezetése is jelentős lépés volt. A cél a papíralapú ügyintézés felszámolása, az ügyviteli dokumentumok közvetlenül az iratkezelő rendszerben keletkezzenek. Az előadó rávilágított, hogy kihívást jelent a különböző egyetemi ügyviteli rendszerek (Neptun, Poszeidon, SAP és más szakrendszerek) összehangolása, miközben jövőbe mutató lehetőségként felvillantotta a robotizált folyamatautomatizálás (robotic process automation, RPA) és a természetes nyelvi feldolgozás (NLP) iratkezelésben történő alkalmazásának lehetőségét. Az RPA-technológia virtuális szoftverrobotokat, más néven digitális robotokat vagy botokat használ a manuális, időigényes munka vagy feladatok elvégzéséhez. Az NLP képes arra, hogy nagy mennyiségű dokumentumot automatikusan elemezzen és rendszerezzen anélkül, hogy azokat manuálisan kellene feldolgozni.

4. Előadások II.

A konferencia második felében az internet és a mesterséges intelligencia könyvtári területen felmerülő kihívásai és lehetőségei álltak a fókuszban. **Hegedűs Péter**, a SZE EKL osztályvezetője *Mesterséges intelligencia* címmel a könyvtárak számítógépesítését, az integrált könyvtári rendszerek fejlődését és a könyvtár online felületeinek evolúcióját mutatta be a házigazda intézmény példáján keresztül. A technológia fejlődése az elmúlt évtizedekben látványos volt. A könyvtári munkafolyamatok automatizálása az 1990-es években vált lehetővé, jelentős részben pályázati támogatásoknak köszönhetően. Ezzel párhuzamosan az országos és nemzetközi adat- és információcsere is megkezdődött. A könyvtári honlapok evolúciója szintén figyelemre méltó: a kezdetleges online katalógusoktól – amelyek

¹¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) Elérhető: <https://mnl.gov.hu/ol> (Utolsó elérés: 2025. 01. 13.)

¹² Semmelweis Egyetem (SE) Elérhető: <https://semmelweis.hu/> (Utolsó elérés: 2025. 01. 13.)

még nem is a könyvtárak, hanem a felsőoktatási intézmények honlapjáról voltak elérhetők – hosszú út vezetett a mai modern weboldalak és fejlett discovery keresőfelületek kialakulásáig. Az előadás rávilágított arra, hogy a digitális megoldások és online rendszerek új lehetőségeket nyitottak a könyvtárak számára, megteremtve a tudás megosztásának és elérhetőségének egyre szélesebb tárházát. Az információs társadalomban a könyvtárosok szakértői szerepe különösen hangsúlyossá vált: ők biztosítanak hidat a hétköznapi felhasználók és a tudományos információk világa között.

Fotó: Adorján András

Az online adatbázisok kínálatának és szolgáltatásainak folyamatos bővülése is jól példázza a digitális átalakulást, miközben a felhasználói igények is ennek megfelelően változtak. Ma már sokan az online forrásokat részesítik előnyben a tudományos információk keresésekor, amihez a könyvtári szolgáltatások is igyekeznek igazodni. A SZE EKL-ben is számos innovatív megoldás segíti a szolgáltatások igénybevételét, például online űrlapokat használnak a könyvtárközi kölcsönzés kéréseihez, beszerzési javaslatok tételéhez és az IShare online tájékoztatási szolgáltatás használatához. A könyvtárban több online időpontfoglalási rendszer is működik, többek között a szabadulósobás programokhoz vagy a SzakdogaPara tanácsadáshoz kapcsolódóan. Ezek az innovációk hatékonyabbá teszik a könyvtár működését, és a felhasználók számára is kényelmesebb, könnyebben elérhető szolgáltatásokat biztosítanak.

Fotó: Adorján András

Keséné Bohácsi Beáta (SZE EKL) a *Mesterséges intelligencia használata a tudományos publikálás folyamán* című előadásában bemutatta, hogyan befolyásolja az MI a tudományos publikálás és a lektorálás világát. A technológiai fejlődés felgyorsulása és az internet elterjedése által előtérbe kerülő lehetőségek gyors áttekintése után az előadó a tudományos közlemények gépi angol lektorálását megkönnyítő Writefull¹³ szoftver használatát ismertette részletekbe menően. A szoftver 2024 szeptemberétől a SZE oktatói és kutatói számára is hozzáférhető az intézményi előfizetésnek köszönhetően. A magyar tudomány nemzetközi megjelenésében fontos az angol nyelvű publikációk számának növelése. A mesterséges intelligenciát használó nyelvi ellenőrző eszközök egyik nagy előnye, hogy használatukkal a szerzők időt takarítanak meg, gyorsabban és hatékonyabban lektorálhatják írásukat a gép által felajánlott javaslatok alapján. Az előadás rámutatott, hogy ez a technológia a kreatív és intellektuális folyamatokat kiegészítve új kapukat nyit a tudományos közösség számára.

Fotó: Dudás Máté

A szakmai program zárásaként Zsömle Viktor (SZE EKL) tartott előadást *A negyedik ipari forradalom könyvtári aspektusai* címmel. Az előadásában a mesterséges intelligencia mellett olyan innovatív technológiák könyvtári alkalmazását mutatta be, mint a 3D-s nyomtatás, a robotika és a tárgyak internete (IoT), mindezeket nemzetközi példákon keresztül szemléltetve. Az előadó kiemelte, hogy a mesterséges intelligencia által megnyíló új lehetőségek jelentős szerepet játszanak a könyvtárak jövőjének formálásában. Az IoT-technológiák alkalmazása az információs intézmények mindennapi működését is jelentősen átalakíthatja azáltal, hogy a rutinfeladatok széles körű automatizálása hatékonyabbá teszi a folyamatokat. Példaként említette az RFID-technológiára épülő önkiszolgáló kölcsönzési rendszereket, valamint a Bluetooth-alapú jeladók (iBeacon) segítségével megvalósítható önálló, virtuális könyvtári turrakat. Zsömle Viktor külön kitért a dániai Technical University of Denmark (DTU) Smart Library¹⁴ okoskönyvtári koncepciójára, amely kiváló példája a 21. századi, modern könyvtári megoldásoknak. A smart library elképzelés a hagyományos könyvtári értékek megőrzése mellett az új technológiák kínálta lehetőségek maximális kiaknázására törekszik. Ez a megközelítés nemcsak innovatív szolgáltatásokat eredményez, hanem új együttműködési lehetőségeket is teremt például vállalatokkal, cégekkel, ezzel elősegítve a fiatalabb generációk megszólítását és bevonását a könyvtárhasználatba.

¹³ Writefull. Elérhető: <https://www.writefull.com/> (Utolsó elérés: 2025. 01. 13.)

¹⁴ Technical University of Denmark (DTU) Smart Library. Elérhető: <https://www.bibliotek.dtu.dk/en/use-the-library/dtu-smart-library> (Utolsó elérés: 2025. 01. 13.)

A közönség a szakmai program zárásaként megtekintette a *Mérföldkövek az 50 éves Egyetemi Könyvtár és Levéltár történetéből* című kisfilmet.¹⁵

5. Összefoglaló

Felsőoktatási és közgyűjteményi keretek között a teljes körű digitális transzformáció megvalósítása várhatóan hosszú időt vesz igénybe, mégis hasznosnak tartjuk, hogy a rendezvényen bemutattuk a kínáló lehetőségeket. A digitális transzformáció stratégiai szemléletet és egy attitűdbeli változást is igényel. Nyitottságot az újdonságra, hajlandóságot a kísérletezésre és az újító, innovatív ötletek megvalósítására. A könyvtárak és levéltárak mint információsztolgáltató intézmények különösen támaszkodhatnak az adat- és technológiaalapú megoldásokra. A Széchenyi István Egyetem Egyetemi Könyvtár és Levéltár szakmai napján 60 fő vett részt, nyolc előadó hét szakmai előadást tartott. Nagy örömünkre szolgált, hogy az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma és a Magyar Felsőoktatási Levéltári Szövetség tagjai mellett a Győr városában működő könyvtárak és levéltárak munkatársai, érdeklődő egyetemi polgárok, oktatók és az egyetemi támogató szervezeti egységek képviselői is részt vettek az eseményen.

¹⁵ Egyetemi Könyvtár és Levéltár, Győr SZE (2024) *Mérföldkövek - 50 éves jubileum*. Elérhető: https://www.youtube.com/watch?v=pBDZ9lb_0ao (Utolsó elérés: 2025. 01. 13.)

Változó könyvtárak, változó feladatok

Az „Útmutató könyvtáralapításhoz 3.” ismertetése

Changing libraries, changing tasks

Review of the "Guide to starting a library 3."

Bubnó Katalin

bubno.katalin@oszk.hu

MNMKK OSZK Könyvtári Intézet,
Könyvtártudományi Szakkönyvtár
osztályvezető

Beérkezett: 2025.02.05.

Elfogadva: 2025.02.05.

Publikálva: 2025.06.20.

Szemletanulmány

Székelyné Török T., Szüts E., Virágos M. (2024) *Útmutató könyvtáralapításhoz 3.: gyűjteményszervezés, digitalizálás, nyílt hozzáférés*, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest.

https://doi.org/10.21862/utm_kvta_3

1. Bevezető

Az „Útmutató könyvtáralapításhoz 3.” című kötet az ELTE Bölcsészettudományi Karának Könyvtár- és Információtudományi Intézete által kiadott tankönyvsorozat harmadik része. Szorosan kapcsolódik a korábbi kötetekhez, amelyek a könyvtárak alapításához és működtetéséhez szükséges alapismereteket, valamint a szerzői jogok és a személyes adatok könyvtári környezetben való védelmét foglalták össze.

A harmadik kötet tematikája szerint három részre tagolódik:

- Gyűjteményszervezés: A könyvtári gyűjtemények kialakításának és kezelésének elméleti és gyakorlati kérdései.
- Digitalizálás: A könyvtári anyagok digitális formátumba konvertálásának folyamata, technikai és jogi vonatkozásai.
- Nyílt hozzáférés: A digitális tartalmak szabad és korlátozásmentes elérésének lehetőségei.

A könyv célközönsége a könyvtároshallgatók, pályakezdő és gyakorló könyvtárosok, szakemberek. A könyvsorozat összeállításában közreműködtek az ELTE BTK Könyvtár és Információtudományi Intézet¹ oktatói és a könyvtárszakma elismert szakemberei. A gyűjteményszervezésről Székelyné Török Tünde, az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár nyugalmazott osztályvezetője, a digitalizálásról Szüts Etele, az MNMKK OSZK Könyvtári Intézet igazgatója, míg a nyílt hozzáférésről Virágos Márta, a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár nyugalmazott főigazgatója írt egy-egy fejezetet.

A kötet megjelent nyomtatásban, de digitális formában is szabadon elérhető az ELTE Digitális Intézményi Tudástárában (ELTE EDIT).¹

2. A gyűjteményszervezés aktuális kérdései

A fejezet célja átfogó képet adni a gyűjteményszervezés folyamatairól. Székelyné Török Tünde ezt sikeresen hajtja végre, nagyon letisztult, érthető, pontos, szak-

Cite as / Így hivatkozd: Bubnó, K. (2025) Változó könyvtárak, változó feladatok: Az „Útmutató könyvtáralapításhoz 3.” ismertetése / Changing libraries, changing task: Review of the "Guide to starting a library 3.", Central European Library and Information Science Review (CELISR), 2(2), p. 229–235.

szerű nyelvezeten. Az alapos elméleti háttér ismertetése mellett sok gyakorlati segítséget is nyújt. Módszertanilag ez a fejezetenkénti ajánlott olvasmányok és ellenőrző kérdések formájában valósul meg. Tartalmilag az egyes folyamatok technikai kivitelezéséhez ad rengeteg sablont, sorvezetőt, mintát (pl. gyűjtőköri szabályzat, ütemtervek, jegyzőkönyvek készítése). Kiváló munkát az ezen a területen dolgozó gyakorló könyvtárosoknak.

Az elméleti alapoza a gyűjtőkör definíciójának történeti áttekintésével kezdődik, amivel szépen illusztrálja a könyvtárak gyűjtőkörének és a gyűjtőköri munkának az értelmezésében az elmúlt közel 90 évben történt változásokat.

A jogszabály-ismertető rész erősen fókuszál az archiválási kötelezettségre, de úgy, mint a teljes könyvtári rendszer feladatára, és nem csak a nemzeti könyvtárakra, miközben felhívja a figyelmet a 3/1975-ös rendelet korszerűtlenségére és hiányosságaira is.

Hasznos és hiánypótló a közbeszerzési folyamat részletes ismertetése, valamint a hozzá kötődő gyakorlati segítség, a példákon való bemutatás, a buktatók, korlátok (pl. nagy valószínűséggel nem tud egy szállító kurrens- és antikvár-igényeket is maradéktalanul kielégíteni), valamint azok feloldásának szabályos lehetőségeinek ismertetése. A könyvtárosoknak, bár nem jogászok, tisztában kell lenniük bizonyos alapfogalmakkal és a folyamattal, hogy hatékonyan, eredményesen és szabályosan kivitelezzenek egy közbeszerzési tendert. Míg az intézményi jogászok vigyáznak a formai és jogi szabályok betartására, a gyűjteményszervező könyvtáros feladata, hogy tartalmat szolgáltatson egy könyvtári dokumentumbeszerzéshez.

A nyilvántartásról és a feltárásról szóló rész egyértelműen az újdonságokra koncentrál, feltételezve, hogy már megvannak az alapismeretek, illetve ha nem lennének, a szerző megfelelő szakirodalmat ajánl hozzá.

A feltárás újdonságairól szólva a kötet ismerteti a MARC-formátum elavultságának problémakörét és az új katalogizálási keretrendszer, a Resource Description and Access (RDA), valamint a szemantikus katalogizálás alapjait. Felvázolja, hogy az átállás időszakában milyen feladatok várnak a könyvtárakra, hogy mekkora nagyságrendű adattisztítási feladat várható.

A gyűjteményépítés újdonságai közül kitér a gyűjteményelemzés fontosságára. A menedzsmentből már jól ismert a bizonyítékon alapuló döntéshozatal adaptálása a könyvtári gyűjteményépítés területén, amellyel igazolható a gyűjtőköri szabályzatban leírt alapelvek teljesülése.

A technológiai újítások közül, valamint a példányazonosítás és az állomány-ellenőrzés korszerű formáiként az RFID és az állomány-ellenőrzést végző Tory robot is megemlítsre kerül a fejezetben.

3. Digitalizálás A-tól Z-ig

A Szűts Etele által írt második fejezetben a digitalizálás gyakorlatáról kapunk praktikus, gyakorlatias és egyben átfogó ismereteket. A szakirodalmat és a gyakorlókérdéseket a fejezet legvégén találjuk. A digitalizáció az elmúlt tíz-tizenöt évben jelent meg a könyvtári feladatok közt, így ebben a kérdéskörben ez tekinthető az első gyakorlati kézikönyvnek vagy tankönyvnek.

Az elméleti alapoza megismerhetjük az európai uniós alapelveket, stratégiákat, ajánlásokat. Kitér az intézményi stratégiai tervvel összhangban álló digitalizálási tervre, valamint az ehhez kapcsolódó digitalizálási projektek projektterveinek elkészítésére. Ezek elkészítéséhez gyakorlatias és hasznos munkát kap az olvasó.

A jelenleg legfrissebb és legelterjedtebb technológiai eszközök részletes ismertetését (mikor célszerű őket alkalmazni, mik a korlátaik, előnyeik, hogyan működnek stb.) képes illusztráció is kiegészíti. A fejezet kitér a hagyományostól eltérő dokumentumtípusok (pl. hanglemezek, videokazetták, 3D-modellek) különleges digitalizáló hardvereszközeire, valamint az eszközöket támogató szoftverek és a csatlakozó szabványok ismertetésére.

Külön alfejezet foglalkozik a feldolgozáshoz szükséges szoftverekkel, ahol a szerző megismertet bennünket a digitalizálás és utófeldolgozás során előforduló alapfogalmakkal (OCR-ezés, digitálisobjektum-kezelő rendszerek stb.), amelyeket MNMKK OSZK-s példákkal illusztrál.

A digitális másolatok kérdéskörében felveti azokat a problémákat, és tisztázza a hozzájuk kapcsolódó fogalmakat, amelyekre részint a további közreadás, publikálás, visszakereshetőség, részint viszont a technológia avulása miatt kell gondolnunk (minimumkövetelmények, időtállóság kérdése). Javaslatra a Európeana Publication Framework szintjei szerinti minimumkövetelmények betartása, ami az egységesség és a visszakereshetőség támogatásának irányába mutat. Az alfejezetben megismerkedhetünk az egyes szöveg-, kép-, hang, videoformátumokkal is.

A következő alfejezetben komoly hangsúlyt kapnak az interoperabilitásról szóló szabványok, amelyek biztosítják az együttműködést a közös információs rendszerek létrehozása irányába a szigetszerű (és ilyen módon öncélú és hosszú távon nem vagy csak igen kérdésesen fenntartható és hasznosuló) megoldások helyett. Az együttműködés egyaránt fontos a szolgáltatásban, a reprodukálási feladatokban és az állományvédelem, azaz az értékmentés szempontjából. A szerző a szabványokra vonatkozó alfejezetben kitér a metaadatok kérdéskörére is. Négyféle metaadatszoportot ismertet: bibliográfiai (leíró), strukturális, technikai és adminisztratív metaadatokat. Továbbá bemutatja a könyvtári feldolgozás során keletkezett metaadatok adatcsere-formátumait (MARC21, DC) és az RDA keretrendszert, amelynek kiemeli az entitások és kapcsolatrendszereik feltárását célzó törekvését. Mindezek után megismerhetjük az export-import szabványok leggyakoribb megvalósulásait (ANSI-, NISO-, illetve OAI-PMH-protokoll).

Az utófeldolgozásról és megőrzésről szóló alfejezet a hosszú távú megőrzés problémakörét járja körbe. Kimondja, hogy már a stratégia alkotásakor nagy hangsúlyt kell erre fektetni, amelynek érdekében a különböző redundáns tárolási módokkal való megismerkedést hangsúlyozza (hálózati, georedundáns). Külön felhívja a figyelmet a fájlstruktúra és tárolási könyvtárstruktúra kialakítása során a fájlnevezés és a könyvtárszerkezet kialakításának következetességére, illetve a fájlformátumok frissítéséről való gondoskodásra.

Az online publikálás jelenleg a legbiztonságosabban a repozitóriumokban valósul meg. A könyv példaként bemutatja az ELTE EDIT repozitóriumát, a kiadó DSpace keretrendszerének előnyeivel és összeköttetési lehetőségeivel együtt. Beszél a digitális helyismereti archívumokról, amelyek folyamatos feladatokat biztosítanak a digitalizálás mint könyvtári tevékenység számára, ezáltal kurrens szolgáltatássá is válik az erre épülő tartalomkészítés. Ismerteti azokat az aggregátorokat is (MEK, MaNDA, Hungaricana), valamint nonprofit, minősített szolgáltatókat, amelyek abban tudnak segíteni, hogy a digitalizált tartalmak bekerülhessenek az Európába² is. Kitér az akadálymentesítésre és az egyes hátrányos csoportok kiszolgálását támogató eszközökre, lehetőségekre, alapelvekre (pl. Marrákési szerződés³).

A következő alfejezetben a szemantikus web alapfogalmai, a vonatkozó szótárak, névterek ismertetése következik. Tartalmazza az RDF nyelv alapszer-

kezetének ismertetését is. Különösen hasznos, hogy a tripleteket különböző terminológiával (idegen nyelvű, illetve magyar, de informatikaibb szempontú megközelítéssel) is magyarázza: alany-állítmány-tárgy. (Alany=subject=forrás, állítmány=predicate=tulajdonság, tárgy=object=érték.) (1. táblázat)

1. táblázat: Tripletek terminológiai egyeztetése

ALANY	ÁLLÍTMÁNY	TÁRGY
SUBJECT	PREDICATE	OBJECT
FORRÁS	TULAJDONSÁG	ÉRTÉK

A szakirodalom rendkívül sokféle terminológiát használ, ezért fontos, hogy felhívjuk a figyelmet a tulajdonképpeni azonosságukra. Elsősorban azok figyelmét, akik még most ismerkednek a témakörrel.

A névterek építését nemzetközi szervezetek, így az IFLA is szorgalmazza. A szerző magyar viszonylatban a Nemzeti Névtér⁴ célját és felépítését ismerteti, gyakorlati példaként Széchényi Ferenc névtérbeli megjelenését mutatva be. A szerző felhívja a figyelmet az MNMKG Petőfi Irodalmi Múzeum⁵ hatalmas mennyiségű rekordot tartalmazó névterére is, míg a külföldi szolgáltatások közül az OCLC VIAF⁶ authority szolgáltatására, valamint a metaadat-megosztási és csereplatformként népszerű Wikidata⁷ kerülésére. Felsorolászerűen említi az ELTEdataProjektről⁸, a Geonames⁹ földrajzi névtéréről és a Getty¹⁰ szótárakról.

Az utolsó alfejezet témája a népszerűsítés. Ez a feladat talán elsőre furcsának tűnhet, de nagyon fontos dologra hívja fel a figyelmet. Nevezetesen arra, hogy bármilyen hangyaszorgalommal is digitalizálunk, metaadatolunk és publikálunk, manapság magától nehezen fog bárki munkánk eredményébe belebotlani a weben. Nekünk kell biztosítani az online marketingtevékenység – közösségi média, közösségépítés, blogok, hírlevelek, virtuális kiállítások – révén a gyűjtemények használatát. Szokjuk meg a gondolatot, hogy ma már ez is a könyvtárosi munka szerves része.

4. A tudományos kommunikáció 21. századi kihívásai

A harmadik fejezet témája az Open Science és az egyetemi könyvtárak megváltozott feladatköre. Írója, Virágos Márta a Debreceni Orvostudományi Egyetem könyvtárigazgatójaként is már élvonalbeli technológiai újításokat vezetett be. Az egyesült Debreceni Egyetem egyetemi könyvtárának igazgatójaként a modern kutatástámogatási szolgáltatások megteremtőjeként tarthatjuk számon.

A terjedelmében a leghosszabb fejezet nagy alaposággal foglalja össze mind a mai kutatástámogatási tevékenységekhez vezető utat, mind az Open Access, majd Open Science mozgalmakat.

Címe a „Nyílt hozzáférés, nyílt tudomány: A tudományos kommunikáció új paradigmája”, és a tudományos kommunikációban az utóbbi évtizedben bekövetkezett jelentős változásokat mutatja be. A nyílt hozzáférés mozgalom erősödésével egyre több intézmény fogadja el a nyílt hozzáférés politikáját. A kutatók ösztönzése mellett az intézmények feladata, hogy olyan kutatási infrastruktúrát építsenek ki, amely lehetővé teszi az egyetemi tudományos eredmények, különösen a nyílt hozzáférésű tartalmak gyűjtését és hosszú távú megőrzését. A fejezet célja ismertetni, hogy a nyílt hozzáférés és a nyílt tudomány terjedésével, valamint a tudományos teljesítmény értékelési módszereinek változásával az egyetemi könyvtárak milyen új feladatokat vállalnak.

A nyílt tudomány a tudományos kutatás és annak eredményeinek szélesebb körű hozzáférhetőségét és átláthatóságát célul tűző mozgalom. Elemei közé tartozik a nyílt hozzáférés, a nyílt adatok, a nyílt módszerek, a nyílt forráskód, a nyílt oktatási erőforrások és a nyílt tudományos bírálat. Az ezekhez a témakörökhöz kapcsolódó fontos fogalmak mind tisztázásra kerülnek az egyes alfejezetekben, amelyek közül most csak néhányat emelünk ki.

A nyílt hozzáférésű publikálás lehetővé teszi, hogy az olvasók közvetlenül hozzáférjenek a kutatási eredményekhez, „megkerülve” a kiadókat. Az Open Access folyóiratok célja a tudományos eredmények széles körű terjesztése. Az elektronikusan publikált kutatási eredmények ingyenes elérhetősége javítja a tudományos információ láthatóságát és elérhetőségét, valamint növeli a kutató számára a hivatkozások számát és felgyorsítja a tudományos kommunikációt. Mindezt a folyamatot felgyorsította a folyóiratkrízis az 1990-es években (nagyarányú lemondások a drasztikus áremelkedések miatt), valamint az Internet megjelenése és rohamos terjedése. Az Internet viszonylag hamar előlépett alternatívaként a tudományos eredmények disszeminálására, és bár számos veszélyt is hordozott, a tudományos eredmények társadalmi hatása is sokkal erőteljesebben érvényesülhet a segítségével, ugyanakkor megoldandó volt a tudományos érték, minőség megtartása, amit a lektorált folyóiratok biztosítottak korábban.

A nyílt hozzáférésű publikálás fontos állomásai közé tartozik a Santa Fe konvenció (1999), a Budapesti Nyílt Hozzáférésű Kezdeményezés (BOAI¹¹, 2002), valamint a berlini nyilatkozat. A BOAI szerint a régi hagyomány (a kutatók szabad terjesztési törekvése) és az új technológia (az Internet adta lehetőség) ötvözése kínálja a megoldást a kutatásban fennálló szűk keresztmetszetek felszámolására. A Budapesti manifesztum hangsúlyozza a lektorált folyóirat-irodalom elektronikus terjesztésének és a tudósok, oktatók, diákok és más érdeklődők számára világszerte biztosított szabad, korlátlan hozzáféréseinek jelentőségét. Az első fejezet részletesen ismerteti, milyen (elsősorban gazdasági okokra visszavezethető) problémákat generált mindez a szakkönyvtárak mindennapi életében, a szolgáltatások biztosításában.

A nyílt hozzáférés alapelvei szerint a szakirodalomnak ingyenesen elérhetőnek kell lennie olvasásra, letöltésre, másolásra, nyomtatásra, terjesztésre, keresésre, hivatkozásra, indexelésre és szoftveres kezelésre, mindenféle pénzügyi, jogi vagy műszaki korlátozás nélkül. A szerzői jogvédelemnek ebben a környezetben a szerzők műveinek integritásának biztosítására és a szerzők munkájának elismerésére kell korlátozódnia. A nyílt hozzáférés megvalósításához új megtérülési modelleket és finanszírozási mechanizmusokat kell kialakítani. A Santa Fe konvenció 1999-ben fontos mérföldkő volt mindezen kérdések tisztázásában. A fejezet részletesen bemutatja az ott elért eredményeket az e-print anyagok közzétételében és a hatására kialakult szolgáltatásokat (pl. ArXiv.org). Felmerült természetesen az interoperabilitás mellett a szabványosítás kérdése is, amelyre megoldás is született hamarosan, az OAI-PMH metaadatgyűjtési protokoll révén.

A nyílt hozzáférésű publikálás két fő stratégiája a zöld út (szerzői archiválás) és az arany út (nyílt hozzáférésű folyóiratokban való publikálás), de ismertetésre kerül a manapság elég gyakori hibrid folyóiratok logikája is. A repozitóriumok továbbra is fontos szerepet játszanak a nyílt hozzáférésű tartalmak terjesztésében és megőrzésében, a szerzői archiválás fontos színtereiként. Ezek lehetnek intézményi vagy szaktudományi jellegűek, és céljuk a tudományos tartalom gyűjtése, megőrzése és terjesztése. Egy alfejezet részletesen ismerteti a legismertebb, leggyakrabban használt repozitóriumokat, történetüket, fejlődési irányukat,

szolgáltatásaikat és a kísérő szabványokat (metaadatok, sémák, adatcsere-biztosítás, aggregátorok, keresők s böngésző-kiegészítők).

Mindez persze nem történhet a kiadók ellehetetlenítésével és teljes megkerülésével. A kiadói szféra hamar kialakította azokat az új finanszírozási stratégiákat, amelyekkel biztosítható részint az ő gazdasági érdekeik megmaradása, másrészt a színvonalas folyóirat-kiadás is. Ennek folyamánya lett, hogy nem vagy nemcsak a hozzáférés oldalán keletkezik bevételük, hanem már a cikk előállításakor. Az alfejezet bemutatja az ezt biztosító pénzügyi modelleket is.

Az alternatív folyóiratok ismertetése mellett sor kerül az árnyoldal, a predátor folyóiratok,¹² konferenciakötetek megjelenésének problematikájára és a szerzői jogi nehézségekre is, ahol felmerül a kérdés, hogy a szerzők egyáltalán tisztában vannak-e a jogaikkal. Ez utóbbiban való eligazodás kezdeményezései és futó szolgáltatások (pl. DOAJ¹³, SHERPA Romeo¹⁴, DOAB¹⁵) is részletes ismertetésre kerülnek.

A következő alfejezet a nyílt kutatási adatok, a kutatási folyamat során keletkezett vagy felhasznált adatok mint új információforrások megjelenésére és kezelésére fókuszál. Ezek legfőbb ismérve, hogy hozzáférhetőnek és újrafelhasználhatónak kell lenniük. A FAIR-alapelvek (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable = Megtalálható, Hozzáférhető, Szabványos, Újrafelhasználható) meghatározzák a kutatási adatok kezelésének és megosztásának legjobb gyakorlatait.

A könyvtárak egyre fontosabb szerepet játszanak a nyílt tudomány mozgalom elterjesztésében és a kutatási adatok kezelésében. A könyvtárosok új szerepkörben támogatják a kutatókat a publikálási folyamatban, adatkezelési tervek készítésében és a kutatási adatok archiválásában.

A szerző a rengeteg nemzetközi példa és projekt ismertetése után rátér a hazai nyílt tudomány mozgalom történeti bemutatására, fontos mérföldköveire, a megvalósult szolgáltatásokra, projektekre (EPA,¹⁶ HUNOR konzorcium,¹⁷ REAL, Mandátumok, EISZ Read and Publish szerződés). A következő alfejezet próbálja összegyűjteni, hogy mi minden tartozik a nyílt tudomány égjsze alá, mik a fontos elemei. Ezután a kutatási adatkezelés következik általánosságban, majd rátér a nyílt tudományosság új könyvtári feladatként való bemutatására, a könyvtárak szerepének meghatározására a kutatási életciklus során. Pozitív példaként kerülnek említésre az SZTE Klebelsberg Kuno Könyvtára kutatástámogatási szolgáltatásai.

Megismerhetjük az új könyvtárosi munkakör, a kutatástámogató könyvtáros feladatait az intézményi repozitórium menedzselésétől a publikáláson, a szerzői jogi szolgáltatásokon át az adatmenedzsmenig. A szükséges kompetenciákról egy hasznos összefoglaló táblázatot is kapunk. Az utolsó alfejezet szól a tudományértékelés és hatásmérés aktuális kérdéseiről.

Ez a kötet jelentős mind a hagyományos könyvtári feladatok, mind a gyűjteményszervezés modern szemlélettel való megközelítésében, mind az újabb könyvtári feladatok részletes, gyakorlatias ismertetése szempontjából. Különösen fontos a digitalizálás és a nyílt hozzáférés témaköreinek részletes tárgyalása a mai könyvtári gyakorlatban. A könyv részint gyakorlati tanácsokat nyújt a digitalizálási projektek tervezéséhez és megvalósításához, valamint segít a könyvtári szakembereknek a digitalizálás során felmerülő jogi, technikai és terjesztési kihívások kezelésében.

Az „Útmutató könyvtáralapításhoz 3.” egy értékes és hiánypótló kiadvány, amely segítséget nyújt a könyvtárosoknak és a könyvtáralapítással foglalkozó szakembereknek a mai modern könyvtári feladatok ellátásában.

Lábjegyzetek

¹ <https://lis.elte.hu/>

² <https://www.europeana.eu/hu>

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=legissum:4333347>

⁴ <https://magyarnemzetinevter.hu/>

⁵ <https://mnmkk.hu/helyszin/mnmkk-petofi-irodalmi-muzeum>

⁶ <https://www.oclc.org/en/viaf.html>

⁷ https://www.wikidata.org/wiki/Wikidata:Main_Page

⁸ <https://eltesoft.hu/projektek/>

⁹ <https://www.geonames.org/>

¹⁰ <https://www.gettyimages.com/>

¹¹ <https://www.budapestopenaccessinitiative.org/read/>

¹² A predator folyóiratok tudományos háttér nélkül működnek. Kihasználva a kutatók tudományos teljesítménykényszerét kizárólag az anyagi haszon érdekében keresik fel a kutatókat.

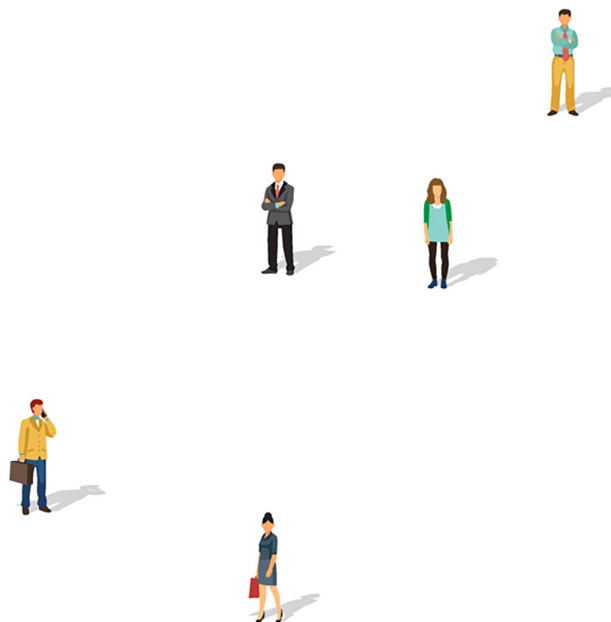
¹³ <https://doaj.org/>

¹⁴ <https://www.sherpa.ac.uk/romeo/>

¹⁵ Directory of Open Access Book. Elérhető: <https://www.doabooks.org/> (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)

¹⁶ <https://epa.oszk.hu/>

¹⁷ HUNgarian Open Repositories. Elérhető: <https://openscience.hu/hunor/> (Utolsó elérés: 2025. 02. 14.)

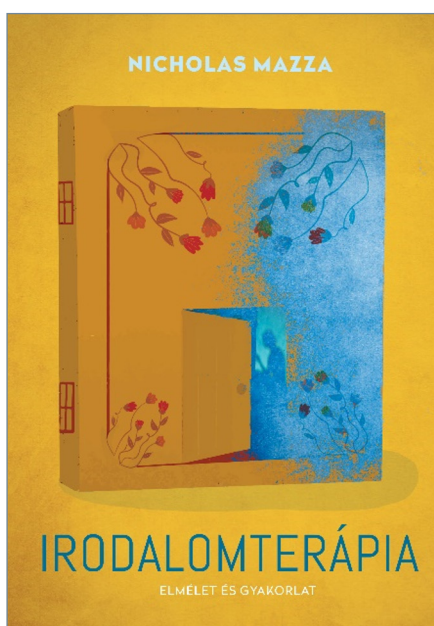

Nicholas Mazza Irodalomterápia című könyvének magyar nyelvű kiadásáról – recenzió

Major Ágnes
major.agnes@gandhigimi.hu
Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészeti-
és Társadalomtudományi Kar,
Irodalom- és Kultúratudományi
Doktori Iskola
PhD hallgató

Beérkezett: 2025.05.08.
Elfogadva: 2025.05.10.
Publikálva: 2025.05.26.

Cite as / Így hivatkozd: Major, Á. (2025)
Nicholas Mazza Irodalomterápia című
könyvének magyar nyelvű kiadásá-
ról – recenzió, Central European Li-
brary and Information Science Review
(CELISR), 2(2), p. 236–240.

Fotó forrása: Multiverzum Kiadó

Könyvismertető

Mazza, N. (2025) Irodalomterápia. Elmélet és gyakorlat. Ford. Béres, J., Multiverzum Kiadó, Budapest. ISBN: 978-615-666-213-2

1. Bevezető

Az irodalomterápia a művészetterápiák azon ága, ahol irodalmi szövegek, saját írások és többféle asszociációs gyakorlat segítségével folyik önismereti munka. Fontos eszköz a mentális egészség megőrzése szempontjából, de segítséget nyújthat a személyiség és a társas kompetenciák fejlesztése érdekében is (Béres, 2017). Az irodalomterápia egyéni vagy csoportos módon is

megvalósulhat egy segítő szakember vezetésével. Habár az elnevezésben szereplő „terápia” kifejezés kizárólag gyógyító jellegű tevékenységre utal, alapvetően két ágát különböztetjük meg a hazai gyakorlatban: míg a *klinikai* irodalomterápia betegségekkel – például érzelmi vagy viselkedési zavarokkal – küzdő személyek gyógyításának eszköze lehet, addig a *fejlesztő* irodalomterápia a normál élethelyzetekkel való megküzdésben nyújt támogatást. Hazánkban igen sokféle szakmai háttérrel rendelkező segítő válhat irodalomterapeutává a felsorolt két területhez kapcsolódó kompetenciahatárok betartásával: a módszert használják többek között pszichológusok, pedagógusok, szociális munkások, könyvtárosok. Az elmúlt évek tapasztalata azt mutatja, hogy az irodalomterápia egyre nagyobb népszerűségnek örvend, amelyet nemcsak az online és személyes jelenléttel induló, változatos tematikájú csoportok adta lehetőségek jeleznek, hanem a különböző képzési lehetőségek iránti igény is. Ehhez az igényhez kapcsolódik Nicholas Mazza *Irodalomterápia. Elmélet és gyakorlat* című könyvének 2025-ben megjelent magyar fordítása. Mazza az irodalomterápia mint módszer egyik alapítója és maig megkerülhetetlen tekintélye: pszichológus, szociális munkás, család- és párte-

rapeuta, aki azon túl, hogy a szakma legfontosabb tudásmegosztási felületének számító *The Journal of Poetry Therapy*¹ folyóirat főszerkesztője, az első szakmai szervezet, a National Association for Poetry Therapy² vezetőségi tagja is.

Az angol nyelven harmadik kiadást megélt kötet több mint húsz éve számít alpműnek az irodalomterápiás szakmában, ezért magyar nyelvű fordítása a hazai tudományos diskurzus számára is mérföldkővet jelent. Kézikönyvnek készült: a módszer iránt érdeklődők mellett a képzésben részt vevő vagy már gyakorló irodalomterapeuták számára szándékozik gyakorlati haszonnal bírni segítségé válni. A kötet fordítója Béres Judit, a Magyar Irodalomterápiás Társaság elnöke, a hazai irodalomterápiás gyakorlat elismert kutatója, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar biblioterápia szakirányú továbbképzés szak vezetője. Hozzáértése, szakmai szempontból is igényes fordítása – amelynek egy ilyen, műfajában is sokrétű alkotás esetében a műfordítások kérdése is része – messze-menően hitelessé teszi a kötetet.

2. Elméleti alapok

A nyelv, a szimbólumok, a történetek terápiás, fejlesztő és közösségépítő hatásának felfedezése az emberiséggel egyidős. A könyv első fejezete történeti alapokra helyezve ismerteti az irodalomterápia gyakorlatát és a tudományág kialakulását. Arisztoteléstől a különböző természeti népekig mindenütt megtalálható az emberi közösségekben a hit, miszerint a szavak gyógyító erővel rendelkeznek. Az elmélet tudományos igényű leírása kezdetének tekinthetjük, amikor a XIX. század folyamán olyan változatos műfajú gyűjtemények jöttek létre, amelyek az alkotásokat (elsősorban verseket) különböző hangulatokhoz, problémákhoz vagy akár betegségekhez rendelték hozzá. Habár a módszer a kezdetektől a klinikai munkához kapcsolódott szorosabban – s így ezen a területen rendelkezik jelentős kutatási anyaggal is –, az utóbbi időben a fejlesztő jellegű irodalomterápiás szolgáltatások felé látszik eltolódnia az igény. A módszer intézményi keretei Észak-Amerikában alakultak ki elsőként: az 1973-ban Los Angelesben létrejött Irodalomterápiás Intézet elévülhetetlen érdemeket szerzett a módszer elméleti alapjainak meghatározásában, de a gyakorlati szakembereknek nyújtott képzésekben is. A tudományterület beágyazottságát mutatja az is, hogy az 1987-től megjelenő *Journal of Poetry Therapy*³ folyóiratot a legnagyobb tudományos adatbázisok (pl. a PsycINFO⁴) is szemlézik.

Az irodalomterápia módszere természetesen pszichológiai és pszichoterápiás alapokon nyugszik s rendkívül gazdag elméleti háttérrel rendelkezik. A könyv áttekinti, hogy a különböző iskolák milyen eltérő módon közelítik meg az irodalom lehetséges szerepét a pszichoterápiában. A pszichoanalízis – elsősorban Freud munkásságához kapcsolódva – az irodalmi műveket a tudattalan vágyak és konfliktusok szublimált formáinak tekintette, így a szimbolikus nyelvi kifejezés, például az írás segítheti ezek felszínre hozását és integrálását. A nyelv itt nem csupán kommunikációs eszköz, hanem terápiás funkcióval is bír: a „kimondás” révén a belső tartalmak feldolgozhatóvá válnak. Chumaceiro hangsúlyozta az irodalmi asszociációk szerepét: ezek segítik a páciens konfliktusainak felismerésében, az áttételi folyamatok tudatosításában, sőt feloldásában is. Jung analitikus pszichológiája szerint az alkotás az archetípusok és a kollektív tudattalan formába öntése, nem pedig a pszichés zavar tünete. Az irodalomterápiában a művészi kifejezés önmagában is terápiás értéket képvisel. Az alkotás aktusa – költészet, prózaírás – lehetővé teszi a szubjektív élmények feldolgozását és az énkép újrastrukturálását. A kreativitás Jung értelmezésében belső pszichés erő, amely

¹ <https://www.tandfonline.com/journals/tjpt20>

² <https://poetrytherapy.org/>

³ <https://poetrytherapy.org/Journal-of-Poetry-Therapy>

⁴ <https://www.apa.org/pubs/databases/psycinfo>

mindenkiben jelen van, nem kell azt patológiásnak tekinteni. Adler ehhez még hozzárendeli a közösségi lét és közösségi alkotás perspektíváját: a másokhoz és magához kapcsolódó emberi lény kiteljesedésének útja éppen a kreatív önkifejezés, amely mindig egy közösség kontextusában valósul meg. Az irodalom – különösen a klasszikus művek – segítik az egyént az élet értelmének keresésében, a halállal való szembenézésben és a cselekvés értelmének megtalálásában. A kognitív pszichológiához való kapcsolódást például írásos formák (napló, írott reflexiók) esetében lehet értelmezni: ezek ugyanis lehetőséget adnak gondolataink, hiedelmeink újrastrukturálására. Az írás (pl. saját vers írása) alkalmas lehet irracionális lelki tartalmak szavakba öntésére, azok esztétikai-érzelmi újraértelmezésére, de a pozitív emlékek felidézése és leírása az érzelmi önszabályozást és az erőforrások mobilizálását is elősegíti. A narratív pszichológia alapján identitásunk folyamatosan újraírható történet: s az irodalomterápiás munka során éppen ilyen alternatív narratívák írásán, a kliensek saját történetének újraértelmezésén dolgozhatunk, építhetjük újra a kliens kapcsolatait, önmagát – elősegítve ezzel az identitás koherenciáját. Mazza itt kitér az egzisztenciális szemlélet szerepére is az irodalomterápiás folyamatban, amelynek középpontjában az önazonosság, a kapcsolatok és az élet értelmének kérdései állnak. Az irodalom – gondoljunk csak a híres egzisztencialista, Camus regényeire – lehetőséget kínál életünk nagy dilemmáinak mélyebb feldolgozására.

A könyv harmadik fejezete az irodalomterápia gyakorlati megvalósulásával foglalkozik. Mazza nevéhez fűződik a nagyon fontos RES elméleti modell – amelyet valamilyen formában minden szakember alkalmaz –, ami egy olyan átfogó keretet jelent, amely által az irodalomterápiás tevékenység leírható gyakorlati egységekben.

Három komponense az emberi tapasztalás kognitív, affektív és viselkedéses területeivel egyaránt számol, s a legtöbb irodalomterápiás tevékenységhez, gyakorlathoz hozzáilleszhető, amellettt hogy ezeket komplex módon, kombinálva kell értelmeznünk:

- R – receptív/preskriptív komponens: irodalmi szövegek alkalmazása a segítő gyakorlatban

Már kiadott irodalmi szövegek célzott alkalmazását jelenti. A terapeuta olyan művet – legtöbbször verset, novellát – választ, amely érzelmileg és tematikusan rezonál a kliens aktuális problémáira, életrésztjére. A szöveg felolvasása és közös értelmezése reflexióra, azonosulásra és új nézőpontok felfedezésére ösztönöz. A terápiás folyamat során kulcskérdések („Mit jelent ez számodra?” „Melyik sor szólított meg?”) segítik az élmények kifejezését. Kiegészítő feladatként alkalmazható a vers alternatív befejezésének megírása vagy annak újrafogalmazása a kliens saját nyelvén. Az adott irodalmi alkotás kiválasztásánál az érzelmi kapcsolódás lehetőségén túl a lehetséges áttételi hatásokat és a résztvevő egyéni érzékenységét is figyelembe kell venni. Maga Mazza is hangsúlyozza – egyebek mellett Hynes és Hynes-Berry nyomán (1994) –, hogy a szöveg stílusa, olvashatósága, a kliens számára való érzelmi hozzáférhetősége nagyon fontos. Ez azonban nem jelenti azt, hogy mindig csak pozitív végkicsengésű szövegekkel érdemes dolgozni.

- E – expresszív/kreatív komponens: a kliensek saját írásainak gyakorlati használata

A második komponens a kliens belső világának kreatív kifejezését, reflexióját, strukturálását segíti elő. Az írásformák sokfélék lehetnek a teljesen spontántól a különbözőképpen strukturáltakon át a befejezetlen mondatokig. A kötet számos konkrét technikát is bemutat a gyakorlatban (fürtvers, hatszavas, naplóírási technikák stb.).

- S – szimbolikus/szertartásos komponens: metaforák, rituálék, történetmesélés használata

A harmadik elem célja a belső élmények áttételes feldolgozása kreatív módon. A metaforák például itt nem csupán díszítő nyelvi elemekként funkcionálnak, hanem az élményeket, érzéseket kezelhetőbbé, reflektálhatóbbá teszik. A szertartások átmenetek, elengedés, újrakezdés esetében jelenthetnek szép szimbolikus kereteket, így segítve a feldolgozást, a lezárást, az integrálást. A történetmesélés maga is rendelkezhet szimbolikus jelentéssel: az újramesélés új jelentést teremt, s különösen hatékony bizonyos kulturális kontextusokban – univerzális volta ellenére.

3. Gyakorlati megvalósulási formák

A kötet következő fejezetei az irodalomterápia modalitásaira, vagyis az egyéni, családokkal, csoportokkal, közösségekkel végzett formáira tér ki. Ezek közös jellemzője, hogy Mazza a RES-modell alapján írja le őket. Segítséget nyújt a lehetséges, sikerrel alkalmazott technikák tekintetében, de részletesen ismertet gyakorlatokat is. Mazza szövegét a második fejezettől nem csupán irodalmi példák, de a kliensek szövegei, az eseteleírások is gyakorlatorientálttá teszik. Az egyéni terápia esetében az egyes példák ismertetésén keresztül elméleti szinten is kitér a rövid terápia alkalmazásának technikai jellemzőire, fókuszaira és korlátaira is. Családterápiát nézve mindez kiegészül egy tematikus javaslattal (konkrét szöveglistával), de nagyszerű kooperatív írásgyakorlatok egész sorát is kézhez kapja az olvasó. Az irodalomterápia csoportok esetében is jelentős pozitív hozadékkal bírhat. A szerző egy hétüléses folyamatot hoz illusztrációként, amelyben egy depressziós tüneteket mutató egyetemi hallgatókból álló csoporttal végzett munkát kísérhetünk végig a RES-komponensek figyelembevételével. Az irodalomterápiás munka jelenthet támogató folyamatot hajléktalanokkal vagy más marginalizált csoportokkal.

Munkánk során nemcsak a csoport nagyságát kell fontos kritériumnak tekinteni, hanem a tagok életkorát is fejlődési szakaszokként értelmezve. Más és más szövegválasztási stratégiák és témák mentén közelítjük meg a kiskamaszok, kamaszok, fiatal felnőttek, idősek számára létrejövő csoportokat, de az átlagosnak mondott felnőttcsoportok is tartogathatnak olyan dilemmákat (egészség, családon belüli erőszak, személyes fejlődés), amelyekhez segítséget nyújt a könyv.

4. Az irodalomterápia mint a tudományos kutatás terepe

A negyedik fejezet az irodalomterápia lehetséges kutatási irányait vizsgálja. A tudományág terminológiája nemzetközi szinten is problémás a mai napig. Ez egyfelől köszönhető az interdiszciplináris jellegnek, másfelől a rendkívül sokrétű alkalmazása vonja maga után. Már a tudomány elnevezéseinek sokfélesége – poetry therapy, reading therapy, literatherapy, biblio/poetry therapy – is jelzi a kutatás nehézségeit. Mazza elsőként az írás agyra gyakorolt hatását bemutató kutatásokat ismertet, majd némi figyelmet szentel a versek kvalitatív adatgyűjtési formaként való vizsgálatának. Kitér olyan, szélesebb körben végzett elemzésekre, amelyek azt célozták, kik és milyen körben használnak irodalmi szövegeket terápiaként, illetve milyen műveket használnak leginkább. Történetek kísérletek a szövegek ún. preferenciaértékeinek meghatározására is, amelyek az érzések előhívhatóságát mutatják. Mazza úgy véli, a már többször említett RES-modell kulcs lehet a kutathatósághoz, s ehhez járul hozzá a könyvben bemutatott konkrét vizsgálattal, amely a modell egyes komponenseinek használhatósági körére

terjed ki. Mivel a mű a szakemberképzés felé is nyitott, nem csoda, hogy helyet kapott benne az oktatási lehetőségek megemlézése, s – a gyakorlati jelleg hangsúlyozásával – komplett kurzustematikát kapunk.

Mazza könyvének utolsó fele különleges témákat helyez az irodalomterápiás gondolkodás látóterébe: a pandémia (Covid-19) időszaka jelentős szakmai szemléletbeli változásokat hozott, de kollektív élményként is megjelent a terápiás csoportfolyamatokon. Mazza a spiritualitás beemelését is érdekes témaként hozza fel, de – és ezzel nem titkoltan személyes és szakmai életének összekapcsolásáig érünk el – a futás és a költészet személyiségfejlesztő hatásával zárja ezt az inspiráló kitekintő részt.

A kötet mellékletei számos gyakorlatitípust, mintaverset, tevékenységet tartalmaznak, tovább bővítve ezzel az irodalomterápiás tárházunkat. Zárásként a NAPT (National Association for Poetry Therapy)⁵ etikai kódexét olvashatjuk mint bármely szakterületen munkálkodó irodalomterapeuta számára szükséges és követendő szabályzatot.

Mazza könyvének magyar fordítása régóta várt kötet az irodalomterápiás szakmában: a tudományos megközelítés és a gyakorlati nézőpont ötvözte pont azért fontos, mert relevánsá teszi azt a beszédmódot, ami az irodalomterápia sajátossága. Helyet ad a tudományos kutathatóság világában, de nem feledkezik meg arról sem, hogy a gyakorlati tapasztalat nélkül mindez mit sem ér.

⁵ <https://poetrytherapy.org/>

Felhasznált és ajánlott forrás

Béres, J. (2017) *Azért olvasok, hogy éljek: Az olvasásnépszerűsítéstől az irodalomterápiáig*, Kronosz Kiadó, Pécs.

ISBN: 978-615-6027-04-7

Hynes, S. H., Hynes-Berry, M. (1994) *Biblio/poetry therapy. The interactive process: A handbook*, Stag Books.

ISBN: 978-0-87839-410-4

Száz műremek a Francia Nemzeti Könyvtárból

Sirató Ildikó

sirato.ildiko@oszk.hu

MNMKK Országos Széchényi Könyvtár
tudományos kutató

Beérkezett: 2025.04.30.

Elfogadva: 2025.05.06.

Publikálva: 2025.06.20.

Könyvismertető

Dufayet, M.-C. (ed.) (2022) *100 chefs-d'oeuvre de la Bibliothèque nationale de France (Sous la direction de Gennaro Toscano), Une promenade dans les collections*, BnF Éditions, Paris. ISBN 978-2-7177-2850-7

A Francia Nemzeti Könyvtár muzeális gyűjteményeiben őrzött mesterművekből és értékes dokumentumokból válogató reprezentatív album bemutatja a nemzeti bibliotéka száz legértékesebb és legérdekesebb kincsét. A bevezetőben Gennaro Toscano ismerteti a nemzeti értéktár különböző gyűjteményrészeit, amelyek többek között régészeti leletek, műtárgyak: festmények, faragványok, ékszerek, érmék, pecsétek, bútorok, irodalmi, hivatalos vagy személyes kéziratok, kódexek, illusztrált kéziratok és nyomtatványok, ősnyomtatványok, metszetek és grafikák, plakátok, térképek, glóbuszok, kották, hangfelvételek (hanglemezek), színházi jelmezek, díszlet-, jelmez- és bábtervek, fényképek sorakoznak a kötet lapjain.

Az előljáró írás a gyűjtemény történetiségére és a Francia Nemzeti Könyvtár gyarapodásának históriájára is utal (XI. Lajos XV. században föllállított királyi könyvtárától indítva) – előrebocsátva, hogy a kötet címébe foglalt célkitűzésének megfelelni lényegében lehetetlen küldetés. A többmillió kolekciót reprezentáló korábbi bemutatók, kiállítások és publikációk földézésével helyezi el e legújabb kiadványt a történelmi sorba. A bevezető szerzője utal a közelmúlt vállalkozásaira: a washingtoni Kongresszusi Könyvtárban 1995-ben rendezett, *Creating French Culture: Treasures From the Bibliothèque nationale de France (A francia kultúra létrehozása: a Francia Nemzeti Könyvtár kincsei)* című, több mint kétszáz tárgyat bemutató kiállításra, továbbá az 1996-ban és 2000-ben publikált két korábbi kötetre (*Trésors de la Bibliothèque nationale de France – A Francia Nemzeti Könyvtár kincsei*). Említi a gyűjteményrészeket bemutató kiállításokat és publikációkat, amelyek szintén az idő és az értékek történelmi ösvényeire vezetik a látogatókat.

A Francia Nemzeti Könyvtár gyűjteményének szinte végtelenül gazdag változatossága, a nemzeti és egyúttal az európai és a világkultúrában betöltött szerepe körvonalazódik az értekezésben, valamint az az évszázados tapasztalatra épülő tudományos gondosság, amellyel generációk sora a gyűjteményt gyarapította és gondozta. Így a francia nemzeti kollekciónak reprezentálja a nemzetközileg és globálisan is jelentős, nagy hatású francia történelem és művészet útját a századokon át napjainkig. Az igényesen és magas minőségben illusztrált

Cite as / Így hivatkozd: Sirató, I. (2025) Száz műremek a Francia Nemzeti Könyvtárból, *Central European Library and Information Science Review (CELISR)*, 2(2), p. 241–243.

(négy színnyomású ofszetpapírra készült, bár puhatáblás) kötet maga is értékes dokumentuma ennek a gazdagságnak.

A kötetbe választott száz műtárgy és dokumentum időrendi csoportosításban ismerhető meg: a hét fejezet az antikvitás, a középkor, a reneszánsz, majd a XVII., a XVIII., a XIX. és a XX. század anyagából válogat megközelítően arányosan. Az első fejezetben 8, utóbb rendre 14, 16, 10-10, végül megint 21-21 kép és ismertetés következik, amelyeknél a tétel gyűjteményi jelzetét is megtaláljuk.

1. A régészeti leletek által (lényegében a „történeti”-szellemi kolonizáció gesztusával, ahogyan minden nagy hagyományú európai nemzeti/királyi gyűjteményben) fölidézhető antik kultúrák néhány bemutatott tárgya a római kori gallokak állít emléket. Például a (Seuso-kincshez hasonló méretű és értékű) berthouville-i kincslelet részét képező részben aranyozott ezüst Mercurius-szobrocska (5.)¹, amely az I. század vége és a III. század eleje között készült (s 1830-ban került a gyűjtemény állományába), vagy a 209 körül 23 karátos aranyból készített ötvösmunka, a rennes-i áldozati tál (6.), amelyet 1774-ben tártak föl és helyeztek el XV. Lajos gyűjteményében. A középkori dokumentumok sorát Máté evangéliumának egy pergamenre készült, bíborfestékkel és arannyal illuminált kézírata nyitja (9.), amely Konstantinápolyban vagy Szíriában készülhetett a VI. század második felében. Egy arab nyelvű éggömböt is láthatunk (14.) a könyvben, amelyet Andalúziában készítettek a XI. században. Az uralkodóábrázolások egy különleges példája az a sakkfigura (15.), amely Nagy Károly (Charlemagne) alakját formázza (elefántcsont, arany és vörös festéknyomokkal, 1080 körül). A XIII. századtól egyre több szöveges kézíratos, majd nyomtatott dokumentum reprezentálja a Francia Nemzeti Könyvtár gyűjteményét, amelyben a dokumentumtípusok, a tartalom- és információ-hordozó médiumok és a művészi alkotások kifogyhatatlan kincsestárát őrzik.

Szent könyvek – az Ó- és Újszövetség mellett a Korán – manuscriptumai, térképek, krónikák, majd a *Gutenberg-bibliától* (1455) kezdve ősnymtatványok, míves, díszes kötésű, kézzel illusztrált, illetve metszetes legendák, királytükörök és teológiai, filozófiai értekezések sorakoznak a könyvtár polcain – s e könyv lapjain. S itt van Villon *Nagy Testamentum*ának nyomtatott kiadása 1489-ből (29.), utána egy Dürer-akvarellre (készült 1494 és 1511 között, 31.) nyílik a könyv. A következő tétel Ariosto *Orlando Furioso* című művének nyomtatott és illuminált kiadása 1516-ból (32.). A numizmatikai gyűjtemény Ausztriai Annát és a gyermek XIV. Lajost ábrázoló 1645-ös verete (43.) már a XVII. századi gyűjteménybe vezet át. Láthatjuk a Marc-Antoine Charpentier által Molière *Képzelt beteg* című komédiájához írt nyitány kézíratos kottáját (mint az 1673. február 10-i bemutató dokumentumát, 46.), és ugyanebből a korszakból a XIV. Lajos számára 1681 és 1683 között készített ég- és földgömbpár (47.) rendkívül érdekes részleteit bemutató felvételeket. A műtárgyak leírásából az is kiderül, hogy a glóbuszokat 1980-ban restaurálták, és a nagyközönség is megtekintheti azokat 2006 óta a nemzeti könyvtár 1988-ban megnyílt, François Mitterrand nevét viselő épületében.

A kötet a felvilágosodás évszázadát a Francia Nemzeti Könyvtár zenei és előadó-művészeti dokumentumokat őrző különgyűjteményeiből (speciális kollektívából) vett tárgyakkal, képekkel és kéziratokkal mutatja be – hiszen e korszakban a leghatékonyabb kommunikációs csatornákat úgy definiálták, hogy a legnagyobb tömeget a legtöbb információval egyidejűleg elérni három társadalmi fórumon, intézményen keresztül lehet, s ezek: a templom, az iskola és a színház. Helyet kaptak benne marionettbábok (Brighella és a Márkiné) a XVIII.

¹ Szerkesztői megjegyzés: a zárójel számok a műben szereplő alkotásokhoz tartozó tételszámokat jelölik.

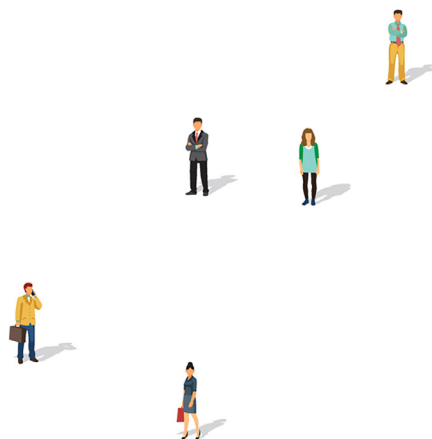
századi Velencéből (49.), Jean-Pierre Pillot énekest Titon szerepében ábrázoló jelmezrajz François Boucher-től (54.), (Jean-Joseph Cassanéa de Mondonville – Houdar de la Motte – Abbé de La Marre, *Titon et l'Aurore, pastorale héroïque*, Paris, 1763), valamint Mozarttól a *Don Giovanni* kézírata (1787, 56.). Az irodalmi kéziratok közül itt olvasható Giacomo Casanova önéletírása is (1789–1797, 57.).

A XIX. századi dokumentumok sorát is egy kottakézirat, Ludwig van Beethoven Op. 57. nr. 23 *f-moll* „*Appassionata*” zongoraszonátájának manuscriptuma nyitja (1804–1806, 59.), majd a *Code Napoléon* díszes kötésű első kiadása következik sorra (1807, 60.). S bár az úgynevezett rosette-i kő maga Londonban látható a British Museum állandó kiállításán, a Jean-François Champollion által írt illusztrált kézirat „megfejtést” Párizsban őrzik (1830–1832, 62.). A francia nemzeti író, a romantika meghatározó alakja, Victor Hugo kézírását is fölfedezhetjük a kötetben: *A nyomorultak*, 65. (*Les misérables*, 1845–1862) lapjain. Baudelaire, Rimbaud, Flaubert vagy Bizet, Debussy és Gauguin eredeti művei idézik föl alkotóik alakját és karakterét, míg végül a XX. századi dokumentumok bemutatásához érkezünk.

Fényképek, a nagy színésznőnek, Sarah Bernhardtnak egy Victorien Sardou-darabban viselt jelmeze (Théophile Thomas tervezése, 1902, 81.), a Guillaume Apollinaire költő hangját őrző Pathé-lemez (83.), melynek fölvételén *A Mirabeau-híd* (*Le pont Mirabeau*) című költeményét mondta el 1913-ban. A kötetben szerepel Joan Miró *Fekete és vörös* című, 8 lapból álló metszet-nyomatsorozata (1938, 91.) és a költő-forgatókönyvíró Jacques Prévert grafikus szcenáriója (94.) Marcel Carné *A sátán követői* (*Les Visiteurs du soir*) című, 1942-es filmjéhez. A kéziratgyűjteményéből szerepel Proust, André Breton, Camus és Boris Vian manuscriptuma, a muzeális értékű fotográfiák között pedig Robert Capa (André Friedmann, azaz Friedmann Endre) egy 1943-ban készített fényképe is.

A *Száz mestermű a Francia Nemzeti Könyvből* című kötet tartalmaz egy teljességre törő bibliográfiai összeállítást is az általános szakirodalomról, valamint a bemutatott műkincsek és dokumentumok sorrendjében az azokra vonatkozó irodalomról is. S a kötet impresszuma előtt természetesen megtalálhatjuk a műleírásokat készítő munkatársak felsorolását is.

A Francia Nemzeti Könyvtár reprezentatív kiadványa gazdagon illusztrálja a nemzeti gyűjteményt és szép kiállítása mellett változatossága okán is igazán érdekes olvasmány az érdeklődők számára.

Interjú Gerencsér Judit általános főigazgató-helyettes asszonnyal, aki 2025 márciusában Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült

Gerencsér Judit
gerencser.judit@oszk.hu
MNMKK OSZK
általános főigazgató-helyettes

Kóródy Judit
Infodok Kft. – Magyar Telekom Infotéka
ügyvezető, információkutató

Gerencsér Judit, a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Országos Széchényi Könyvtár általános főigazgató-helyettese, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöke Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült.

Okos vagy, művelt, kedves, mindig elegáns, szép családotod van, sok barátod – mondd, sosem voltál legalább rossz gyerek?

Fotó: MNMKK OSZK

Nagyon szépen köszönöm az elismerő és kedves szavakat, amelyeket őszintén megvallva általában nehezen kezelek, de nagyon jólesik. Mondhatom, hogy ez egy igazán meghatározó és kedves kérdés, amely biztos vagyok benne, hogy mosolyt csal az olvasók arcára is. Érdemes lenne a szüleimet is megkérdezni erről, de megpróbálok most én válaszolni rá. Lehetséges, hogy kívülről úgy tűnik, mindig példás magaviseletű voltam, de a szüleim biztosan tudnának történeteket mesélni, illetve azt gondolom, ők ma is emlékeznek néhány csínytevésekre. Senki sem tökéletes, én sem voltam az. A „jó

tanuló és pedáns gyermek” címkéje mögött ott volt mindig a kíváncsiság, illetve a világmegváltó, a világot jobbá tevő tervek és álmok. Ha visszaemlékezem a gyermekkoromra és a pályaválasztás időszakára, volt olyan korszak, amikor orvos, illetve tanár szerettem volna lenni, a könyvek és az olvasás igazi szeretete mellett, mert azt gondoltam, hogy ezek azok a hivatások, amelyeknek a lényege az ember. Mindkettő hivatás abban az értelemben, hogy nemcsak szakma, hanem szolgálat is. Segíteni, gyógyítani, támogatni és utat mutatni – ez az, amitől jobbá válhat a világ. Mindig is erre vágytam, és hogy az emberek életét támogassam és örömet adjak. Végül is azt gondolom, hogy a könyvtáros hivatásban a lehető

legszebb világot és célokat találtam meg, mert ez megtestesíti mindazt, amelyről már gyermekkoromban álmodtam.

Úgy tűnik, nem volt csapongó az életutad, szép egyenesen vezetett oda, ahol most vagy. Mégis, biztosan voltak mérföldkövek, választások. Hogyan jutottál addig, hogy az ország első könyvtárában töltsd be az egyik legmagasabb vezetői pozíciót?

A szakmai életutam vonatkozásában, ha valaki megnézi az életrajzomat, akkor tényleg az érzékelhető és az olvasható ki belőle, hogy egy egyenes út vezetett a nemzeti könyvtárig, a Magyar Könyvtárosok Egyesületéig és a hivatásomban elért eddigi eredményekig. Tulajdonképpen valóban nem volt nagyon sok útelágazás a szakmai karrieremben (az MNMKK OSZK a negyedik munkahelyem), de ez nem azt jelenti, hogy mindig minden teljesen világos volt útközben. Voltak döntések, amelyeknél nem tudtam előre, hová vezetnek ténylegesen – de mindig igyekeztem a belső iránytűmre hallgatni: értéket teremteni, szolgálni, támogatni, fejleszteni és közösséget, csapatot építeni. A karrieremet tudatosan építettem és építem. A váltással kapcsolatos döntéseket megelőzően mérlegettem, tanácsot kértem, és hittem abban, hogy egy olyan útra lépek, amellyel a könyvtáros hivatást, a könyvtártudományt még eredményesebb és sikeresebb szakterületté tehetem. A szakmai karrier az én hitem szerint mindig évtizedek tapasztalata és eredménye: sok csendes éjszakai munkával, tervezéssel, ötleteléssel, kihívásokkal, tanulással, türelemmel, elhivatott szakmai tevékenységgel. Azt hiszem, a könyvtárosi életutam alatt sosem az volt cél, hogy „valahová eljussak”, hanem hogy amit csinálok, az igazi legyen, hasznos, emberi és közösségi, miközben szeressem is azt.

Mik is voltak a mérföldkövek? Volt néhány nagyon fontos útelágazás és állomás, amelyek odavezettek, ahol most tartok és ami mára lettem. 2000-ben fejeztem be tanulmányaimat a Berzsényi Dániel Főiskolán, Szombathelyen a könyvtár mellett angol nyelv és irodalom szakos tanárként. 2004-ben szintén a Berzsényi Dániel Főiskolán Európa-szakértő diplomát szereztem. 2008-ban a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Tanszéken, informatikus könyvtáros egyetemi kiegészítő szakon végeztem kitüntetéses diplomával. Szakmai pályafutásomat tekintve idén 26 éve dolgozom a könyvtár- és információtudomány területén, 12 éve könyvtárvezetőként. Első munkahelyem szülővárosomhoz, Szombathelyhez kötődik. 1999. március 1-jétől 2006. decemberéig a Berzsényi Dániel Főiskolához tartozó Európai Dokumentációs Központban (EDK) dolgoztam mint könyvtáros és információs menedzser. Nagyon hálás voltam, hogy hazánk európai uniós csatlakozását eredményesen segíthettem és részese lehettem ennek a folyamatnak. Az EDK kinyitotta a világot számomra, amely váratlan és érdekes úton érkezett meg az életembe, mert harmadéves főiskolai hallgatóként kaptam az állásajánlatot. Némi gondolkodás után fogadtam el, mert 3 szakot vinni végzős hallgatóként egyéni tanrendben és egy 8 órás állást vállalni nem volt könnyű, de azt gondolom, ez a döntés volt szükséges ahhoz, hogy megtanuljam az igazi teherbírást. A szombathelyi éveim alatt egy fantasztikus nemzetközi ösztöndíj-lehetőséget is elnyertem, Fulbright kutatói ösztöndíjas voltam Clevelandben, az Egyesült Államokban 5 hónapig. Az USA-ban töltött idő alatt megtapasztalhattam, milyen ereje van a közösségnek, a gyökerek és a kulturális hagyományok őrzésének, a nyelvtudásnak, a pozitív életszemléletnek, és mindebben milyen fontos szerep jut a könyvtárosnak mint hídépítőnek kultúrák és generációk között.

A hazai és nemzetközi szakmai tapasztalatok segítségével 2006-ban nagy változás következett be az életemben, mert egy álláslehetőség elnyerése révén Budapestre költöztem. 2006 decemberétől 2011. augusztusig az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala (OITH) Magyar Bíróképző Akadémia (MBA) Tájékoztatási és Dokumentációs Központ (TDK) információs menedzsere, könyvtárosa voltam. Az OITH MBA TDK-ban főbb szakmai tevékenységeim közé tartozott az OITH MBA jogi szakkönyvtárának létrehozása és működtetése, az OITH MBA könyvtári és információs jogi tájékoztató szolgálatának kiépítése és közreműködés az Országos Bírósági Könyvtári Rendszer (OBKR) létrehozásában. 2011. szeptember 1-jétől 2013. június 30-ig a Kúria (korábban Legfelsőbb Bíróság) Jogi Szakkönyvtárban könyvtáros tisztviselő munkakörben dolgoztam. 2013. július 1-től 2020. június 28-ig a Kúria Tóry Gusztáv Jogi Szakkönyvtára vezetője voltam. 2016. januártól az Országos Bírósági Hivatal (OBH) elnöke megbízása alapján – könyvtárvezetői munkám mellett – bírósági könyvtári vezető koordinátorként vettem részt a megújuló OBKR országos stratégiai szakmai fejlesztésében. Az igazságszolgáltatásban töltött 14 év alatt jelentős szerepet vállaltam az OBKR kiépítésében és folyamatos fejlesztésében a hazai és nemzetközi trendeknek megfelelően. Őszintén megvallva, ha valaki felteszi a kérdést, mi az igazságszolgáltatásban eltöltött 14 évem legnagyobb eredménye és legnagyobb értéke, a válasz egyszerű: fő értéknek azt a munkatársi és felhasználói közösséget tekintem, amelyet az évek során életre hívtunk és nap mint nap szolgáltunk. Megismertem elkötelezett és kiváló vezetőket, kollégákat, akik példát mutattak, és megtanultam általuk és mellettük, hogy mit is jelent célok, stratégiák mentén dolgozva egy olyan közös küldetést megvalósítani, amiben hiszünk, és aminek a lényege a felhasználó és a közösség.

2020 júniusa óta az Országos Széchényi Könyvtár általános főigazgató-helyetteseként irányítom és felügyelem az MNMKK OSZK jogszabályban meghatározott gyűjteményszervezési és -megőrzési, információszolgáltatási, valamint tudományos tevékenységét, továbbá irányítom az intézmény nemzetközi könyvtárszakmai tevékenységét. Nagyon hálás vagyok és örülök, hogy szakmai munkám révén a nemzeti könyvtár világszerte ismert és elismert közgyűjtemény lett, miközben az intézmény nemzetközi bilaterális együttműködési és diplomáciai kapcsolatai még láthatóbbá váltak. Számos nemzetközi és hazai szakmai konferencia, workshop szervezését és koordinálását valósítottuk meg az elmúlt években. Közöttük olyan világesemények szerepelnek, mint például a magyar-török kulturális évad keretében szervezett szakmai konferenciák Ankarában vagy a Magyar Könyvtárosok IX. Világtalálkozója az elmúlt év őszén. Kiemelkedő projektként megemlíteném a brüsszeli Magyarország Háza Márai-könyvtárszalonjának megnyitását és a tavalyi EU-elnökséghez kapcsolódó nemzetközi szakmai események sorát.

Mi ösztönzött arra, hogy emellett a rendkívül sokszínű, de egyben megterhelő munka mellett szerepet vállalj a szakmai közéletben? Hogyan kezdődött?

Több mint 20 éve aktív tagja vagyok a Magyar Könyvtárosok Egyesületének (MKE). Szakmai pályafutásom elején az MKE Vas Megyei Szervezetében indult el az önkéntes könyvtárszakmai tevékenységem. 2011-ben már alapító tagként részt vettem az MKE Jogi Szekció létrehozásában, amelyben titkárként dolgoztam közel két cikluson keresztül. Azt gondolom, hogy amikor egy civil szervezetben végzünk munkát, valójában egy ügy, egy közösség mellett vállalunk elköteleződést. Ez a szakmai feladaton túl felelősség és hit abban, hogy a világ alakítható, jobba

tehető, még ha apró lépésekben is haladunk. A célok és az eredmények emlékeztetnek bennünket arra, hogy a tevékenység, amit végzünk, valódi hatással van az emberek életére és szakmai munkájára. A hazai legnagyobb könyvtárszakmai civil szervezetben (MKE) dolgozni különleges küldetést jelent. Ez a tevékenység egy olyan híd, amely összekapcsolja a szakmánkat, a közösségünket, a változó világot és a felhasználókat. A munkánk révén aktívan részt veszünk a szakma jelenének és jövőjének formálásában, illetve közösséget építünk – egy olyan közösséget, amelyben a könyvtáros nem magányos szakember, hanem alkotótárs, mentor, kultúráközvetítő és emberi kapcsolatok értő katalizátora.

Hogyan egészíti ki egymást a két területen végzett munkád? Hogyan használod ki a szinergiákat? Okoz ez nehézséget is?

A két terület valójában szervesen kiegészíti egymást. Betöltésük egyszerre megtiszteltetés és komoly felelősség. Lehetőséget adnak arra, hogy a könyvtárszakmai irányok kialakításánál, megvalósításánál a teljes magyar könyvtári közösség érdekeit képviseljem és közös célokat, feladatokat valósítsunk meg együtt, a két intézmény/szervezet együttműködésével. Természetesen vannak kihívások, nehéz időszakok is: az idő, az energia, az egyensúly megtartása komoly szervezést és tudatos jelenlétet kíván tőlem. Ez a kettősség azonban számomra nem teher, hanem lehetőség arra, hogy több szemszögből lássam és támogassam a könyvtárosszakmát és több irányból dolgozhassam érte.

Mindannyian büszkék vagyunk rá, és nagy lehetőségnek tartjuk, hogy szereplője vagy a nemzetközi szakmai közéletnek is – milyen céljaid vannak ezen a területen?

Véleményem szerint a hazai könyvtárügy nemzetközi megítélése nagyon pozitív. A világban járva magam is ezt tapasztalom. Szerencsére több nemzetközi szakmai szervezetben rendelkeznek tagsággal és végeznek kiemelt szakmai tevékenységet magyar szakemberek, akikre nagyon büszkék vagyunk. Hiszek abban, hogy a magyar könyvtárak és könyvtárosok eredményei, tapasztalatai – a szakmai tudás, az elhivatottság, a kreatív, innovatív megoldások – helyet érdemelnek a nemzetközi könyvtárszakmai párbeszédben. Céloom, hogy ezt a hangot erősítsem, láthatóvá tegyem a magyar könyvtárosokat, és kapcsolati hálót építsek más országok szakemberei és nemzetközi könyvtárszakmai szervezetek felé. Hiszem, hogy a könyvtárosszakma globális kihívásaira csak közösen adhatunk válaszokat. Ebben a közös munkában pedig Magyarországnak és a magyar könyvtárosoknak is helye és szerepe van – és én szeretném, ha ez a jelenlét egyre aktívabb és hallhatóbb lenne. Amire büszke vagyok, hogy 2019–2023 között az IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions = Könyvtári Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szövetsége) Law Libraries Section Standing Committee (Jogi Könyvtárak Szekciója Állandó Bizottsága) tagjai közé választott.

Jelenleg zajlik az az IFLA új ciklusát érintő választási folyamat, ahol két pozícióba, az Európai Regionális Divízióban (Europe Regional Division) és az MLAS Szekcióban (Management of Library Associations Section) is jelöltek.

Mi a legnehezebb és a legjobb a vezetői munkádban?

A vezetői munkában számomra a legnehezebb talán az, hogy minden döntés súlya sokkal távolabbra hat, mint elsőre gondolnánk, nemcsak szakmai, hanem emberi szinten is súlya és relevanciája van. Felelősséget vállalni mások munkájá-

ért, biztonságáért, fejlődéséért és jóllétéért óriási feladat. Néha nehéz megtalálni az egyensúlyt a stratégiai távlati célok és a napi működés, a szakmai elvárások és az emberi tényezők között, de akkor is minden alkalommal meg kell tenni ezért mindent. Vezetőként azonban nemcsak irányítani kell, hanem inspirálni, bízni a csapatomban, háttérbe vonulva teret adni mások kibontakozásának, hogy ők is érvényesülhessenek. Hiszek a demokratikus vezetésben, ha ez nem is mindig könnyű, de talán ettől olyan különleges, mert nemcsak a szakmáról, hanem az egyes emberekről is szól.

Fotó: Visky Ákos László (MNMKK OSZK)

Azt gondolom, hogy a könyvtárakban és a könyvtárszakmai szervezetekben olyan vezetőkre van szükség, akik hisznek az emberekben és bíznak a képességeikben, akik bátorítják és felhatalmazzák munkatársaikat, miközben lépést tartanak a technológiai fejlődéssel, a trendekkel és a változó világgal.

Mire vagy a legbüszkébb a nemzeti könyvtárban és a könyvtáros egyesületben?

A CSAPATRA és a KÖZÖSSÉGRE. A nemzeti könyvtárban és a könyvtáros egyesületben is arra vagyok a legbüszkébb, hogy olyan közösségek részese lehetek, amelyek valódi értéket teremtenek – és hogy ezeknek a közösségeknek formálásában, építésében, fejlesztésében magam is szerepet kaptam. A csapat számomra olyan kollégákat, tagokat, vezetőket, partnereket jelent, akik hisznek abban, amit csinálnak, és akikkel közösen tudunk gondolkodni, újítani, megvalósítani. A kiemelt jelentőségű feladatokban, projektekben nap mint nap megtapasztalhatjuk, milyen ereje van a közös gondolkodásnak, a hitnek, az elkötelezettségnek, a bizalomnak és az egymásra épülő munkának.

Szakmai tudás, hivatás, elkötelezettség, tenni akarás, kitartás, és még sorolhatnám... Életed során mi adta/adja azt a hajtóerőt, ami érezhetően minden tevékenységgedben jelen van?

Hiszek abban, amit csinálok. Az a tudat, hogy értéket teremtünk, tudást, tapasztalatot adhatunk át, közösséget építhetünk, mindig előre vitt. Voltak és vannak természetesen nehezebb időszakok is – amikor elfogy az energia, vagy sok a kérdőjel. Ilyenkor mindig az segített és segít, hogy visszanezék, honnan indultam,

kik voltak és kik azok, akik hittek/hisznek bennem, és kik azok, akiknek én adhatok vissza valamit ebből. Ez a hálából és felelősségből szőtt érzés az, ami újra és újra mozgásba hoz.

Kiknek vagy hálás, kik voltak Rád nagy hatással?

Elsősorban családomnak: a szüleimnek, húgomnak, akik megtanítottak hinni magamban, a munka értékében, kitartónak lenni, hogy miért fontos tanulni és előhúzni azt a belső iránytűt, amit akkor is követünk, amikor már régen a saját utunkat járjuk.

Nap mint nap hálát adok azért, hogy Misi a nagybetűs társ és mellettem áll mindenben. Ő az, aki igazán ismer – és mégis, vagy talán éppen ezért, feltétel nélkül szeret. Köszönöm, hogy hisz bennem akkor is, amikor én épp elbizonytalanodom, hogy nem kér tőlem tökéletességet, csak őszinteséget, hogy van türelme, humora és hite – bennem, bennünk, a közös életünkben. Ő az, aki enged szárnyalni és szárnyakat ad, ha szükségem van rá. Nem akar formálni, csak kísér, megtart és erősít. A közös életünk számomra nem csupán a hétköznapok ritmusa, hanem egy mély szövetség, ahol támogatjuk egymás céljait, vágyait, hogy együtt tudunk örülni, tervezni, építkezni – ez az életünk legnagyobb értéke.

Nagyon sokat kaptam a korábbi és jelenlegi munkahelyeimtől, a civil szervezetektől – a kollégáktól, a közösségektől, akikkel együtt dolgozhattam; a vezetőktől, akiktől tanulhattam; a munkatársaktól, kollégáktól, akikkel együtt válhattam meg a világot, és akik inspiráltak és motiváltak. Az ő jelenlétük, hitük, együttműködésük tette lehetővé, hogy fejlődjek és hogy én is ilyen támogató személlyé válhassak mások számára. Úgy érzem, amit elértem a 26 év alatt, azt nem egyedül tettem – hanem azokkal együtt, akik mellettem voltak, hittek bennem és segítettek. Hálás vagyok, hogy ennyi értékes, különleges ember kísért és kísér az utamon.

A tanárainak külön köszönöm, hogy elindítottak azon az úton, amelyen ma is járok. Nemcsak tudást adtak – hanem hitet a sikeres jövőben és a szakmaiságban. Megmutatták, hogy a tanulás nem kötelesség, hanem lehetőség, és valódi álmokat lehet elérni és megvalósítani általa.

Vallom, hogy a hit, az elhivatottság, az elkötelezett közösség, a kimagasló képességű és támogató vezetők és az igazi csapatmunka azok az összetevők, amelyek a siker valós tényezőit jelentik.

Ugyan a most kapott kitüntetés teszi fel a koronát, de tudom, hogy nem ez az első díj, amivel elismerik a munkásságodat. Melyek a legkedvesebbek a szívednek?

Valóban megtisztelő érzés, amikor az ember munkáját díjakkal is elismerik. A díjak számomra azonban nemcsak elismerést jelentenek, hanem felelősséget is, hogy továbbra is hűséggel, hittel és elkötelezettséggel folytassam azt az utat és képviseljem azt a hivatást, amelyet 26 évvel ezelőtt választottam. Az elismeréseket nem csupán magaménak tekintem, hanem mindazokénak is, akikkel az életutam során találkoztam, együtt dolgozhattam, akik támogattak céljaimban, terveimben, hiszen csapatban, társakkal, támogatókkal képességeim és tudásom sokszorosát tudom nyújtani.

Szeretném kifejezni szívből jövő köszönetemet és hálámat még egyszer mindazoknak, akik felterjesztettek és azoknak is, akik méltónak találtak erre a magas rangú elismerésre.

Milyen elismerések kedvesek még a szívemnek?

- 2001. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Könyvtártudományi szekció Információtudományi tagozat 1. helyezés
- 2003. 5 hónapos Fulbright kutatói ösztöndíj elnyerése (Cleveland, USA)
- 2005. „Az Év Fiatal Könyvtárosa” díj és cím elnyerése
- 2014. MKE Emlékérem kitüntetés
- 2025. miniszterelnöki oklevél a 2024-es magyar EU-s elnökség idején végzett szakmai munka elismeréseként

Mivel töltöd legszívesebben a szabadidődet? Mi az, ami segít lazítani?

Azt keresem az életemben, a nem túl sok szabadidőmben, ami feltölt, ami örömet ad, ami emlékeztet arra, hogy a világ tágas, színes és tele van lehetőséggel. Nagyon szeretek utazni, új tájakat, kultúrákat felfedezni. Számomra az utazás mindig több, mint fizikai helyváltoztatás: egy újabb szeletét ismerhetem meg a világnak.

És ami talán a legfontosabb: az együtt töltött idő a számomra fontos emberekkel. Egy napzáró hosszú beszélgetés vacsora közben a párommal, egy közös este a barátokkal, egy színházi élmény, közös percek, órák a cicáimmal – ezek azok a pillanatok, amikor minden a helyére kerül. És persze ott vannak a csendes örömök is: az olvasás, a természet, az új gasztronómiai élmények. Ezek azok a fontos pillanatok, amik segítenek újra ráhangolódni arra, ami igazán fontos.

Mik a terveid, vágyaid, mit szeretnél még elérni?

A szakmánkban szeretném elérni és megélni, hogy a társadalmi presztízsünk emelkedik, és megszűnnek a sztereotípiák. Célom, hogy a könyvtárosok szakmai és anyagi megbecsülése minden téren tükrözze azt az elhivatottságot és tudást, amit nap mint nap beletesznek a munkájukba. Fontosnak tartom azt is, hogy biztosított legyen az utánpótlásunk és a jövőnk: szeretném felkelteni a fiatalok érdeklődését a szakma iránt, és támogatni őket abban, hogy hivatásként tekintsenek a könyvtárosságra.

A magánéletemben a terveim és vágyaim most már egyre inkább az egészről szólnak – arról, hogy ne csak szakmailag, hanem emberileg is megélhessem az életet a teljes valójában. Emellett fontos számomra, hogy tavaly megkezdett doktori tanulmányaimat sikeresen megvalósítsam. A doktori képzés számomra nem csupán egy tudományos kihívás, hanem egy húszéves álom megvalósulása.

Szeretnék minél többet utazni – látni a világot, új kultúrákat, de minden út végén a legnagyobb vágyam az, hogy a párom és a családom közelében lehessenek, magam mellett tudjam őket még nagyon sokáig egészségben.

Mi az, amit nem kérdeztem, de szeretted volna, ha megkérdezem?

Miért fontos, hogy a szakmánknak legyen jövője, illetve a fiatalok is lássák a lehetőséget ebben a hivatásban?

A könyvtárosszakmánknak csak akkor van jövője, ha van, aki tovább viszi a lángot – és ezért kulcsfontosságú, hogy a fiatalokban megszülessen a felismerés, részesüljenek elég motivációban és tudásban, hogy a könyvtáros hivatás valóban a világ egyik legszebb küldetése. Számomra kiemelten fontos, hogy a fiatalok, az utánunk jövő generációk megtapasztalják, hogy könyvtárosnak lenni ma sokkal több, mint könyvekkel dolgozni. A könyvtár a megújuló és folyamatosan változó világban egy stabil pont, az igazi kikötő, ahol a tudás nem csupán elérhető, hanem érthető; ahol a kultúrák összekapcsolódnak; az új technológiák

életre kelnek, megtanulhatók, ahol van helye az elmélyült tanulásnak, a szórakozásnak, a pihenésnek, a közösségi létnek, ez mind-mind a 21. századi könyvtár. A könyvtárosszakma jövője a mai fiatalokban van. A mi feladatunk az, hogy példát mutassunk és hidat építsünk a jelen és a jövő generációi között.

Tudom, hogy szereted idézetekkel, írók, költők, művészek a helyzethez illő gondolataival kifejezni az érzéseidet – mivel zárnád a beszélgetésünket?

„Nagyon fontos, hogy az ember olyasmivel foglalkozzon, amit szeret, mert akkor mindig örömmel csinálja. A sikert pedig nem az elismeréssel, hanem a kitartással lehet kiérdemelni vagy mérni.” (Prof. dr. Karikó Katalin)

Ebben az idézetben azt gondolom, benne van a teljes hitvallásom. Ez az idézet mélyen rezonál bennem, mert valóban azt vallom: ha az ember olyasmivel foglalkozik, amit igazán szeret, akkor a munkája nem kötelesség, hanem örömforrás lesz – még a nehéz napokon is. Számomra a siker nem abban mérhető, hogy hány díjat kapunk, hanem abban, hogy képesek vagyunk-e kitartani, tenni azokért, akikben, amikben hiszünk, akkor már meg is érkeztünk ahhoz, amit valódi sikernek hívok.

Hálás szívvel köszönöm, hogy megoszthattam a gondolataimat!

Az interjút készítette:

Kóródy Judit

Infodok Kft. – Magyar Telekom Infotéka

ügyvezető, információkutató

Interjú Zichy Mihály tudományos kutatóval, aki 2025 márciusában Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült

Zichy Mihály
MNMKK OSZK Kézirattár
nyugalmazott tudományos kutató

Földesi Ferenc
MNMKK OSZK Kézirattár
osztályvezető

Zichy Mihály, a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Országos Széchényi Könyvtára Kézirattárának nyugalmazott tudományos kutatója Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozat kitüntetésben részesült.

Kedves Mihály, amikor a közelmúltban pro forma búcsút vettél a nemzeti könyvtár Kézirattárától, az ideális kézirattárosként aposztrofáltalak, abban az értelemben, hogy egyrészt nagy odaadással és történelmi felkészültséggel dolgoztál a hagyatékaink feldolgozásán, másrészt – ettől nem elválaszthatóan – folyamatosan kutatómunkát végeztél, aminek eredményei tanulmányokban, kötetekben manifesztálódtak.

Nagyon megtisztelő az ideális jelző, és abban az értelemben feltétlenül érvényesnek kell lennie a Kézirattár és a többi tár munkatársaira is természetesen, hogy a „hivatali munka”, a források feldolgozása, rendezése a kutatói munka alapját képezi, és vice versa, a kutatói munka nagyon nagy mértékben segíti egy-egy tudományterület, korszak dokumentumainak feltárását, nem is beszélve a referatúráról, hiszen a gyűjteményt látogató kutatók rendszeresen támaszkodnak a helyzetünkből adódó átfogóbb anyagismeretünkre.

Ez a kiegyensúlyozott helyzet persze nem adatik gratis, és semmiképpen sem a pálya elején. Több okból sem volt egyszerű a pályakezded.

A késő Kádár-kor nem hordozott a tenyerén. Nem csengett jól a név, az arisztokrata család, amit csak tetőzött, hogy apám a recski fogolytáborban raboskodott, és enyhén szólva nem növelték az esélyeimet a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban töltött évek sem. Az érettségi pillanatában úgy tűnt, le kell mondanom a számomra legvonzóbb történelmi pályáról, természettudományi, műszaki területen volt némi remény, hogy folytathatom a tanulmányokat. Egy műszaki főiskolán szereztem diplomát, amivel két évig az iparban dolgoztam. Ez csaknem tudathasadásos állapot volt, mert a humaniorák számára csak a rövid esték és hétvégék maradtak szabadok. Az újrakezdés mellett döntöttem, szakirányú diploma nélkül jelentkeztem, és felvettek a Széchényi-könyvtár Kézirattárába raktárosnak. A gyűjtemény ismerete szempontjából nagyon fontos év volt, hálásan gondolok vissza a kollégákra, akik bevezettek ebbe a világba. Aztán megkezdtem a tanulmányai-

mat az ELTE bölcsészkarán, történelem szakon, egyéni levelező tagozaton, ami a valóságban a nappali tagozat óráinak látogatását jelentette, és más beosztásba is kerültem. Ezt akkor úgy hívták, hogy szakalkalmazott IV., kb. a mai kezdő diplomások szintjét jelentette. A feladataim is megváltoztak. Kisebb és nagyobb méretű, de művelődés- és politikatörténeti tekintetben kivétel nélkül fontos hagyatékok feldolgozása lett a munkám. Hogy csak kettőt említsek: a Magyar Szemle Társaság fondja és Kéthly Anna fondja. Tulajdonképpen ez a terület, a modern történeti hagyatékok gondozása húzódtott végig később is a hivatali pályámon.

Fotó forrása: Kulturális és Innovációs Minisztérium

A képen (balról jobbra): Závogyán Magdolna kultúráért felelős államtitkár, dr. Zichy Mihály, az MNMFK OSZK Kézirattárának nyugalmazott tudományos kutatója és Zsigó Róbert, a Kulturális és Innovációs Minisztérium miniszterhelyettese (2025. március 13.)

Kutatóként azért több korszakot megjártál...

Igen, az egyetemi tanulmányaimat egy XV. századi forrás, egy német ősnymtatvány politikatörténeti feldolgozásával zártam, majd Karsay Orsolya osztályvezető asszony felhívta a figyelmemet egy anonim történeti-szépirodalmi kézíratra a hétéves háború időszakából. A művet hazai és bécsi levéltári kutatások segítségével sikerült teljességében feltárnom, egészen a szerző azonosításáig, így a végén egyetemi doktori disszertáció lett belőle, amit a tudományos fokozatok akkori szabályozása szerint PhD-fokozattá minősítették át. Igazában ekkorra érett meg bennem a források közelében dolgozó kutatói felelősség, hogy forrásainkat a lehető legnagyobb mértékben tegyük hozzáférhetővé, így a disszertáció első kötetemként meg is jelent. Ha a további munkáimról kell beszélnem, ezt az értelmező forrásfeltárást szeretném kiemelni. Egyre inkább a XX. század felé közeledtem, az említett Kéthly Anna hagyatékából jelentettem meg egy válogatást, az I. világháború századik évfordulója kapcsán a történész és politikus Thallóczy Lajoséból, azt vizsgálva, hogy a szarajevói merénylet és a háború kitörése közötti időszakban a hétköznapi ember sejtett-e bármit is a közeledő armageddonból. Jelenleg Apponyi Sándornak, a nemzeti könyvtárat páratlan adománnyal gazdagító gyűjtő és bibliofil centenáriumaéhoz kapcsolódó, a lengyeli Apponyi-kastély XX. századi történetének egyik legizgalmasabb fejezetéről összeállított munkánk megjelenését várjuk izgatottan szerzőtársammal, Radványi Orsolyával.

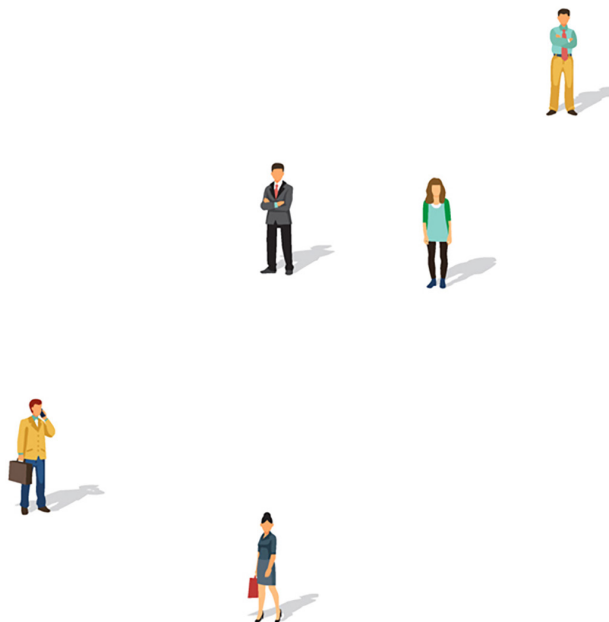
Szeretném, ha szólnál néhány szót kutatói vállalásaidról, munkáidról a családod vonatkozásában is, ami talán az utóbbi egy-két évben nagyobb hangsúlyt kapott a pályádon.

Családunk történetének – mint minden család történetének – vannak szép és kevésbé szép fejezetei, kiváló és kevésbé kiváló szereplői, ebben a tekintetben a név indifferens. Ennél sokkal fontosabb, hogy olyan személyiségeket igyekeztem felmutatni, akiknek tevékenysége a magyar közéletben mintegy tükörként jelenhet meg az aktuális helyzetek követelte felelős fellépés, cselekvés tekintetében. Izgalmas munka volt Zichy József ázsiai és amerikai útinaplójának kiadása, most pedig dédapám, Zichy János pályáját vizsgálom, akire abszolút példaként tudok rámutatni, ha az említett társadalmi felelősségről és a problémákra adott válaszokról gondolkodom. Szerteágazó pályájáról most csak egyetlen mozzanatot említenék: az I. világháborút követően, látva az ország lakosságának szociális, egészségügyi állapotait, a maga hatáskörében, a maga eszközeivel elérte, amit lehetett, megalapította az Iskolaszanatórium Egyesületet. Az iskolaszanatóriumok felállítása azt jelentette, hogy a fertőzött és fertőző tüdőbeteg gyerekeket – sokezres számról van szó – ezekben a szanatóriumokban helyezték el, iskolai oktatást is itt biztosítva nekik, egyrészt gyógyulásukat elősegítendő, másrészt a fertőzés terjedését megelőzendő. Azt hiszem, az ilyen példáknak helye van a történeti emlékezetben.

Egészen biztos vagyok benne, hogy ezzel minden olvasó egyetért. Őszintén gratulálunk a kitüntetéshez.

Az interjút készítette:

Földesi Ferenc
MNMKK OSZK Kézirattár
osztályvezető

Külföldi könyvtár- és információtudományi folyóiratokból (referátumok)

Bubnó Katalin
bubno.katalin@oszk.hu
MNMKK OSZK Könyvtári Intézet,
Könyvtártudományi Szakkönyvtár
osztályvezető

A generatív mesterséges intelligencia használata a bibliográfiai leíráshoz: esettanulmány a ChatGPT4-gyel

Gamage, R., Wanigasooriya, P. (2024) *Using Generative AI for Bibliographic Description: A Study with ChatGPT 4*, Journal of the University Librarians Association of Sri Lanka, 27(2), p. 257–284.
<https://doi.org/10.4038/jula.v27i2.8083>

A cikk a generatív mesterséges intelligencia (GAI), különösen a ChatGPT-4 alkalmazásának lehetőségeit vizsgálja a könyvtári katalógusok bibliográfiai leírásában. A tanulmány célja annak feltárása, hogy a GAI miként javíthatja a katalógusok hatékonyságát és következetességét, miközben betartja a szabványokat, például a MARC 21, az AACR2 és az RDA előírásait.

A kutatás kvalitatív módszertant alkalmazott, tíz esettanulmányon keresztül vizsgálva a metaadatok kinyerését, a GAI által generált katalógusrekordok RDA-megfelelőségét, valamint a meglévő rekordok hibáinak ellenőrzését. A gyakorlati tesztek során az OpenAI ChatGPT-4 modellt használták. A leírásokat valójában a CATMELK nevű ChatGPT-4 alapú egyedi modell készítette, amely a fejlesztők szándéka szerint képes könyvcímek, címdoldal, verzó, kolofón és borítók képeiből, vagy ISBN alapján RDA-kompatibilis MARC 21 rekordokat létrehozni.

A kutatás négy kérdéskörben fogalmazott meg 11-féle tesztelési feladatot. Ezek az adatkinyerés, MARC-rekordkonverzió, MARC-rekordok kezelése, különleges népek nyelveinek rögzítése. A cikk ezek teszteredményéről számol be.

Sikeresen szerepelt a GAI a weben ISBN alapon keresett bibliográfiai információk kinyerésében, de nem boldogult a WorldCatból való adatkinyeréssel. A könyveken található információk MARC-rekorddá konvertálását is sikeresen megoldotta, többféle nyelven, pl. arab, kínai, koreai, francia és spanyol karakterek felismerésével is, azonban nehezen boldogult és elégtelen eredményeket adott olyan nyelvek esetén, mint a szingaléz és a tamil.

A ChatGPT4 sikeresen konvertált katalóguscédulákat is MARC 21-rekordokká, sőt meg tudta különböztetni a nem bibliográfiai információkat, amelyeket a könyvtárosok a cédulákon rögzítettek, és azokat nem vette figyelembe a rekord készítésekor. A kézírásfelismerés is jól működött, ezt a cikk be is mutatja egy kézzel készített katalóguscédula konvertálásán keresztül.

Nyomatott angol nyelvű nemzeti bibliográfiák oldalait is sikeresen konvertálta rekordsorozattá a GAI a Srí Lankai Nemzeti Bibliográfiából (SLNB), bár a két rétegnyelv (szingaléz, tamil), amely korábban gondot okozott, továbbra is problémát jelentett, és meggyűlt a baja a rövidítésekkel is, amit az SLNB erőteljesen alkalmaz. A Srí Lankai nemzeti könyvtár által kiadott Descriptive Bibliographic Framework (DBIB) Guidelines útmutatásainak megfelelő bibliográfiai rekordot is tudott készíteni a ChatGPT4.

További kérdés volt, hogy képes-e létrehozni RDA- és DBIB-kompatibilis MARC-rekordokat a beépített egyedi GPT, a CATMELK segítségével, ami képalapú promptokhoz lett beállítva. Ha például a borítólapot, a címlapot és a copyright-oldalt is lefotózzuk és feltöltjük a CATMELK-be, akkor csaknem teljes rekordot hoz létre. Számításba veszi azt is, hogy a katalogizálóknak és az IKR-eknek további adatokat kell rögzítenie, ezekhez a GPT-modell helykitöltőket hagy. A modell jegyzeteket is közöl a meghozott döntések magyarázatával, ami segít a kezdő katalogizálók számára, hogy megtanulják és megértsék az egyes leírások készítése mögött rejlő indokokat.

A ChatGPT 4 meg tudta nyitni az .mrc fájl ember által olvasható részeit, de nem tudott kódolni egy .iso fájl, túl összetett volt a számára. Ellenben még fájlok letöltése nélkül is hatékonyan tudta ellenőrizni, hogy a rekordokban vannak-e hibák, és nagyobb sikert ért el ezen a teszten, mint például az OCR-es felismerés utáni MARC-rekord létrehozásában. Az alkalmazás pontosan tudta azonosítani és javítani a hibákat 10 olyan MARC-rekordban, amelyet egymás utánjában, felhasználó által értelmezhető (mnemonikus) formátumban dolgoztattak fel vele.

A cikk főbb megállapításai szerint a GAI jelentősen hozzájárulhat a katalógusok hatékonyságának javításához. Különösen hatékonynak bizonyult a meglévő MARC 21 rekordok hibáinak javításában. A GAI ugyanakkor jól hasznosulhat a kezdő könyvtárosok oktatásában is, ami a MARC 21 és RDA szabványok alkalmazását illeti.

A tanulmány arra a következtetésre jutott, hogy a generatív mesterséges intelligencia, különösen a ChatGPT-4, jelentős potenciállal rendelkezik a könyvtári katalógusok bibliográfiai leírásának javításában. A technológia gyors fejlődésére való tekintettel ajánlott a tesztek rendszeres megismétlése a GAI alkalmazások folyamatos értékelése érdekében.

Hubay Miklós
gvm206@gmail.com
MNMKK – Petőfi Irodalmi Múzeum
humáninformatikai csoportvezető

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem,
Digitális Technológia Intézet,
Humaninformatika Tanszék
adjunktus

Dublin Core-fogalmak újrahasznosulása kapcsolattadat- alapú szótárakban

Zhang, A., Zhang, Y., Jia, J. (2023) *The reuse of DCMI metadata terms in linked open vocabulary*, *The Electronic Library*, 41(1), p. 152–165.

<https://doi.org/10.1108/EL-10-2022-0228>

A szemantikus webben létező szótárak, azaz metaadatsémák elemei – az osztályok, illetve objektumtulajdonságok – URI-juk segítségével tetszés szerint újrafelhasználhatók más szótárak építéséhez is, elősegítve ezzel a globális adathálózat, azaz a szótárak segítségével felépülő tudásgráfok koherenciáját, illetve közös leképezhetőségét. A Dublin Core Metadata Initiative által gondozott két szótár, az 1995-ben kidolgozott eredeti elemkészletet RDF-formában közzé tett DC Metadata Element Set (azaz DCE), illetve az ezt kibővítő, az eredeti 15-höz képest már 55 elemet tartalmazó DC Terms (DCT) elemei általános felhasználhatóságuk okán igen népszerűek a szótárépítők között. Erről tanúskodik a cikkben közölt kvantitatív vizsgálat, amelyet a szerzők 2021 februárjában végeztek el a Linked Open Vocabularies (LOV) platformon publikált szótárak körében a Python programnyelv, illetve a Gephi adatvizualizációs eszköz segítségével. Az elemzéshez a kutatók összesen 747 szótárt vizsgáltak meg, amelyekből nem kevesebb mint 625 tartalmazott egy vagy több Dublin Core-elemet – az elemzett adathalmazban így a DC volt a második leggyakrabban felhasznált szótár az RDFS után.

A cikk hatféle kapcsolattípust mutat be részletesen a Dublin Core-szótárak és más elemkészletek között. A felhasználás egyik leggyakoribb módja az, amikor a kiinduló szótárból vett elemeket (a DC esetében leginkább a címet, az alkotót, a leírást és a verziót) más szótárak, illetve szótárelemek metaadatulása céljából emelik át. Ilyen újrafelhasználást 588 esetben az elemkészlet leírása érdekében végeztek, 75 adatgazda pedig az egyes komponenseket jellemezte a kívülről hozott DC-metaadatelemekkel (s vannak szótárak, ahol mindkét megoldást alkalmazták). Más esetekben a DCTermsben meghatározott osztályokat az új szótárelemek értelmezési tartományának, illetve értékkészletének meghatározására használták, ez a kapcsolattípus 27 szótárban volt kimutatható. A harmadik és negyedik lehetőség az újrafelhasználásra az, hogy az új szótár valamely elemét egy Dublin Core-osztály, illetve tulajdonság alá-, illetve fölérendeltjeként definiálják, ezt specifikáló vagy általánosító kapcsolatnak hívják, és a cikk szerzői összesen 124 szótár esetében tudták ezt megállapítani. Az ötödik esetben teljes ekvivalenciát definiálnak egy DC-elem és az új szótár valamely eleme között (9 esetben), míg az utolsó, hatodik típus, az ún. teljes beágyazás, ekkor a DC szótárait változatlan formában és tartalommal emelik át az új elemkészletbe egy speciális OWL-elem segítségével – ez a módszer 14 szótár esetében volt azonosítható.

A DC-vel a fentebbi módokon újrafelhasználási kapcsolatban álló szótárak nem csupán a közgyűjteményi, hanem akár társadalmi, kormányzati vagy épp földrajzi területtel is foglalkozhatnak, s a kutatók szerint döntően a kis vagy közepes méretkategóriába (30 elemnél kisebb) tartoznak.

A könyvtári, levéltári és múzeumi katalógusok kapcsoltadat-funkcióinak vizsgálata

Hubay Miklós
gvm206@gmail.com
MNMKK – Petőfi Irodalmi Múzeum
humáninformatikai csoportvezető

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem,
Digitális Technológia Intézet,
Humaninformatika Tanszék
adjunktus

Chen, Y.-N. (2023) *An investigation of linked data catalogue features in libraries, archives, and museums: a checklist approach*, *The Electronic Library*, 41(5), p. 700–721. <https://doi.org/10.1108/EL-03-2023-0070>

A LAM-szektor (könyvtárak, levéltárak, múzeumok) által használt információkeresési segédeszközök az idők folyamán nagymértékű evolúción mentek keresztül. Az analóg formátumú katalógusok a világhálóra költöztek: először OPAC-ként, majd discovery-szolgáltatásként, időközben azonban a katalógus kollokációs funkciója háttérbe szorult. Ugyanakkor több vizsgálatban is bizonyítást nyert, hogy az elsőként az FRBR-modellben leírt entitások reprezentálása kiterjeszti az információkereső felület által nyújtott felhasználói élményt. Napjainkban, a kapcsolt adatok (linked data) korszakában a keresőszolgáltatások számos új funkcióval egészültek ki, amelyek kihasználják az adatok URI-kra és RDF-re épülő szervezését, tartalmukat pedig nem MARC-ban rögzített leírások, hanem különféle szótárakra épülő tudásgráfok adják.

A cikk szerzője a kortárs keresőfelületek több új (vagy átalakult) funkcióját azonosította a rendelkezésre álló szakirodalom segítségével: adatgazdagítás (URI-k rögzítése egy bizonyos entitás leírásához azok azonosítása és további, akár más adatbázisban tárolt entitásokkal való összekapcsolhatósága érdekében), önleíró tartalom (az RDF állítmányainak köszönhetően a rögzített kapcsolatok típusai egyértelműen meghatározhatók, és felhasználhatók információkeresésre), a gráf vagy részei vizuális megjelenítése, szerendipitás (a keresett entitás kapcsolatainak közlése, bejárható részgráfok formájában, az ún. tURLizmus), kulcsszójavaslatok kínálása gépelés közben, a fazettás keresés használata a keresést megelőzően (tájékozódási, böngészési célokra), továbbá az adathalmaz szemantikus publikálása letöltés vagy SPARQL-végpont segítségével.

A tanulmányban a szerző összesen hat felület vizsgálatát végezte el a fent felsorolt kritériumok mentén. Ezek kiválasztásakor feltétel volt, hogy az adott szolgáltatásnak nyilvános felülettel (s nem csak SPARQL-végponttal) kell rendelkeznie, továbbá számottevő eltéréseket kell mutatnia a hagyományos keresőfelületekhez képest. Ily módon összesen hat szolgáltatás, a könyvtári szolgáltatások közül a francia nemzeti könyvtár (BNF) és a Share-VDE (SVDE), levéltári területről a SNAC és a PIAAF, múzeumi területről pedig a Smithsonian (SAAM) és a finn múzeumokat tömörítő MuseumFinland (MF) kerül terítékre az elemzésben. A leírtak értelmezését összefoglaló táblázatok és képernyőképek segítik.

Az eredményekből kiderül, hogy külső hivatkozásokra a szolgáltatások mindössze fele mutat rá, illetve ugyancsak 50 százalékos a gráfvizualizációs eszközök alkalmazási aránya is. A kontextusos szerendipitikus közlése, illetve a kulcsszóajánlás csaknem mindegyik szolgáltatásban megjelent, a fazettás keresést azonban csak két felület használta szűkítésre és böngészésre egyaránt. Öröndetes, hogy a vizsgált szolgáltatásokból négynek az adatbázisához mindenki hozzáférhet.

Kalcsó Gyula
kalcso.gyula@oszk.hu
MNMKK OSZK Digitális Bölcsészeti
Központ, Digitális Filológiai és
Webarchiválási Osztály
webarchiválási csoportvezető

Információkeresés és taxonómia: egyres keresőmotorok összehasonlító elemzése

Hadagali, G. S., Hiremath, G. R. (2024) *Information Retrieval and Taxonomy: a comparative analysis of select search engines, World Digital Libraries, 17(2), p. 139–152. <https://doi.org/10.18329/09757597/2024/17210>*

A tanulmány célja a három legismertebb keresőmotor – a Google, a Bing és a Yahoo – összehasonlító elemzése volt, különös tekintettel az információkeresési (IR) modellekre, taxonómiai eszközökre és speciális funkciókra. A kutatás az eBizMBA rangsorát alapul véve választotta ki a vizsgált keresőket, és részletesen feltárta azok technikai hátterét, keresési képességeit és szolgáltatási kínálatát.

Az információkeresés az a folyamat, amely során a felhasználó szöveges lekérdezés útján próbál megtalálni számára releváns tartalmat. A webes keresőmotorok ezt a gyakorlatot különféle algoritmusokkal, mesterséges intelligenciával és nyelvi modellekkel támogatják. A taxonómia pedig olyan strukturált osztályozási rendszer, amely segíti a tartalom logikus csoportosítását és visszakereshetőségét – ennek kiemelkedő szerepe van a digitális tudásszervezésben.

A kutatás szerint a Google dominál a keresőmotorok piacán. Fejlett algoritmusai – mint a PageRank, természetesnyelv-feldolgozás (NLP) vagy lekérdezés-értelmezés – lehetővé teszik, hogy a felhasználók rendkívül pontos, kontextusérkeny találatokat kapjanak. A Google összesen 11 különböző IR-modellt alkalmaz, szemben a Bing 7, illetve a Yahoo 6 modelljével. Ezenkívül 13-féle keresési technikát használ (mint például egyszerű, haladó, Boole-alapú vagy közelségi keresés), míg a Yahoo 10-et, a Bing pedig csupán 6-ot.

A keresési funkciók terén a Google és a Bing biztosítja az összes fontos lehetőséget: kép-, videó-, hír-, hang- és térképkeresést, valamint fordítást és visszafelé történő képkeresést is. A Yahoo ezzel szemben ezek közül több funkciót nem kínál, így kevésbé komplex megoldásokat nyújt.

A taxonómiai eszközök szintén fontos szerepet játszanak az információ strukturálásában. A vizsgált eszközök között szerepelt például naptár, fordító, kalkulátor, e-mail, mobilalkalmazás, és többféle keresési beállítás. A Google itt is élen jár: 23 taxonómiai szolgáltatást biztosít, míg a Bing 20-at, a Yahoo pedig csak 16-ot.

A kutatás külön figyelmet szentelt a speciális szolgáltatásoknak is. A Google például kínál metronómot, konverziós eszközöket, könyvkeresőt, interaktív játékokat és a „Discover” funkciót, amely személyre szabott tartalmakat jelenít meg. A Bing kiemelkedik a ChatGPT-alapú csevegőmotorjával, míg a Yahoo sport- és krikettfunkcióival tűnik ki, különösen a dél-ázsiai piacokon.

A kutatás eredményeként pontszámokat is megállapítottak: a Google 88/101 pontot ért el (87,1%), a Bing 70-et (69,3%), a Yahoo pedig 59-et (58,4%). A Google tehát mind az IR-modellek, mind a szolgáltatások és a felhasználói élmény szempontjából vezető helyet foglal el. A Bing és a Yahoo azonban fejleszthetik szolgáltatásaikat algoritmusfejlesztéssel, a felhasználói élmény javításával, valamint speciális piaci igények – például helyi vagy tematikus keresések – kiszolgálásával.

Félautomata tárgyszavazó rendszerek bifurkációja

Bódog András
bodog.andras@vmk.hu
Vörösmarty Mihály Könyvtár,
Székesfehérvár
könyvtárinformatikus

Hahn, J. (2024) *Bifurcation of Semi-Automated Subject Indexing Services, Library Resources & Technical Services*, 68(3), p. 1–19.

<https://doi.org/10.5860/lrts.68n3.8066>

A félautomata tárgyszavazó rendszerek mint mesterségesintelligencia-alkalmazások a leíró metaadatok ismérveit hasznosítják tanulóadatokként. A tartalmi feltárás szakterületén lassan, de biztosan, egyre elterjedtebb segédeszköznek számítanak a gépi tanuláson alapuló segédeszközök. Jelenleg a teljesen automatikusan működő tárgyszavazó rendszerek megbízhatósága még kétséges, ha a szakemberek intellektuális munkájával hasonlítjuk össze, a szakemberek munkaterhelését azonban jelentősen csökkentik a félautomata rendszerek. Jim Hahn tanulmányában a finn Annif gépi tárgyszavazó rendszer alkalmazhatóságát vette górcső alá. Az Annif működésének lényege röviden, hogy a gépi tanulómodell kapcsoltadat-szótár alkalmazásával már szakember által tárgyszavazott adathalmazon tanulja meg, hogy adott szövegkontextushoz mely szabványos tárgyszavak hozzárendelése szükséges, majd a gépi tárgyszavazás során az ily módon megtanult módon kínál tárgyszójavaslatokat a szakembereknek, így a humán validáció biztosítja a megfelelő tárgyszavak alkalmazását, ugyanakkor a feltáró munka folyamata felgyorsul a gépi asszisztenciának köszönhetően. Hahn arra kereste a választ, hogy a modell tanítása keretében a szakemberek miként kapcsolódhatnak be a gépi tanuló algoritmusok bemeneti adatainak, jelen vizsgálatban a műfajt meghatározó és formai tárgyszavak kiválasztásába és a folyamat felügyeletébe, illetve hogy a gépi rendszerek tanulásában való ilyen kollaboráció elősegíti-e a gépi tanulást alkalmazó segédeszközök elfogadását a szakmában. Hahn kérdőíves felmérés keretében fordult egy kapcsolt adatokkal tevékenykedő szakmai közösséghez (LD4 Community), ahonnan 70, a tudásiparban alkalmazott szakembertől kapott válaszokat.

A válaszadók túlnyomó többsége egyetértett azzal, hogy a gépi tárgyszavazás hasznos segédeszköz a munkában, különösen, ha személyes visszacsatolások révén szerepet vállalhatnak a rendszer fejlesztésében. A válaszadók 7%-a azonban hasznalannak tartotta a gépi megoldást. A válaszadók szerint az Annifban legszívesebben (82%) alkalmazandó szótár az LCSH (a Kongresszusi Könyvtár tárgyszórendszere) lenne, ami a kitöltők között domináns (76,5%) angol nyelv használatát tekintve nem meglepő. Műfajra vonatkozó, formai tárgyszavak tekintetében legtöbben történelem (63,8%), életrajz (44,7%) és fikció/szépirodalom (40,4%) témakörök alábontására alkalmazzák az Annif rendszert, igen hangsúlyosan az USA-ból (73,7%) származó műveket feldolgozva. Arra a kérdésre, hogy ajánlanák-e az Annifot egy kollégájuknak, legtöbben (65,9%) a „talán”-t jelölték meg. 59%-uk virtuális workshopok és konferenciák keretében tudná elképzelni saját tapasztalatuk visszacsatolását az Annif fejlesztésébe, de érdemes megjegyezni, hogy a válaszadók 38,5%-a nem élne ezzel a lehetőséggel.

Hahn feltevése, hogy az Annif bifurkációja, vagyis amikor a rendszer paramétereinek a visszacsatolások útján való változtatása jelentős pozitív változtatást okoz a rendszerben, a tárgyszavak kiosztásának pontosságát növeli. Ennek alátámasztására a műfajra vonatkozó, illetve formai tárgyszavakkal kapcsolatos válaszokkal felvértezve további tesztek végeztek az Annif gépi modelljével, összehasonlít-

va a bifurkációtól mentes modellt alkalmazó rendszerben kapott eredményeket olyanokkal, ahol az adott formai tárgyszavakkal tesztalmazokat készítettek. Az esetek többségében a „felkészített” műfajok esetében valóban nőtték valamelyest a pontosságot jelző F1-pontszámok, de a téma további kutatást igényel.

Hahn zárógondolatában arra is emlékezteti az olvasót, hogy a formai tárgyszavazás rendkívül történelem- és kultúrafüggő, egy-egy műfajt vagy dokumentumtípust a jelen kortársakétól eltérően értelmezték a 19–20. századi szakemberek, amely jelenségre a gépi tárgyszavazó rendszereknek is reflektálnia kell.

Ormándy Marcell Ottó
ormandy.marcell@oszk.hu
MNMKK OSZK Könyvtári Intézet
szabványosító könyvtáros

CRediT – a közreműködői szerepek taxonómiája az ALA ajánlásával

Hosseini, M., Holmes, K. (2025) *The Road Ahead: ALA Publishing Committee Recommends CRediT as a Best Practice, Library Resources & Technical Services*, 69(1). <https://doi.org/10.5860/lrts.69n1.8384>

A tudományos világban a szerzőség egyrészt a teljesítmény fémjele, másrészt egy eszköz, amely biztosítja a kutatók felelősségvállalását. Kutatói együttműködések során a kutatók kényelmetlenül érezhetik magukat a szerzőségi kérdések kapcsán, a fiatal kutatók gyakorlatlanok lehetnek, érzelmi viták alakulhatnak. A bizalom elvesztése sértheti a közös munka minőségét. A tudományos hozzájárulások etikus kezelése korai beszélgetésekkel és gyakori visszacsatolással érhető el, viszont hiányoznak azok az eszközök és keretrendszerek, amelyek a párbeszédet ösztönözik, a szerzőség egyszerű leosztása helyett. Ezt nehezítik a definíciós bizonytalanságok, az egyéni helyzetek, a közreműködések intellektuális vagy csak technikai jellegének határai.

A szerzőségi definíciók továbbá inkább demarkációs vonalak, amelyek nem segítik elő a párbeszédet. A 90-es évek óta ezért eltolódott a hangsúly a közreműködői jellegek meghatározására, tehát annak leírására, hogy ki mit csinált a kézirattal. A Közreműködői jelleg taxonómiája (Contributor Roles Taxonomy, CRediT) az egyik legelterjedtebb ilyen rendszer, amely az ANSI/NISO Z39.104-2022 szabványban kodifikálódott. A CRediT 14 szabványos szerepet állapít meg az egyéni közreműködések leírására, ami segít feloldani a szerzőségi kérdések körüli feszültségeket. Ösztönzi a feladatok leosztásának és a közreműködések egységes és átlátható dokumentálását.

A könyvtárosok viszonya a szerzőség kérdéséhez többért: gyűjteményeket indexelnek, katalogizálnak, őriznek meg, és tesznek visszakereshetővé. Az authority adatok segítségével egységesítik és frissítik a szerzők és műveik adatait. A CRediT számos, géppel olvasható és interoperábilis metaadatot szolgáltat, amely a kutatócsapatok munkája mellett a könyvtári munkát is elősegítheti. A könyvtárosok kollaboratív kutatásokban társszerzőkként is megjelenhetnek, kifejezetten a szerkesztési, metodológiai, irodalomkutatási vagy koncepcionális szerepekben. Sok könyvtáros maga is publikál cikkeket. A könyvtárak szoros kapcsolatot őriznek a kutatói szférával, ahol a tudományos infrastruktúrával, a katalogizálással és a

szerzői etikai kérdésekkel kapcsolatos ismereteiket felhasználva javítják a közreműködői szerepek meghatározását, erőforrások és képzések biztosításával.

Néhány könyvtáros haszontalannak gondolhatja a közreműködői jellegek ilyen szintű elemzését, kifejezetten az egy- vagy kétszerzős tudományterületeken. A szerzőség feltárása ilyenkor feleslegesnek, adminisztratív tehernek tűnik. A bölcsészek és társadalomtudósok igényei és visszajelzései alapján fejlődött ki a Humán tudományok digitális kutatási tevékenységeinek taxonómiája (TaDiRAH).

A CRediT nem hátrányok nélküli. Vannak olyan hozzájárulások, amelyek nem képezhetők le vele, mint például az oktatói támogatás, közösségi szerepvállalás vagy a jogi segítségnyújtás. A folyóiratok gyakorlatában is szerteágazó a használata. A metaadatok elhelyezése sem egységes.

Az ilyen hiányosságok kiküszöbölése csak akkor lehetséges, ha egyre több könyvtáros ismerkedik meg és használja a CRediT rendszerét. Az Amerikai Könyvtáros Egyesület szerkesztőbizottságának döntése a CRediT alkalmazásáról elősegíti majd azt, hogy a szakma beépítse a közreműködői szerepek használatát a könyvtári folyamatokba. Hosszútávon a szerepek és közreműködések pontos leírása további specifikációhoz és elismeréshez fog vezetni. A CRediT a közösségi igényekhez igazodva folyamatosan fejlődni fog, kifejezetten a könyvtárban dolgozó szerzők tapasztalatait figyelembe véve.

Mobiltechnológia bevezetése elsőgenerációs indiai könyvtárakban

Ormány Marcell Ottó
ormandy.marcell@oszk.hu
MNMKK OSZK Könyvtári Intézet
szabványosító könyvtáros

Margam, M., Singh, B. P. (2024) *Mobile Technology Integration in First-generation IIT Libraries: An evaluative study*, *World Digital Libraries*, 17(1), p. 56–66. <https://doi.org/10.18329/09757597/2024/17105>

A tanulmány a könyvtárakban használt mobilalapú szolgáltatások bevezetésére fókuszál. A felmérés 2024. január és február között zajlott öt elsőgenerációs Indian Institute of Technology – IIT könyvtárában: IIT Kharagpur, IIT Bombay, IIT Madras, IIT Kanpur és IIT Delhi. Az adatgyűjtés Google Űrlap segítségével történt. Az adatokat a leíró statisztika módszereivel elemezték, és táblázatos formában adták közre.

A vizsgált szolgáltatások között a mobilalkalmazások, a reszponzív weboldalak, könyvtári mobilalkalmazások (appok), adatbázisok, valós-idejű csevegés, „kérdzd a könyvtárost” típusú szolgáltatás, QR-kód-alapú szolgáltatások, mobilról elérhető OPAC felületek, mobil adatbázisok, SMS-szolgáltatások, valós-idejű dokumentumellátás, mobil referenzszolgáltatások és a digitális adatmegosztás fejlesztése szerepelt.

Az öt vizsgált könyvtár mindegyike bevezette a Wi-Fi és a mobil szolgáltatásokat, amely azt mutatja, hogy a könyvtárak tudatában vannak a konnektivitás és a távoli elérés fontosságának, a felhasználói élmény és a szolgáltatásnyújtás fejlesztése szempontjából. Az öt könyvtár közül négynek van saját, független szervere, ami jelentős infrastrukturális háttérre utal. Az okostelefonok és lapto-

pok általános használata arra utal, hogy ezek alapvető munkaeszközök a könyvtárosok számára: az előbbieket gyors kommunikációt és információelérést biztosítanak, míg a laptopok a kutatást, a dokumentumelőkészítést és az adatkezelést támogatják. Az e-könyv-olvasók használatát csak három könyvtár említette. A mobilalkalmazás-alapú szolgáltatások bevezetése az első generációs IIT könyvtárakban azt mutatja, hogy ezek az intézmények elkötelezettek a technológia könyvtári szolgáltatások javítására való felhasználása iránt.

Az öt könyvtár közösségimédia-jelenléte a szolgáltatások fejlesztésére és a felhasználói kapcsolatok erősítésére irányuló tudatos stratégia jele. A Facebook a legelterjedtebb platform, amely meghatározó szerepet játszik a könyvtárak elérhetőségének és közösségépítő tevékenységeinek támogatásában.

A mobilalapú szolgáltatások bevezetésének főbb korlátjai az öt könyvtárban az informatikai infrastruktúra fejlesztésére, a képzésekre és a szakképzett munkaerőre vonatkozó igény, ami rámutat a folyamatos szakmai fejlődés fontosságára. Ugyanakkor komoly kihívások maradnak fenn, mint például a felhasználói elfogadás hiánya, pénzügyi korlátok, az alkalmazáshasználat ösztönzésének és nyomon követésének hiánya, egészségügyi problémák, valamint a fogyatékos-sággal élő személyek hozzáféréseinek nehézségei, továbbá a szabályozási keret és az adatbiztonság hiányosságai.

A tanulmány néhány ajánlást is megfogalmaz a mobiltechnológia hatékony bevezetésére: (i) külön könyvtári mobilalkalmazások fejlesztése a hatékony szolgáltatásnyújtás érdekében, (ii) fejlett technikai infrastruktúrába történő befektetés, (iii) rendszeres képzések szervezése a könyvtári dolgozók számára, (iv) felhasználóbarát mobilfelületek kialakítása a jobb hozzáférhetőség érdekében, (v) erőteljes szabályozási keretek kidolgozása a mobiltechnológia könyvtári integrációjának támogatására.

Bubnó Katalin
bubno.katalin@oszk.hu
MNMKK OSZK Könyvtári Intézet,
Könyvtártudományi Szakkönyvtár
osztályvezető

Befogadó gyűjtésszervezés, befogadó katalogizálás: Díjnyertes, a sokszínűséget tükröző könyvek beszerzése és leírása

Kohn, K., Crawford, E., Kaumeheiwa, N., Pierce, J. (2024) *Inclusive Collecting, Inclusive Cataloging: Acquiring and Describing Award-winning Books Honoring Diverse Experiences*, *Library Resources & Technical Services* 68(4), p. 1-25. <https://doi.org/10.5860/lrts.68n4.8325>

A cikk a Temple Egyetem Könyvtárainak sokszínűségi, méltányossági és befogadási (DEI) bizottsága és a Metaadat- és Digitalizálási Szolgáltatások (MADS) osztályának közös projektjét mutatja be. A projekt célja, hogy a könyvtár online katalógusát (OPAC) és gyűjteményét hasznosabbá, befogadóbbá és a sokféleséget jobban tükrözővé tegye.

A projekt két fő elemből áll. Egyrészt díjnyertes, a sokszínű népcsoportokat képviselő könyvek beszerzéséből, amelynek során olyan díjak nyerteseit és döntőseit vásárolták meg, amelyekkel a különböző identitásokat képviselő műveket ismerik el. Másrészt a rekordok bővítéséről a sokszínűség pontos megjelenítése érdekében.

A cikk szakirodalmi összefoglalójában történeti áttekintést kaphatunk arról, hogyan, mikortól jelentek meg a könyvtárakban releváns kérdésként a sokszínűségre, méltányosságra és befogadásra vonatkozó kérdések. A könyvtárak már az 1990-es évek közepétől tárgyalják a gyűjtemények diverzifikálásának szükségességét, azonban a konkrét sokszínűségre összpontosító projektek és stratégiák ritkábbak, mint gondolnánk. Egy 2022-es felmérés szerint például 22 könyvtár-igazgató közül a válaszadók több mint fele fontos kérdésnek tartja a gyűjteményépítési politika módosítását az alulreprezentált szerzők műveinek beszerzése érdekében, ugyanakkor konkrét kritériumokkal a válaszadók könyvtárainak mindössze 26 százaléka rendelkezik. A szakirodalmi kitekintő arra is felhívja a figyelmet, hogy az elmúlt években a tudományos könyvtárak által bevezetett újfajta gyűjteményezési stratégiák (pl. igényvezérelt gyarapítás, bizonyítékokon alapuló gyarapítás) éppen azt a veszélyt hordozzák magukban, hogy még tovább csökkenjen a reprezentáltsága bizonyos területeknek a gyűjteményben.

A kiválasztott díjak nyertesei a katalógusban különgyűjteményként vannak megjelölve. A projekt első évében a gyűjtemény 290 címet tartalmazott, amelyek 45 százaléka már része volt a központi könyvtár kölcsönözhető állományának. A Temple Egyetem Könyvtárai transzparenssekkkel és közösségimédia-posztokkal népszerűsítették a gyűjteményt.

A MADS munkatársai a reparatív és inkluzív leírás megközelítésének legjobb gyakorlatairól való tájékozódás érdekében az OCLC 2022-es jelentését, valamint a PCC Guiding Principles for Diversity, Equity, and Inclusion for Metadata Creation (= A sokszínűség, egyenlőség és befogadás irányelvei a metaadatok létrehozásához) című dokumentumot tanulmányozták. A DEI-bizottsággal folytatott megbeszélést követően a Metaadat- és Digitalizálási Szolgáltatások munkatársai úgy döntöttek, hogy a fejlesztési erőfeszítéseket négy MARC-mezőre összpontosítják:

- a 973-as mező egy helyileg bevezetett mező, amely a helyi gyűjtemény nevét (Award Winners Honoring Diverse Experiences Collection, AWHDE) tartalmazza;
- az 586-os mező, amelybe a kapott díj(ak)ra vonatkozó megjegyzés rögzíthető;
- a 386-os mező az alkotó/közreműködő jellemzőit rögzíti (2013-ban került be a szabványos MARC 21-mezők közé);
- a 6XX mezők, amelyek tárgymezők. Adott esetben további tárgycímeket lehet alkalmazni egy rekordhoz. A rekordok bővítését a projekt első részeként beszerzésre került állományrésznél alkalmazták, a munkafolyamatot ezen tesztelve alakították ki. A cél, hogy a rekordgazdagításnak köszönhetően a felhasználók könnyebben megtalálhatják a számukra releváns műveket.